

De la Guerra Gran a la Guerra del Francès: la història vista des de l'Alt Lluçanès

Memòries d'Isidre Serrat i Portavella
(Alpens, 1751-1822)

Edició a cura d'Enric Prat, Santi Soler i Pep Vila

TEMPLE ROMÀ . VIC

PATRONAT D'ESTUDIS OSONENCS

PATRONAT
D'ESTUDIS
OSONENCS

TEMPLE ROMÀ VIC

**De la Guerra Gran a la
Guerra del Francès: la història
vista des de l'Alt Lluçanès**

**Memòries
d'Isidre Serrat i Portavella
(Alpens, 1751 – 1822)**

**Edició i notes lingüístiques a cura
d'Enric Prat, Santi Soler i Pep Vila**

**Introducció i anotacions històriques a cura
de Rafel Ginebra**

**PUBLICACIONS DEL PATRONAT D'ESTUDIS OSONENCOS
VIC**

1. INTRODUCCIÓ

L'any 2008 es va iniciar la commemoració dels 200 anys de la Guerra del Francès, que s'allargarà fins al 2014. Tot i que s'ha escrit molt sobre aquell episodi de la nostra història, són pocs els testimonis que reflecteixen de primera mà com van viure aquells esdeveniments la gent normal i corrent de les nostres comarques, quines conseqüències comportà per a ells, quin coneixement tenien dels fets que anaven succeint, com els interpretaven, com els valoraven...

Aquesta commemoració, doncs, és un bon motiu —una bona excusa— per editar el text que presentem, un document poc conegut, i probablement no prou valorat. Es tracta de les memòries que va escriure Isidre Serrat i Portavella, fill d'Alpens, capellà, rector de Comià i més tard de Sant Agustí de Lluçanès; memòries en què, a banda d'aportar una documentada història de la seva pròpia família, narra els esdeveniments històrics ocorreguts entre 1791 i 1814, i dóna també informació sobre els fets concrets que se'n derivaren en l'àmbit local i les conseqüències que tingueren. La narració inclou la Revolució Francesa, la Guerra Gran, la guerra amb la corona anglesa, la política i les campanyes de Napoleó a Europa, les vicissituds del Papat i, de manera molt rellevant, la Guerra del Francès.

L'existència d'aquestes memòries, com veurem més endavant, va ser donada a conèixer precisament pel Patronat d'Estudis Osonencs l'any 1958 quan es commemoraven els 150 anys de l'inici de la Guerra del Francès, i es pot dir que ara, en commemorar-se els 200 anys de la mateixa guerra, el Patronat completa amb aquest llibre la tasca iniciada fa cinquanta anys de posar a l'abast aquest document.

Primera edició: març del 2010

© Enric Prat, Santi Soler i Pep Vila
© per l'edició, el Patronat d'Estudis Osonencs

Aquesta edició, incloent-hi el disseny de la coberta, és propietat del Patronat d'Estudis Osonencs

Administració: c/ Santa Maria, 1 - 08500 Vic
info@patronatestudisosonencs.cat

Dipòsit legal: B-7.567-2010
ISBN: 978-84-936936-4-0

Imprès a Impremta Daví-Vic
Rambla dels Montcada, 10 - 08500 Vic

És cert que part de la informació que aporta és informació «de segona mà», extreta dels mitjans de difusió de l'època, que eren les publicacions més o menys oficials difoses per les autoritats o pels bàndols, o els fulls volants impresos també per les parts interessades, però si més no això reflecteix com, i fins a quin punt, aquesta informació arribava a la gent comuna de llocs allunyats dels grans nuclis de població; i a més, l'autor recull de primera mà els fets locals que es derivaren dels «grans fets» històrics: el pas de tropes per poblacions veïnes, els temors que provocaven, l'encariment dels productes de primera necessitat i la seva escassetat... El document ens mostra de primera mà com van viure aquests esdeveniments la gent d'una comunitat com Alpens i els seus entorns, una comunitat rural i muntanyenca però amb un important nucli de menestralia a l'entorn de la manufactura tèxtil de caire familiar. Com van viure aquestes guerres, quins efectes en van patir directament, què van saber dels esdeveniments militars i polítics del seu temps i per quins mitjans els arribava la informació, què pensaven dels seus motius, dels seus protagonistes, dels seus resultats...

L'objectiu d'aquest volum, doncs, és donar a conèixer aquesta font i posar-la a l'abast. Per tal de fer més fàcil la contextualització del document, donarem abans unes pinzellades sobre l'autor de l'escrit, el seu marc social i la seva família, i també farem una descripció i un breu estudi del document mateix. En la nostra edició reproduïm el text original; modernitzant-ne la separació de mots, la puntuació i l'accentuació, però hi respectem tots els altres trets lingüístics, i anotem el text des dels punts de vista històric i lingüístic per facilitar la comprensió tant del document i dels fets que hi són recollits com del context en què va ser escrit.

Part de la informació que tenim sobre l'autor d'aquestes memòries ens la proporciona ell mateix, i aquesta informació l'hem pogut contrastar i complementar amb altres fonts, especialment la documentació de l'arxiu parroquial d'Alpens i també la documentació històrica del bisbat de Vic.

Isidre¹ Serrat va néixer el 15 d'abril de 1751.² Fou el primer fill de Damià Serrat i Vall (1728-1800), sastre d'Alpens, i de Margarida Portavella (1732-1772).³ Per la banda paterna era nét d'Isidre Serrat, que li fou padrí, també sastre d'Alpens, i de Maria Valls, i per la banda materna era nét de Jaume Portavella, paraire d'Alpens, i de Margarida Vall.⁴

Isidre, seguint l'ofici del seu pare, va fer de sastre fins als 26 anys i mig, en què començà, a la tardor del 1777, a estudiar la carrera eclesiàstica (dos anys de gramàtica, un any de retòrica, tres de filosofia i quatre de teologia). En les témpores de setembre del 1787, amb 36 anys i mig, va ser ordenat prevere, i va cantar la primera missa en l'ofici que a Alpens se celebrava cada any —i es continua celebrant encara—, en la festivitat dels Sants Metges, sant Cosme i sant Damià, el 27 de setembre.

---

1. Dit sempre *Isidro*, ja que es tracta d'un sant castellà (*san Isidro Labrador*, patró dels agricultors, funció que a Catalunya corresponia a sant Galdric) i que aleshores no existia encara la seva catalanització moderna com a Isidre. El nom Isidro és una variant popular del més antic Isidoro (sant Isidor de Sevilla).

2. Isidre fou batejat el mateix dia, amb els noms d'Isidro, Josep i Jaume, i en foren padrins Isidre Serrat i Barjau el seu avi, i Margarida Portavella, esposa de Jaume Portavella, paraire d'Alpens (ABEV, Arxiu Parroquial d'Alpens, A/3, p. 26).

3. ABEV, A. P. Alpens, A/2, p. 42, D/4, p. 222.

4. ABEV, A. P. Alpens, C/4, p. 90.

Immediatament després de ser ordenat, passà a servir com a vicari a la parròquia de Sant Esteve de Comià, també coneguda per Sant Esteve de Roma, parròquia situada dins el municipi de Borredà (Berguedà), just al límit amb el municipi d'Alpens al nord del Lluçanès.⁵

Mn. Serrat ocupà el càrrec de vicari de Roma fins que, en morir el rector de la parròquia, Mn. Andreu Guiu, va ser nomenat rector el 1793. Com que la parròquia de Comià no disposava de rectoria,⁶ seguint, tal com diu ell mateix en el seu escrit, el costum dels seus predecessors, va continuar vivint a Alpens.

---

5. El lloc de Comià és esmentat ja el 948 (*Catalunya carolíngia*, vol. IV: *Comtats d'Osona i Manresa*, Barcelona: IEC, 1999, p. 525). La parròquia té els seus orígens als segles XI o XII (E. JUNYENT, «Itinerario histórico de las parroquias del obispado», dins *Hoja parroquial*, Vic, 12 gener 1946). A partir de la baixa edat mitjana la denominació de Sant Esteve de Comià coexisteix amb la de Sant Esteve de Roma, pel fet de trobar-se a prop de la masia d'aquest nom, actualment en runes, situada al sud-est de l'església, dalt de la carena. El fogatge de 1497 parla de la «parròquia de Sanct Steve de Roma» (Josep IGLÉSIES, *El fogatge de 1497*, Barcelona: FSVCS, 1991, v. I, p. 268). Aquesta denominació predomina encara el s. XIX i així consta al *Nomenclátor de la provincia de Barcelona* [1860] i al *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* de Madoz, que en parlar de Comià («vulgarmente llamado Roma y Boatella»), diu que «llaman Roma a la parr. de San Esteban». Encara l'any 1946, Junyent («Itinerario...») recull que la parròquia de Comià és «vulgarmente conocida por el nombre de Roma».

6. El 1773 hi havia intenció de construir una casa a Sant Esteve per al rector però entorn de 1794 encara no s'havia construït, segons es recull en un procés en què intervé el mateix Isidre Serrat. El 1793 s'havia concedit el curat de Comià a Serrat amb una pensió de 50 lliures i amb l'acord de continuar les diligències per augmentar la dotació, i Antoni Ferrer i Isidre Serrat, «curas de Santa Maria dels Pens y S. Estevan de Comiá», i l'Ajuntament d'Alpens van acudir a la Real Cámara per incrementar la pensió fins a 300 lliures, en bona part a compte de la part del delme que rebia el sagristà major de Ripoll. Pel que fa a la rectoria que s'havia de construir, es diu que tot el terme parroquial és en mans de dos propietaris, l'amo de Boatella i Joan Puigcercós, els quals tenen masovers però aquests són gent pobra i «son parroquianos mientras quieren los propietarios mantenerlos para el cultivo de sus tierras». Com que els masovers només podien ajudar amb alguns jornals, la construcció havia d'anar a càrrec dels dos propietaris, i especialment de Puigcercós, en els terrenys del qual s'havia de fer la casa, i es diu que tots dos s'hi avenen (ABEV, AEV-919/3).

Església parroquial de Sant Esteve de Comià o de Roma.
(foto: RGM)

Va ser en el temps que exercia aquest càrrec quan va començar a escriure les dues parts ben diferenciades que constitueixen les seves memòries: la *Notícia del fonament i origen de esta casa i construïdors d'ella, que foren uns tals Barjaus* i més tard la *Revolució de França i part de lo que per sa ocasió esdevingué en nostra Espanya i frontera, explicada solament en lo més general*.

Isidre va ser rector de Comià fins que el 1805, als 53 anys, optà en concurs de trasllats a les vacants de Sant Agustí de Lluçanès, Santpedor i Igualada, i va obtenir la rectoria de Sant Agustí de Lluçanès, que era vacant per haver mort el 4 de juliol de 1805 qui n'era rector, Marià Alemany; la plaça era taxada en 250 lliures i hi optaren també altres dos candidats.⁷ La parròquia de Sant Agustí de Lluçanès, en el municipi

---

7. Consta això en el concurs a beneficis curats (ABEV, AEV-1611/4).

homònim al nord del Lluçanès, és també veïna d'Alpens, en aquest cas per la banda sud-est, entre Alpens i Sant Boi de Lluçanès.⁸

Segons recull ell mateix, passà a residir a Sant Agustí el 22 de febrer del 1806. Va ser-ne rector fins la seva mort el 20 de desembre del 1822,⁹ i fou durant els anys de la seva estada a Sant Agustí quan va reprendre l'explicació dels fets on l'havia deixat i va incorporant-hi tota la part referida a la Guerra del Francès.

No va ser Isidre l'únic de la família que va fer carrera eclesiàstica. Un seu germà, Climent, nascut l'any 1767,¹⁰ va entrar a la cartoixa de Montalegre, on professà i s'ordenà com a sacerdot. Tingueren també dues germanes: Constança, nascuda el 1753,¹¹ i Maria, que nasqué el 1757.¹² Aquesta darrera es va casar amb Jeroni Vila, teixidor de llana, i va morir a Aiguafreda el 1831. La més gran, Constança, casà el 1778 amb Joan Noguer, sastre, fill del Noguer de Sant Joan de Sora. Com que aleshores tots dos germans estaven ja estudiant, aquest Joan Noguer s'instal·là a Alpens, a casa dels Serrat, per treballar amb el seu sogre. Quan Isidre i Climent es varen ordenar, Constança esdevingué l'hereva dels béns familiars, inclosa la casa Barjau-Serrat, i el seu marit, el 1804,

Església parroquial de Sant Agustí de Lluçanès. (foto: RGM)

i per mort del seu germà Pere, va heretar també Sant Joan de Sora. Constança va morir l'any 1816.

Tal com recull Isidre Serrat, els seus pares van tenir altres fills —de fet es pot saber a través de l'arxiu parroquial d'Alpens que en van tenir cinc més—,¹³ però només aquests quatre van passar de la infància.

Pel que fa a ideologia, el pensament d'Isidre Serrat queda molt diàfanament reflectit en el seu propi escrit. Furibund

8. L'església de Sant Agustí de Lluçanès està documentada ja el 905, en què és atribuïda a Santa Maria de Lluçà (*Catalunya carolíngia, vol. IV: comtats d'Osona i Manresa*, Barcelona: IEC, 1999, núm. 63, p. 111). El lloc depenia jurisdiccionalment també del castell de Lluçà i durant el s. XVIII passà a jurisdicció reial.

9. La data de defunció és recollida en el mateix manuscrit per mà no identificada i consta també en el concurs de provisió de càrrecs de 1824 (ABEV, AEV-1612/6). La manca del llibre de defuncions d'Alpens d'aquests anys i la inexistència d'arxiu parroquial a Sant Agustí no permeten establir on va morir.

10. ABEV, A. P. Alpens, A/3, p. 253.

11. ABEV, A. P. Alpens, A/3, p. 59.

12. ABEV, A. P. Alpens, A/3, p. 131. L'autor en dona la data en interlineat, aparentment després de rectificar l'any (56 per 57), ja que efectivament l'any 56 nasqué una altra nena batejada amb aquest nom.

13. De fet, tot i que l'autor no ho detalla, els altres fills del mateix matrimoni foren: Maria Rosa, que nasqué el 6 de març de 1756 (A/3 p. 108) i morí el 10 d'abril següent (D/4 p. 61); Rosa, que nasqué el 8 d'abril de 1760 (A/3 p. 162) i morí als 9 mesos, el 24 de gener de 1761; Anna, que nasqué el 2 de gener de 1763 (A/3 p. 192) i morí el 5 d'octubre de 1765 (D/4 p. 133); Margarida, nada el 3 d'octubre de 1765 (A/3 p. 226) i morta el 22 d'agost de l'any següent (D/4 p. 139); una altra Rosa, nada el 10 d'octubre de 1770 (A/3 p. 308) i morta als quatre mesos, el 8 de març de 1771 (D/4 p. 202).

antifrancès, sobretot antinapoleònic i anti-Godoy, inqüestionable partidari de Ferran VII, en qui només veu coses bones i a qui excusa tota mancança. Es mostra molt crític amb els militars del bàndol espanyol, d'entre els quals només salva Reding, Copons, Rovira, el baró d'Eroles i el seu paísà el general Manso —fill de Borredà—, amb el qual s'esplaia de manera rellevant, amb notícies que tanmateix tampoc no coneix de primera mà. Bastant comprensiu amb les *Juntas* però terriblement crític amb les Corts posteriors, de les quals diu que només tenien la missió «de fer perdre l'Espanya, Rei i Religió», que eren plenes de «pícaros i desafectes, per no dir heretges, sectaris o refinats francmaçons» i que «tota (o la principal) malignitat naixia de las Corts».

Escriu les seves memòries *ad futuram rei memoriam*, és a dir, pertal que les coses siguin recordades en el futur. La primera part, la dels orígens familiars, va adreçada explícitament als descendents de la seva família, mentre que les altres parts tenen un destinatari més genèric. Ens diu que escriu «perquè si los veniders en son temps experimenten desgràcies, tribulacions e infortunis, s'anímián considerant que també sos passats tingueren molt que sofrir de treballs, misèries i mortificacions excessives». La voluntat d'aquesta part és, per tant, més explícitament testimonial i moralitzadora.

No tenim gaire informació sobre la història del manuscrit mateix. Tan sols sabem que en una data no ben determinada però poc abans del 1958 fou adquirit al mercat de llibres vells de Barcelona per Ramon Genís i Bayés (Vic 1905 - Barcelona 1959), químic especialitzat en el tractament del cuir i en la seva història. El manuscrit fou cedit per Ramon Genís a la Biblioteca Episcopal de Vic, on encara es conserva. Per tant, no tenim cap informació sobre les vicissituds del llibre anteriors a la seva adquisició. La notícia d'aquesta troballa i un breu resum del seu contingut van aparèixer en un article de la revista *Ausa*, publicació del Patronat d'Estudis Osonencs, el 1958, any en què a més es commemoraven els 150 anys de la Guerra del Francès.¹⁴ Es pot dir que ara, cinquanta anys més tard, en commemorar-se els 200 anys de la mateixa guerra, el Patronat completa amb aquest llibre el que va iniciar aleshores.

---

14. Miquel FURRIOLS, «Diari de mossèn Isidre Serrat (1796-1815)», dins *Ausa*, III (núm. 23, 1958), p. 16-21. En l'inici de l'article, l'autor explica l'origen del manuscrit: «El bon amic Ramon Genís, tafanejant pel mercat de llibres vells de Barcelona, adquirí un llibret manuscrit, ja un poc menjat pels cores i amb les fulles esgrogueïdes per les inclemències del temps, d'un gruix de més de dues-centes planes, on un bon rector de Comià deixà consignada una bella memòria de la guerra d'Espanya amb la "França de la Revolució" i la de la mai prou contada Guerra de la Independència». Sobre Ramon Genís, vegeu: Miquel YLLA-CATALÀ I GENÍS, «Ramon Genís i Bayés (1905-1959)», dins *Ausa*, XXII (núm. 156, 2005), p. 219-229.

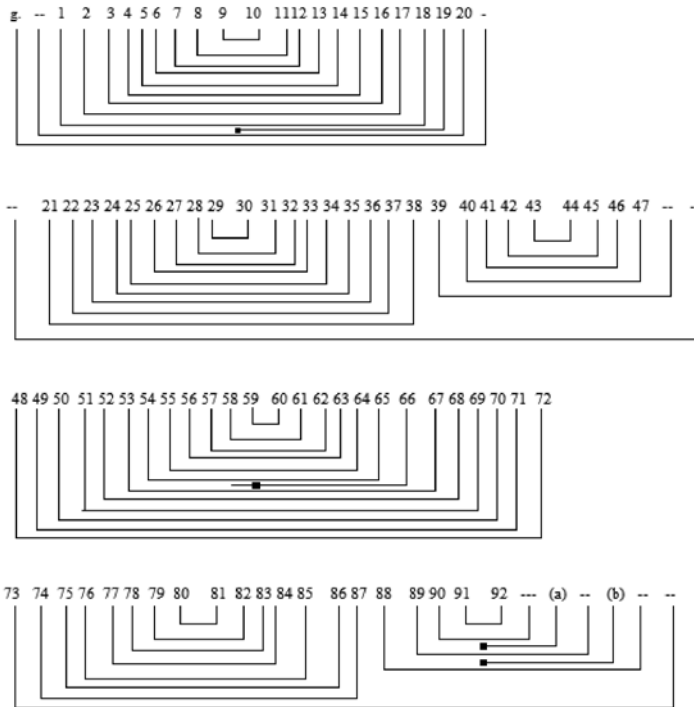

3.1. Descripció del manuscrit

El manuscrit és un llibre amb coberta de pergamí i guardes de paper, de 16 × 11 cm. Està format per tres quaderns de 15,7 cm i tres més d'un format més petit, de 15 cm, cosits amb fil de cànem a la coberta, la qual té dos petits teixells de pell com a reforç a la part del llom on hi ha els cosits.

El volum no tenia cap numeració de folis ni pàgines i ha estat foliat expressament per poder fer aquesta edició.

La composició dels quaderns és la següent:

(a) Impres "Relación circunstanciada de quanto intentaba Don Manuel de Godoy, y todo su resultado"
(b) Impres "Exclamación que hizo en brazos del cardenal Rinuccini, N. Smo. Padre Pio VII ..."

3.2. El contingut

El manuscrit està dividit en dues parts ben diferenciades. La primera part recull la història familiar, i aquest era l'únic propòsit que tenia inicialment l'autor, però més tard els esdeveniments van impulsar-lo a afegir-hi un extens relat dels fets històrics de la seva època. Vegem-ho amb més deteniment.

Als f. 1 a 18, l'autor escriu la *Notícia del fonament i origen de esta casa i construïdors d'ella, que foren uns tals Barjaus*. En aquesta part, utilitzant principalment documentació familiar (escriptures i llibretes de notes, segons esmenta l'autor mateix), recull la història de la família a partir del Miquel Barjau que va bastir la casa familiar de l'autor, la qual va acabar passant, per successió femenina, a la família Serrat. Aquesta casa, tot i que el nom i la memòria d'aquelles famílies s'ha perdut, es pot arribar a identificar a partir de les dades que proporciona l'autor. La informació útil en aquest sentit l'aporta l'autor als f. 9v-10, i al f. 14 del manuscrit. En el primer dels fragments l'autor esmenta la ubicació de la casa i els veïns que en la seva època habitaven les cases que s'havien construït en els terrenys que comprà el seu avantpassat i que quedaren inicialment sense edificar al voltant de la casa:

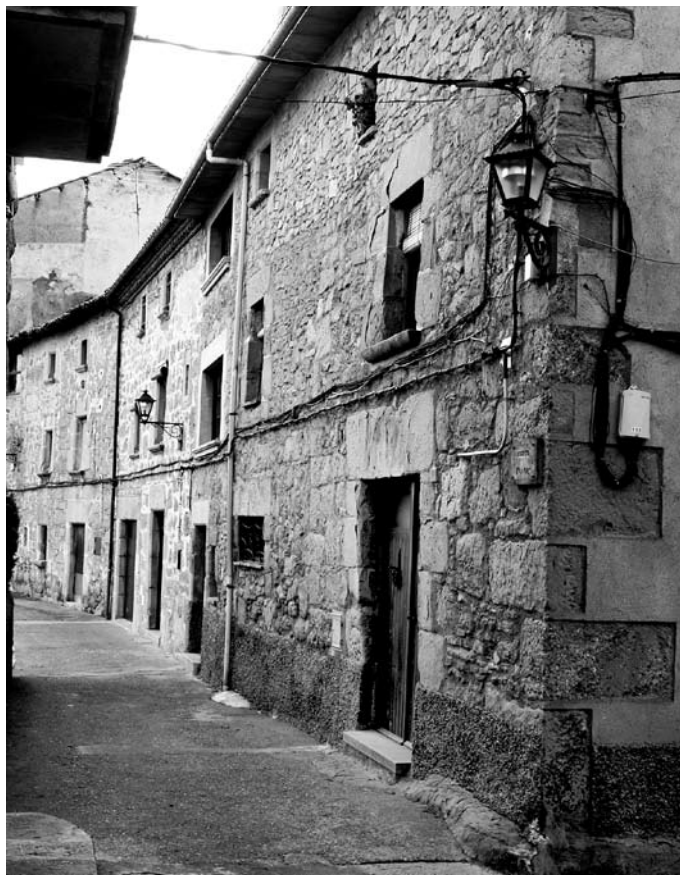
En 1625, lo sobre expressat Miquel Barjau comprà per via de acensament a Joan Vall, pagès de esta parròquia, lo pati en què està edificada esta nostra casa i la del costat per la part del mitgdia, en lo carrer que va de la iglesia a la dita Casa de la Vall. Ítem, lo pati en què vuy està edificada la casa (vulgo dita Casa Marçal del Padró), la de Isidro Coll, sastre, i la pahissa i corral que vuy dia encara posseheix esta nostra casa, junt ab lo hort que està sota ditas casas, pahissa, corral, i que al present posseheix (com a dueño d'ell) la dita Casa de Marçal; i últimament lo hort que vuy dia posseheix esta nostra casa, sota lo single que és devant

l'hort i casa posteriorment construhida del quòndam doctor en medicina Francesch Colí, com tot consta en lo acte de venda que en pergamí guarda esta casa, atenen les confrontacions allí insertadas.

En el segon fragment l'autor dóna notícia d'una altra de les cases veïnes:

I aquest fou son legítim i directe hereu, i com a tal possessor de la casa que encara vulgarment se anomena Casa Serrat, al costat de esta nostra casa per la part del ponent, de la qual casa i terras a ella adnexas (que lo dit Joseph Serrat havia acensat a la casa i mas de la Vall) és vuy son actual possessor Joseph Torner i Serrat, fill de Joseph Torner i de Maria Serrat

Aquesta casa Barjau construïda per Miquel Barjau i on visqué Isidre Serrat és la que més tard es va anomenar casa Sayol, i que actualment té el número 1 del carrer Planes, —que és a l'inici del camí que porta a la casa de la Vall. La casa, com ja recull el manuscrit (f. 17v), passà a Constança, germana d'Isidre Serrat, casada amb Joan Noguer, del Noguer de Sora. A partir d'aquí i ja fora de la cronologia del manuscrit la casa va passar a la filla de Constança, Maria Noguer i Serrat, i al seu fill Ramon Vilademunt i Noguer, de Sora, que en morir el 1878 la va deixar al seu fill Ramon Vilademunt i Burch. Aquest, junt amb la seva mare, la ven a Joan Cruells i Arxé el 1895, del qual va passar, en morir el 1902, al seu fill Josep Cruells i Cidera. Aquest la va vendre el 1918 a Ramon Canudas i Arboix, que, finalment, el 1949 en va fer donació entre vius als actuals propietaris.¹⁵

Antiga casa Barjau, on va néixer i viure Isidre Serrat, més tard anomenada casa Sayol, al número 1 del carrer Planes. (foto: RGM)

15. Registre de la Propietat de Berga, vol. 68, llibre 2 d'Alpens, finca núm. 100. La descripció registral de la finca és: "CASA llamada «Cal Sayol» o Seyol, señalada de número uno, cuya medida superficial no consta, situada en la calle de Planas del pueblo de Alpens; lindante al frente, Oriente, con dicha calle; a

la derecha, Mediodía, con casa Soler, propia de los herederos de Juan Marsal; a la izquierda, Norte, con la Placeta; y por la espalda, Poniente con casa Serrat, propia de José Casals". La finca fou inscrita el 14 d'agost de 1879, arran d'un expedient possessori instat per Francesca Burch, vídua de Ramon Vilademunt i Noguer.

Tornant al relat de Mn. Serrat, aquesta primera part la redacta l'autor l'any 1796, tal com ell mateix diu en l'inici, i tal com precisa encara més al f. 16 («lo primer, pués, de dits fills fui jo, Isidro Serrat, que fas de pròpia mà la present escriptura, vuy que comptam 16 de desembre de 1796»). En aquesta part, en la seva redacció inicial hi recull dades fins l'any 1794. Una nota marginal al f. 17, que recull un òbit del 1831, hi és afegida de mà aliena, a diferència de la nota del f. 15, que és del mateix autor.

Clou l'autor aquesta part al f. 18, insinuant la possibilitat de noves addicions: «si, emperò, en avant i durant ma vida succehís alguna cosa curiosa o digna de alguna memòria, me offeresch (ajudant Déu), a añadir-la a continuació de la present».

No degué tardar gaire a decidir incorporar-hi més informacions, perquè just a continuació ja anuncia que en un quadern a part donarà «altra curiosa notícia de las turbolències, desassossiegos i treballs comuns esdevinguts en los temps i dias en què nasqué la última de les tres nebotas mias», neboda que va néixer en l'esmentada data de 1794.

Aquest segon relat extens comença, tal com diu l'autor, en un altre quadern, el segon quadern, al f. 21. Abans, però, en el que restava del primer, l'autor hi va anar afegint dades referents a la família, principalment defuncions. La darrera notícia que hi recull és la de la mort de la seva germana Constança, el 10 de gener de 1816 (f. 20), tot i que una mà aliena hi afegí en nota marginal informació sobre uns òbits del 1828. A continuació de la nota autògrafa del 1816, al f. 20, una altra mà hi va afegir la memòria de la defunció de l'autor mateix:

Lo reverend Isidro Serrat, prevere i rector de Sant Agustí, que tingué la curiositat de deixar escrites de sa mà pròpia les preditas notícias i altres a continuació d'aquest llibre (de las quals, las fins aquí notadas tràctan de l'origen de ca'n Barjau de la parròquia del Pens, i les notadas después

tràctan o fan relació a successos civils), dich, lo reverend Isidro Serrat, autor del present, morí o passà a millor vida lo dia 20 de desembre de 1822, època no menos infeliz que les fins aquí notadas, pués la España estava sumergida en la més vergoñosa anarquia y encarnissada guerra civil. Tenia de edat 71 años 8 mesos. *Requiescat in pace.*

Al segon quadern comença, com hem dit, la segona part, la més extensa, titulada *Revolució de França, i part de lo que per sa ocasió esdevingué en nostra Espanya i frontera. Explicada solament en lo més general, per mi, Isidro Serrat, prevere i rector de Sant Esteve de Comià, àlies Roma.* L'autor inicia el relat dels fets amb l'«alborot» que portà a l'empresonament de Lluís XVI i la seva família, «l'any de 1791 o principi de 1792».

Bona part del que relata en tota aquesta memòria de la Revolució Francesa, de la Guerra Gran i, més endavant, de la Guerra del Francès, fa referència als «grans esdeveniments» de l'època, a la marxa general del conflicte a Catalunya, a les vicissituds de la monarquia espanyola i fins i tot a esdeveniments europeus (França, Roma...), amb informacions detallades sobre el desenvolupament de les campanyes a Catalunya i Espanya i també amb informacions generals sobre aspectes diplomàtics i polítics. En general, per tant, bona part del contingut fa referència a fets que l'autor devia conèixer per les informacions que circulaven en els àmbits eclesiàstics o entre la gent comuna. A banda d'això, l'autor hi afegeix passatges molt interessants amb informació de primera mà sobre els fets ocorreguts a Alps i als seus voltants arran dels conflictes amb França o les conseqüències locals d'aquests conflictes. Esmenta, per exemple, el pas i la presència de refugiats francesos, des de finals del 1792, o un fals rumor de presència de tropes franceses a Gombren a finals d'agost o principis de setembre del 1793 —que fou el primer trasbals que arribà a Alps—, el saqueig dels

pobles de Toses, Planès, Planoles i Camprodon, el pas dels francesos per Ribes l'octubre del 93 (amb enfrontaments que es pogueren sentir des de prop d'Alpens), la nova escomesa per la vall de Ribes el juny del 1794, que arribà a Camprodon, Sant Joan i Ripoll, l'estrèpit de la qual va provocar que molta gent d'Alpens abandonés el poble i se n'endugués pertinences per si hi arribaven els francesos...

Aquests esdeveniments del 1794 són els darrers de caire local que narra en aquesta part i per tant a partir de la seva experiència directa. Tal com ell diu, «ab esto [amb la retirada dels francesos després d'aquesta campanya de juny del 94], és veritat que finiren en esta terra i pàtria los sustos i perills pròxims, però no tinguéran fi los remots i comuns». A partir del foli 35 tot el relat se centra ja en aquests esdeveniments «remots i comuns», de caire general i no pas local, i com a molt aporta alguns esments d'operacions a Dòrria, Ribes o Puigcerdà. Ocasionalment també aporta informació sobre l'encariment de preus de productes a Alpens (f. 44v).

Aquesta part començà a redactar-la Isidre Serrat a principis del 1798.¹⁶ Això fa que algunes dades, especialment les més anteriors a aquesta data, les aportí de manera aproximada. L'autor tanca provisionalment aquesta segona part el març del 1798, oferint-se a continuar el relat si hi ha nous esdeveniments prou rellevants que ho justifiquin:

Aquest és, en suma, lo estat de les cosas en lo present mes de mars de 1798. Si vivint jo múdan les cosas de semblant, o cosa esdevé digna de alguna memòria, me offeresch, ajudant Déu, a notar-la i continuar-la al peu de la present.¹⁷

I uns quants anys més tard l'autor es decideix a complir la seva promesa. Deixant un full en blanc, continua el seu relat

16. Això és el que s'ha de deduir del que diu l'autor a f. 23v: «Al present mes de febrer de 1798, continua solament dita guerra ab la Gran Bretaña...».

17. f. 46.

a principis o a mitjan 1814. De fet, reprèn l'explicació dels esdeveniments pràcticament en el punt on els havia deixat, al març del 1798, i hi afegeix tota la densa i complexa part que clou amb la detallada explicació de la Guerra del Francès. Segons diu ell, pocs dies després d'haver escrit l'«oferta» que acabem de copiar ja passaren coses dignes de ser recollides, tot i que les anotarà de manera més concisa perquè gran part d'elles succeïren en terres distants.

Aquesta tercera part, o segona part del que és el relat històric iniciat amb la *Revolució de França, i part de lo que per sa ocasió esdevingué en nostra Espanya i frontera*, sembla escrit de manera força seguida i el degué acabar l'estiu del mateix any 1814, en què consta que estava redactant la part final d'aquest relat.¹⁸

En aquell moment, l'autor és, recordem-ho, rector a Sant Agustí,¹⁹ on com hem dit passà a residir el 22 de febrer de 1806. Tanmateix, tot i que no es diu explícitament, alguns elements del redactat fan pensar que aquesta secció va ser escrita en part a Sant Agustí i en part a Alpens, on l'autor devia si més no passar temporades més o menys llargues.²⁰

En aquesta part resulta bastant notable el fet que, si bé parla extensament de molts fets succeïts en diferents llocs

18. De fet, les úniques referències útils per datar el moment en què es va escriure aquesta part són, a banda de la cronologia dels fets que relata, un esment cap al final del f. 85v: «En est estat nos trobam en lo estiu del ja sobre expressat y corrent any de 1814»; un altre al f. 88v: «lo cert és que en los primers dies del mes de juny del corrent 1814...»; i al f. 92: «Tot lo que fins aquí tinch dit de la primera i última guerra que ara acaba de finir ab la Fransa...».

19. Vegeu el final de la pàgina 78: «En esta de Sant Agustí, de ahont jo me trobo rector».

20. Així, per exemple, al final del f. 78 diu: «esta de Sant Agustí, de ahont jo me trobo rector...», però en canvi, cap al final, al f. 91v, quan parla dels preus dels grans, parla explícitament dels preus a Alpens i de les processons de pobres: «buscaven molts herbes boscanes per menjar, que en esta casa diferents vegades los amanírem». La forma «esta casa» és la que fa servir en la primera part del relat per referir-se a casa seva, a Alpens, i probablement no devia ser la forma que empraria per referir-se a la parròquia o la rectoria de Sant Agustí.

de Catalunya i detalla molt totes les maniobres polítiques i diplomàtiques de les corts espanyola, anglesa, francesa o vaticana, despatxa en canvi molt succintament esdeveniments que teòricament li eren més propers, com són les ocupacions franceses de la Plana de Vic, o fins i tot la «batalla de Vic». Aquest silenci resulta bastant sorprenent, ja que fou un esdeveniment rellevant, que involucrà, segons les cròniques, uns 25.000 soldats, i que va ser considerat prou important com per fer-lo constar a l'Arc de Triomf de París; i en canvi sembla que no ho fou prou per a Mn. Isidre Serrat, que tampoc recull, per exemple, el fet que fou precisament al seu poble, a Alpens, on es refugià la Junta Corregimental de Vic a causa de les ocupacions franceses, la primera vegada del 12 de gener a l'1 de febrer de 1810 i la segona a partir del 2 de febrer arran de l'ocupació que va culminar en la batalla de Vic, amb victòria francesa, el 20 de febrer.²¹

Pel que fa al Lluçanès, l'autor diu que a Sant Agustí els francesos no hi arribaren mai, sinó que els tingueren a hora i mitja o dues hores de distància per la part de Perafita, Sant Boi, Sora i les Llosses. Els seus parents de Sant Joan de Sora (la seva germana i el seu cunyat), sí que els van tenir quasi a tocar, a un quart de distància, però tampoc no arribaren a la casa. L'autor admet que tot i que en van patir les exaccions i contribucions van estar molt millor que als llocs on realment arribaren tropes, de qualsevol dels dos bàndols:

...deixo, emperò, a la consideració de cada qual lo judicar o presumir-se lo molt que estaríam vexats dels continuats pagos y contribucions, a més del mal que ja porta la guerra

Església parroquial de Santa Maria d'Alpens (foto: RGM)

21. Vegeu: Ramon ORDEIG I MATA, «La Batalla de Vic», dins *Ausa*, XI (1983-1985), p. 353-367. Vegeu també: Maties RAMISA I VERDAGUER, «Aspectes de la Guerra del Francès a Vic (1808-1814)», dins *Ausa*, XI (1983-1985), p. 239-249; Maties RAMISA I VERDAGUER, *La Guerra del Francès al corregiment de Vic, 1808-1814*, Vic: Eumo (L'Entorn, 26), 1993; Josep Albert PLANES, *Alpens, una història del Lluçanès: pagesos, paraires i carlins*, Alpens: Ajuntament d'Alpens, DL 1999 (el llibre dedica les p. 84 i 85 a la Guerra del Francès).

del continuat lladronissi de paysans del terreno, y més de la tropa, allí de ahont passava o habitava, pués aparexia que era ja lley posada lo robar. Però, ab tot, encara era molt pitjor allí ahont habitàvan o entràvan, quant los gavatxos quant los nostras, pués uns y altres pelàvan y repelàvan moltes vegadas, qui més podia, que nosaltres encara podíam dir que estàvam al cel.²²

Com es veu pel fragment, segons l'autor el «continuat lladronicí» el portaven a terme sobretot la tropa, però també «paisans del terreno», que devien ser o bé els veïns del mateix territori alineats amb un o altre bàndol o bé oportunistes que aprofitaven el desgavell.

Un cop finalitzada la minuciosa narració dels fets de la guerra amb la França napoleònica, l'autor acaba el que és pròpiament el relat històric deixant constància de les polítiques que començava a aplicar Ferran VII en els primers mesos del seu regnat.

Tanmateix, no acaba amb això les seves memòries sinó que dedica les darreres pàgines del seu escrit a deixar constància dels «efectes col·laterals» de la guerra, centrant-se en el cas d'Alpens i aportant aquí de nou informació de primera mà sobre la carestia i la misèria que se'n derivà, amb l'augment dels preus dels cereals i d'altres productes de primera necessitat, que van fer que la gent es veiés obligada a menjar fins i tot herbes del bosc. Aquesta situació no acabà, segons recull l'autor, fins l'alliberament del port de Tarragona, a partir del qual «començà a desembarcar-se vianda; los preus s'anaren rebaixant».²³

Clou finalment el seu escrit amb un paràgraf de justificació i a manera de conclusió moral:

Tot lo que fins aquí tinch dit de la primera i última guerra que ara acaba de finir ab la França, he notat perquè si los veniders en son temps experiméntan desgràcias, tribulacions e infortunis, s'anímian, considerant que també sos passats tinguéran molt que sufrir de treballs, misèries y mortificacions excessivas (y quasi insuportables, si no ajudats de la Divina Providència), y que no tot ha estat en temps passat regalos y delícias; considerant, en fin, que estam en una vall de llàgrimas, ahont no hi ha béns ni descansos perfets y duraders, que estos sols los encontrarem en la Glòria, si havem viscut y morim com a christians. Supliquem y posem per medianera a Nostra Mare Maria Santíssima, [que] nos alcànsia de son amantíssim Fill la gràsia de víurer y morir en gràsia sua, per anar en sa companyia después a cantar las divinas alabansas en la Glòria. Amén.

En tots els relats de fets «històrics» l'autor utilitza com a fonts d'informació tant testimonis orals, com també, i potser principalment, premsa periòdica de l'època (la *Gazeta de Madrid* almenys en un cas que hem pogut confirmar i probablement en d'altres, i suposem que encara més les gasetes que s'editaren a Vic), i també fulls volants dels que publicaren tots els bàndols com a part de la campanya de propaganda. L'autor es remet en diferents ocasions a aquestes fonts: «segons referien les gasetes», «segons insinuaven las gasetes», «deia la gasete», «...finalment, portà la gasete que...», «segons referien los papers», «pués asseguraven los papers públics i gasetes...», «i en va passar un estampat que jo vas llegir»...²⁴ Alguns d'aquests documents és evident que els havia vist ell directament, mentre que d'altres és més probable que en tingués notícia a través d'altres persones.

22. Vegeu del final de la p. 78 al principi de la 78v.

23. f. 91v.

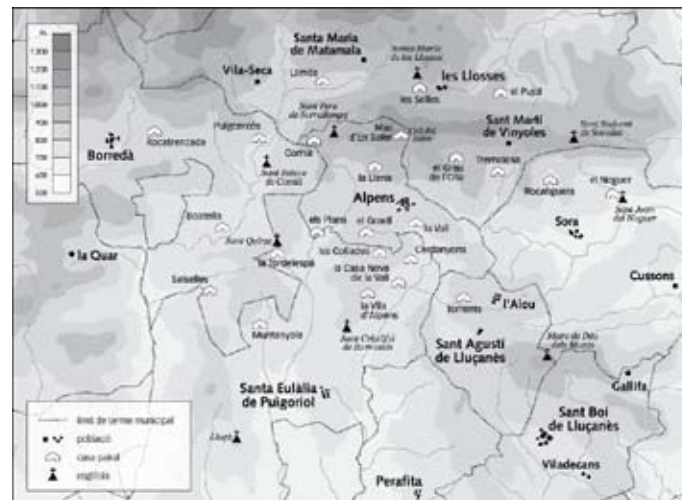
24. f. 29, 41v, 50, 51, 65, 85v, 87v.

I precisament amb dos d'aquests impresos tanca l'autor el llibre, com a apèndixs a la seva pròpia crònica. De tots dos en parla en el relat en el seu moment corresponent i anuncia que els inclou a la fi del volum, i efectivament estan incorporats de manera factícia al volum, tal com hem indicat més amunt en els esquemes de composició dels quaderns.

El primer imprès inclòs és la *Relación circunstanciada de quanto intentaba Don Manuel de Godoy, y todo su resultado*. L'autor s'hi remet, en narrar els fets al f. 60, dient «Lo modo, pués, i circumstàncies de la ignominiosa presa de Godoy, per no cansar tant la ploma, se podrà veure algo per extens en l'imprès que acompanyo i se trobarà cosit a la fi d'est llibre».

El segon, la inserció del qual ja anuncia l'autor al f. 67, en relatar també els fets corresponents, és la *Exclamacion que hizo en brazos del cardenal Rinuccini, N. Smo. Padre Pío VII al tiempo de darle la funebre Embajada, de haberse visto violentado el Señor Don Fernando VII para la abdicacion de la Corona de las Españas, cuya noticia recibió á los 12 de Mayo de 1808, seis dias despues de dicha abdicacion*.

Reproduïm tots dos impresos en l'apèndix final.

L'Alt Lluçanès i les àrees veïnes (mapa: Nuhproject)

4. LA LLENGUA

Els aspectes que ens han semblat destacables o anòmals de la llengua del manuscrit els hem anat comentant en les notes.

Destaquem que en la llengua del manuscrit s'utilitza sempre el passat simple (*nasquí, comencí*), amb l'excepció de la primera persona del singular, on coexisteix amb el passat perifràstic (que és el dominant, en la forma *vas 'jo vaig'* de l'auxiliar *anar*, especialment a les p. 16r i 16v: *vas executar, me vas ordenar, vas cantar, vas ésser jo promogut, jo vas adelantar, vas llegir, vas passar, jo no vas pas ara averiguar si...*). També hi ha algun cas de perífrasi de futur amb *anar*: *vas a parlar 'jo) parlaré'*.

Els castellanismes, com és d'esperar, hi són nombrosos. Sense pretensió de ser exhaustius, hem anotat els següents (tenint en compte l'origen del mot o la forma concreta que pren, independentment de quina sigui la seva acceptació actual en la llengua estàndard): *acercant, (la) acertada 'l'encert', (de) acuerdo, s'adelantà, aguardar, ahun 'encara', alabar, alborot, alborotar, alcància, alevosa, algo 'una mica', aliviar, allegats, altivés, amo, (de) antemano, antes, añadir, apaciguàvan, apellido (també *cognom*), aplauso, aprieto, apuro, aranjueses (habitants d'Aranjuez), assentats 'asseguts', assumptos, ataco, ataque, aterrava 'aterria', luego, ausència, ausentàvan, averiguar, baix 'sota', becada, buscar, (home) cabal, cansàncio, cartuxa 'cartoixa', (armas) caseras, cautiveri, cautivat (també *captivant*), cerca,²⁵*

---

25. *cerca*: prop, prop de. Aquest mot està documentat en català antic, però en aquesta època és probablement un castellanisme.

cercanias, (c)*serradas* ‘tancades’, *competir* (cast. *competer*), *còmputo*, *concebir*, *conde*, *consortes*, *contento* (subst.), *contínuo*, *cosillas*, *cotxero*, *crúsan* ‘travessen’, *delantera*, (los) *demés* ‘els altres, la resta’, *desassociego*, *descansos*, *descaro*, *desempleadas*, (un) *desllís*, (se) *despediren*, *despreciat*, *después*, *desterro*, *destino* ‘destinació’, *dissimulo*, *ditxo*, *divino*, *en dretxura*, *dueño*, *duraders*, *duros*, *empeño*, *empleo*, *enterro*, *entrega*, *entregar-se*, *envídia*, (per) *esto*, *estrago*, *etxisat*, *fàmulo*, *fardos*, *favorito*, *fiel*, *fondo* (anant de fondo a), (al) *frenta* ‘(al) front’, *fusillers*, *fusills*, *gosar* ‘gaudir’, *grandes*, *gravement*, *graves*, *gravosa*, *gusta* ‘agrada’, (h)*assanyas*, *honradès*, *hugonotes*, *inclús*, *infundit*, *Inlaterra*, *inglès*, *interino*, *intrèpido*, *invadir*, (j) *gefe*, *lance*, *librà* ‘deslliurà’, *lograr*, *luego*, *lustrosament*, *madrileños*, *medianera*, *mediant*, *menos*, *modo*, *mosso*, *numeros*, *omitesc* (omitir ‘ometre’), *palàcio* (episcopal), *paradero*, (al) *parèixer* ‘segons sembla’, *pàrroco*, *patíbulo*, *perretxos*, *pesquissa*, *pícaros*, *pillat* ‘pres’, *gent plebeya*, *polvo*, *ponsonya*, *estats pontifícios*, *fou precís*, *precisat*, *propuesta*, *pués*, *puesto*, *puntillo*, *rato*, *recibir* (també *rebre*), *recibo* ‘rebut’ (també *rebuda*) i ‘recepció’, *regalos*, *reos*, *reparos* ‘recers’, *repentinos*, *rumbo*, *ruso*, *salvos*, *sargento*, *sensilla*, *sensillo*, *sèrias* ‘serioses’, *silèncio*, *siti* ‘setge’, *sitiadors*, *sitiats*, *soberania*, *sossiego*, *Summo Pontífice*, *sustento*, *sustos*, *tarde*, *temerosa*, *terreno*, *tiesso*, *tiros* (també *tir de fusills*), *titubejava*, *tumulto*, *vàrias*, *vàrios*,²⁶ *veneno*, *veniders*, *ventatjosos*, *verossímil*, *villania*. No són en canvi

castellanismes, malgrat les aparences, els mots següents: *iglésia*, *medi*, *plebe*, *salvo*, *Summo*, *plagadat* ni els cultismes llatins adaptats en –o segons el costum de l’època: *ànimo*, *culto*, *individuo*, *triümf*, *trono* i el cas dubtós de *Christo*.²⁷

Hi ha dos casos de grafia etimològica (¿per influència francesa?): *etymologias* i *machinar* (també escrit *maquinar*). I com a francesismes: *cocarda* (acompanyat i aclarit per la forma catalana *escarapella*), *degectàban* ‘rebutjaven’, *embarràs* ‘embaràs, nosa’ i *guillotina*.

26. *vàrios*: «Joan Coromines diu que no es troba fins a mijan segle XIX (DECat, IX, 50a4-5) i l'exemple més antic que n'esmenta el DCVB és del 1832; de fet, però, està inclòs en el diccionari de Joan Lacavalleria [...] i, més explícitament, en el d'Esteve, Bellvitges i Juglà», diu l'utilíssim «Glossari» d'Antoni Coll i Pere Casanellas a *Lo Nou Testament* (traducció de Josep Melcior PRAT, «Corpus Biblicum Catalanicum, 38», Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008), p. CLXXXIII.

27. Sobre aquest mot, vegeu en el «Glossari» a *Lo Nou Testament*, la p. CXLIV, en què Albert Rossich troba discutible l'opinió de Joan Coromines que *Cristo* (en lloc de *Crist*) sigui un cultisme perquè, diu Rossich, en documents més antics s'hi troben *Crist* i *Jesucrist* (i no pas *Jesucristo*).

5. CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ I ANOTACIÓ

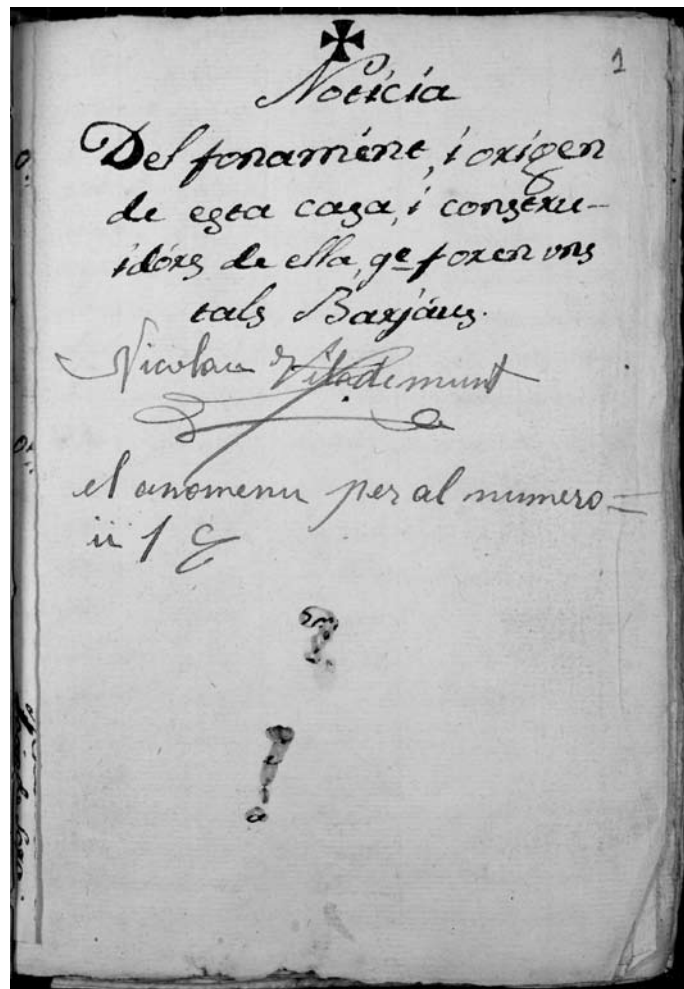
Transcrivim el text del manuscrit en la seva grafia original, però regularitzant-ne la puntuació, la separació de mots i l'accentuació d'acord amb la normativa actual.

Accentuem el castellanisme *pués* tot i ser monosíl·lab per distingir-lo del mot català pla *pues*, bisíl·lab. Respectem la morfologia de l'original i per tant el sistema de separació d'articles, contraccions i combinacions de pronoms febles: *del Altíssim*, en comptes de *de l'Altíssim*; *me'n aniré* en comptes de *me n'aniré*, etc. Pel que fa a l'ús de les majúscules, tenim parcialment present la reverència pròpia de l'època per les institucions religioses i polítiques: *Rey*, *Religió* 'orde religiós', *Summo Pontífice*, *Missa Major*, *Cel*, *Regne...*

Entre els mots que hi hem introduït entre claudàtors, els que van en lletra rodona corresponen a lectures més o menys conjeturals o a esmenar allò que suposem que són oblidats o distraccions, mentre que els que van en cursiva s'han de veure només com a pertanyents als curadors, amb l'única intenció de fer més entenedor el sentit per damunt dels usos lingüístics de l'època (és sobretot el cas de la conjunció *que*, que sovint s'elidia).

Comentem en nota aspectes rellevants del text, a més d'aclarir mots i significats especials que poden causar dificultats d'interpretació. També hi introduïm explicacions de caire històric sobre les circumstàncies i els personatges, per tal de facilitar la comprensió del text, contextualitzar els fets que hi són narrats i contrastar-ne la precisió. La informació proporcionada en notes és, quan no s'indica el

contrari, informació corresponent a coneixements comuns, o informació extreta d'obres de referència generals —enciclopèdies, manuals...—, tant de recursos en paper com de recursos en línia d'accés lliure.

+ 2

Nota particular, curiosa, i primera
 notícia, qe en esta casa enquantra
 jo Isidro Serrat Pbre, i Sr de S. Este-
 va de Comià, alias Roma, de la fa-
 milia de Barjau, qe donaren prin-
 cipi a esta casa, qe edificà Miquel
 Barjau Ferrer habitant en est Poble
 dels Pens, i qe al present, qe compain
 i 1796 porehir, i habita mon amiat
 Pare, Damià Serrat Sastre, no per
 alienació, o venda en algun temps
 feta de Ma; si solament com a legi-
 tim successor, i descendent del pre-
 dit Miquel Barjau, i es tot com
 se segueix, segons lo qe me ha estat
 possible adquirir, i averiguar.

La primera pués notícia qe de dita
 familia enquantra, es de Joan
 Barjau Sastre, qe segons entench
 habitava en S. Quirze de Berga;

[f. 1] Notícia del fonament i origen de esta casa i construi-
 dors de ella, que foren uns tals Barjaus

[Firma:] Nicolau Vilademunt [amb rúbrica]. el anomena per
 al número u 1.²⁸

[f. 2] Nota particular, curiosa i primera notícia que en
 esta casa enquantra²⁹ jo, Isidro Serrat, prebere i rector de
 Sant Esteve de Comià, àlia Roma,³⁰ de la família de Barjaus,
 que donaren principi a esta casa, que edificà Miquel Barjau,
 ferrer, habitant en est poble dels Pens³¹ i que al present, que

28. La firma i aquesta anotació són escrits amb lletra diferent i més moderna i de traç més fi que la de la resta del manuscrit.

29. *enquanto*: per *encontre*. L'origen d'aquesta forma és *quantra*, variant de *contra* que havia estat usual a Osona i el Lluçanès (diu Coromines: «el vulgarisme ultracorrecte *quantra* no desaparegué; i avui, en el Princ., sona en la pagesia, sobretot a les zones muntanyoses del Centre-Nord», *DECat*, II, 891a). Curiosament, Serrat escriu sempre *enquantrar* 'encontrar' (*enquanto* 'un encontro' o 'jo encontro', *enquàntan* 'encontren', etc.) però només *contra* i *contrari*.

30. *Sant Esteve de Comià, àlia Roma*: parròquia de l'arxiprestat de Ripoll (que confina amb les de Borredà, Matamala, Alpens i Salselles), al municipi de Borredà, entre Sant Quirze de Besora i Berga (de la qual dista 23 km). Segons la *Guia descriptiva del Obispado de Vich* de Joan GUIU I CASADESSÚS, l'any 1898 (un segle després de l'època en què transcorren els fets que relata el manuscrit) tenia 21 cases i 140 habitants. Popularment és coneguda per *Roma*, nom d'una casa propera actualment en ruïnes.

31. *dels Pens*: per *d'Alpens*. De fet, la grafia que usa mossèn Serrat reflecteix més bé l'etimologia del topònim (*els pens* 'les penyes, les roques') que l'actualment oficial. Però, tenint en compte que fa alternar les formes *dels Pens* i *del Pens* (que sona igual que *d'Alpens*), sospitem que potser és més analògica

comptam 1796,³² *posseheix i habita mon amat pare, Damià Serrat, sastre, no per alienació o venda en algun temps feta de ella, sí solament com a legítim successor i descendent del predit Miquel Barjau. I és tot com se segueix, segons lo que me ha estat possible adquirir i averiguar.*

La primera, pués, notícia que de dita família enquantro és de Joan Barjau sastre, que, segons entench, habitava en Sant Quirse de Basora, [f. 2v] pués un tal Joan Comas de aquella parròquia confessa haver rebut de dit Joan Barjau dos sous de cens, que dit Barjau feya a la casa de dit Comas per una casa i hort que possehia en Sant Quirse; i pagaba en 1563, i continúan dits recibos fins lo any 1577.

Ítem,³³ lo mateix Joan Comas de Sant Quirse, o altre del mateix nom, confessa també haver rebut, com a batlle de la camararia³⁴ de Sant Joan las Abadessas, de dit Joan Barjau, sastre, un sou de cens que feya a la camararia de Sant Joan, etc., per una casa que tenia en Sant Quirse. I pagaba per lo any 1562³⁵ i continúan dits recibos fins lo any 1574.

Ítem, en 1579 nasqué Miquel Baranjas, fill de Rigo³⁶ Baranjas. Est Rigo Baranjas, que en altre part té lo apellido de Barjau, era fill sens dubte del dit Joan Barjau, com més avall se veurà. No és de [f. 3] admirar³⁷ lo nom de Baranjas ni per esto deu pensar-se o presumir-se que sia altre família,

---

que etimològica, i respon a un raonament del tipus: «com que *Pens* sembla un plural, ha de concordar amb l'article en plural; per tant escriurem *dels*», independentment de si aleshores aquesta primera *s* es pronunciava o no.

32. *al present, que comptam 1796*: és a dir «al present any, que en comptem 1796 des del naixement de N. S. Jesucrist».

33. *ítem*: igualment, i encara (s'usa per introduir les parts d'una enumeració).

34. *camararia*: la *cambreria* és una dignitat eclesiàstica que hi sol haver en tots els monestirs, i que tenia els seus propis béns i administració.

35. *i pagaba per lo any 1562*: se sobreentén «i consta que ja pagava l'any 1562».

36. *Rigo*: hipocorístic de Roderic (*Rigo* deriva de *Roderigo*, d'on prové també *Rodrigo*).

37. *no és d'admirar*: no ens ha de sorprendre.

pués a dits Barjaus per altra nom los dèyan Baranjas, com pot veurer-se en un acte de pregamí³⁸ que guarda esta casa de una venda que féu Miquel Barjau, àlias Baranjas, a son germà Joan Barjau, àlias Baranjas. I lo que és més, que en algunas partidas de baptismes dels fills de dit Miquel, que se enquantran ja en esta parròquia dels Pens, se dóna encara a dit Miquel (com a pare dels dits sos fills) no sols lo cognom de Barjau sinó també lo de Maranjas, canviada solament la primera lletra de *b* en *m*.

Des del predit any 1579 fins los anys 1604 y 1608, res o ninguna cosa he enquantrat de dits Barjaus. En estos anys se feren certs capítols i àpoca³⁹ de lo que Miquel Barjau donava a Joan Pravis,⁴⁰ conyat seu, i a Maria Barjau; i en lo ma-[f. 3v]teix any se nòtan⁴¹ altres capítols de Comas, sabater de Perafita, i Joana Barjau (que una i altre segurament serían⁴² germanas del dit Miquel). És veritat que dits anys van notats⁴³ en esta forma: *164, 168, 16008*, però de lo que allí va explicat entench que esto fou equivocació del escriptor, i que per dits anys sols deuen enténdrer-se los sobre notats de 1604, 1608, 1608.

En altre part enquantro notat lo següent: «En las notarias de Sant Quirse de Basora hi ha molts actes del que devían molts particulars a Joan Barjau i a Miquel Barjau, com a fill i hereu de Rigo Barjau, hereu del demunt dit Joan Barjau, sastre, com consta en un testament de Joan Barjau, etc.», de tot lo que⁴⁴ entench que aquells⁴⁵ Rigo Baranjas i Miquel Baranjas sobre

---

38. *pregamí*: metàtesi per *pergamí*.

39. *àpoca*: carta de pagament o rebut en el qual es declara que el deutor ha pagat allò que devia.

40. *Pravis*: sic en el manuscrit (però no apareix cap cognom semblant ni al DCVB ni a *Els llinatges catalans* de F. de B. Moll).

41. *nòtan*: anoten.

42. *serían*: devien ser.

43. *notats*: per *anotats* (apuntats).

44. *de tot lo que*: de totes les quals coses (cast. *de todo lo cual*).

45. *aquells*: corregim *aquell*.

[f. 4] insinuats⁴⁶ són los mateixos que aquí anomena Barjau, fill i nét del predit Joan Barjau, sastre; majorment constantme, com sobre tinch dit, que Miquel Barjau àlias era Baranjas i tingut per tal.

Encara que de lo que fins aquí tinch dit no pot fer-se un judici⁴⁷ del tot cert i absolut de que⁴⁸ dits Barjaus habitassen en Sant Quirse, sí sols que tenían allí algunas possessions, ab tot⁴⁹ fa gran probabilitat i jo ho tinch per cert. Perquè a més de esto he trobat notat lo següent: «A 5 de novembre de 1621, jo, Miquel Barjau, ferrer, natural del lloch de Sant Quirse de Basora, fas fer⁵⁰ venda de un censal [que] me fa Joan Lavori⁵¹ de 17 lliures 0 sous, etc.», ab què se veu que, essent dit Miquel natural de Sant Quirse, tenían allí sos pares la habitació⁵² al temps de son naxament.

Est Miquel Barjau passà a son temps a habitar en Perafita; però res he trobat per a saber si se casà allí o [f. 4v] bé si passà allí essent ja casat. Que dit [Miquel Barjau] passàs⁵³ a habitar en Perafita ho inferesch de que⁵⁴ en 1610 tingué allí una filla i fou allí mateix batejada.

Ítem, que en 1611 una tal Margarida Lalandra féu un recibo a Miquel Barjau ferrer de 5 lliures 2 sous en disminució⁵⁵ de 7 lliures 10 sous que dit Barjau li devia de algunas ahinas⁵⁶ i manxas de ferrer que li havia comprat; qual recibo (o albarà,

que allí diu), per no saber ella de escríurer, lo féu fer per mà de Pau Omet, rector de Perafita.

Tot lo fins aquí expressat, ho he solament enquantrat i ho he recopilat de un llibret de notas que deixà escrit lo mateix predit Miquel Barjau i que al present guarda esta casa; emperò lo que se segueix consta part de⁵⁷ eix mateix llibret, part dels llibres parroquials de esta mateixa parròquia dels Pens i part dels actes i [f. 5] papers que té i guarda esta casa.

Lo predit Miquel Barjau, que ja he dit que passà a habitar en Perafita, estigué allí poch temps, i dins poch temps passà a habitar en est poble dels Pens, com consta de las vàrias i continuadas partidas de baptismes de sos fills que se enquantran en los llibres parroquials del quòndam⁵⁸ reverent⁵⁹ Climent Balmes, rector que fou de esta parròquia, la primera de las quals se troba en 1612, altre en 1614, i aixís per ordre van per molts anys continuant las demés.

Ítem, se enquantran també dos recibos de Joan Pau Graell, pagès dels Pens, de vuit sous que dit Miquel li pagaba de cens per la casa que tenia arrendada a Maria Planas, viuda, quals són dels anys 1624 y 1625. I en est any comprà dit Miquel, per via de assensament,⁶⁰ a Joan Vall, pagès de esta parròquia, los patis i horts que baix se notarà.⁶¹

[f. 5v] Des de que se ausentà de Sant Quirse lo predit Miquel fins al referit any de 1625, féu algunas i particulars vendas de las possessions que allí tenia, per via de acensament (o establiment, que diu ell) a diferents particulars, imposant a quiscun lo cens a què convingueran comprador i venedor.

46. *insinuats*: esmentats. En el nostre text, el verb *insinuar* té les diverses vegades que apareix els valors (impropis) d' 'esmentar', 'assenyalar' i 'afirmar'.

47. *fer-se un judici*: deduir (i per tant, 'arribar a una conclusió' i 'afirmar').

48. *de que*: del fet que (en la llengua del manuscrit es mantenen gairebé sempre sempre les preposicions davant de la conjunció *que*).

49. *ab tot*: tanmateix.

50. *fas fer*: faig fer.

51. *Lavori*: sic en el manuscrit.

52. *la habitació*: l'habitatge, la residència habitual.

53. *passàs*: passés (per 'hagués passat').

54. *de que*: del fet que (deixem d'indicar-ho a partir d'ara).

55. *diminució*: forma antiga per *disminució* ('pagament que redueix un deute').

56. *ahinas*: per *aïnes* 'utensilis, eines'.

57. *part de*: per en part en.

58. *quòndam*: traspasat, difunt (del llatí *quondam* 'en altre temps').

59. *reverent*: usat sempre per *reverend*.

60. *assensament*: *acensament*, el fet d'imposar un cens sobre una propietat (un cens es pot pagar per un censal o per un altre tipus de dret, com en aquest cas, en què deriva d'un establiment, com es diu més avall: «per via d'acensament (o establiment...)»).

61. *se notarà*: seran anotats.

Entre ellas se troba notada una del any 1612, altre en 1613, altre que no se enquantra diada,⁶² i sens dubte altres que no seran notades.⁶³ I deixant a part estas que notà dit Miquel en son llibret, ne féu altre a un seu germà, Joan Barjau, de una pessa de terra en lo lloch de Montasquiu, anomenada lo Camp de la Riera, en 1623; i en est acte de venda en pregamí que guarda esta casa, a venedor i a comprador los anomenan «Barjaus, àlias Baranjas», com sobre està ja insinuat.⁶⁴

Ni las possessions que dit Miquel tenia en Sant Quirse i en Montasquiu pàgan cens algun al senyor directe ni esta casa té per [f. 6] ellas obligació alguna a dit senyor. Però ja queda sobre apuntat que sos possessors o dueños deuen pagar sos respectius censos a esta casa principal de Barjau; com efectivament pàgan, i cauhen⁶⁵ tots anys per lo dia o festa de Tots Sants, com està ja notat en lo llibret de cobransas de dits censos; i són sos dueños los baix expressats.

Però com ab lo decurs de tant temps se ignòria lo nom de alguns de aquells primers compradors i altres àgian mudat de possessors, que tal vegada no seria fàcil averiguar (i per altre part no ser de utilitat alguna eixa notícia a mon parèixer)⁶⁶ per no ser ja coneguts sos noms, per esto sols faré menció de las casas o dueños que al present las posseheixen, i que per tant estan obligats i actualment pàgan dits censos (a què també los oblìgan sos respectius actes); i són las següents:

[f. 6v] Primerament, en Sant Quirse, la casa que posseheix o possehia i habitava lo quòndam Joan Rierola, parayre⁶⁷ (i per ell, vuy,⁶⁸ son fill Climent Rierola), fa de cens quiscun any

62. *diada*: per *adiada* 'datada'.

63. ...*que no seran notades*: el sentit és «que no hi deuen constar simplement perquè no van ser anotades».

64. *insinuat*: indicat (deixem d'anotar aquest mot a partir d'ara).

65. *cauhen*: cauen, vencen (s'escau el pagament).

66. *a mon parèixer*: a parer meu (cast. *a mi parecer*).

67. *parayre*: el que es dedica a treballar la llana perquè pugui ser teixida.

68. *vuy*: avui.

0 lliures 3 sous.⁶⁹ Las demás són en Montasquiu totas, una al costat de altra, en lo carrer que va de Ginestet a la Plassa. La primera, [*la*] possehia i habitava lo quòndam Joseph Caravent, i per ell, vuy, son fill, també Joseph Caravent, teixidor de llini;⁷⁰ est ne paga tots anys 0 lliures 10 sous. Ítem, lo quòndam Bernat Campàs possehia un hort o pati (i per ell, son fill Joan Campàs), i per dit pati pagaba quiscun any de cens 0 lliures 10 sous; però est son fill, en 1789 o bé 1790, ne féu venda a altre Joan Campàs, cosí seu (vulgarment dit al Co).⁷¹ Est Joan Campàs, comprador, posseheix (i ja antes possehia) una casa, etc., al costat de dit hort o pati, per la que ja antes pagaba de cens quiscun any 0 lliures 6 sous. I a estos se juntaren en 1790 [f. 7] los 0 lliures 10 sous pertañents al hort o pati que comprà a son cosí (lo predit ja «altre Joan Campàs»), de manera que lo referit comprador, també Joan Campàs, que antes pagaba sols 6 sous, ara paga tots anys 0 lliures 16 sous. La tercera casa, [*la*] possehia lo quòndam Joan Aspinet (i per ell, vuy, Theresa Aspinet, viuda deixada del quòndam Joseph Aspinet, que era fill del dit Joan). Dit Aspinet antes ne pagaba 0 lliures 12 sous; però en 1741 se averiguà que, de dits 12 sous, lo predit Campàs, comprador sobre mencionat, per la casa que est possehia al costat de dit Aspinet ne havia de pagar 6 sous, i Aspinet altres 6 sous. De manera que des de est any en avant la casa de Aspinet sols ha pagat 6 sous, quant antes ne pagaba 0 lliures 12 sous; i Campàs, que res pagaba, ha sempre més pagat 6 sous, perquè a esto los oblìgan sos respectius actes de acensament.

[f. 7v] La quarta i última casa [*que*] possehia lo quòndam Joan Noguier, que fou fill de Sant Joan de Sora,⁷² i per ell,

69. Les paraules *lliures* i *sous* són representades sempre en el manuscrit únicament pels símbols corresponents. El 0 de la nostra transcripció correspon a un espai en blanc al davant del símbol.

70. *llini*: lli (forma antiga).

71. *al Co: sic* (?).

72. *Sant Joan de Sora*: coneguda també com Sant Joan del Noguier, capella rural de la parròquia de Sora, al nord-est de la parroquial.

vuy, Quitèria Noguer, viuda deixada del quòndam Joseph Noguer, son fill; i esta paga tots anys de cens 3 sous. En lo acte de acensament de esta casa se expressa⁷³ no fer cens algun al senyor directe, i així mateix està expressat en lo sobre mencionat acte de venda que lo demunt referit Miquel Barjau féu a son germà Joan Barjau, en poder del reverent Jaume Prim, prebere, rector i notari públic de Sant Quirse de Basora, als 28 desembre de 1623.

És veritat que en lo any 1674 dos Joans Barjaus, pare i fill (dels quals lo primer fou fill i lo segon fou nét del sobre mencionat Miquel Barjau), vengueren a carta de gràcia⁷⁴ estos censos a los Joseph Serrat de est poble, gendre i cuñat respectiu de dits dos Joans Barjaus (com baix se veurà), de la qual venda se enquantra en esta casa lo acte; [f. 8] però és també positiu⁷⁵ que, a lo menos⁷⁶ des de l'any 1717 a esta part, se troba altre vegada en pacífica possessió de dits censos esta casa, qual possessió presumo tornà recobrar per quitació⁷⁷ legítima. La primera i principal rahó que me fa a mi força⁷⁸ és lo haver jo vist en un llibret de notas de la casa i legítims hereus del referit comprador Josep Serrat una nota del tenor següent: «La concòrdia que feren Joan Barjau i Joseph Serrat se trobarà junt ab un acte de un afferiment⁷⁹ (que penso voldrà dir «entrega» o «lluïció»)⁸⁰ que ha fet Joseph Serrat a Joan Barjau dels censos [que] li tenia empeñats. Són en poder del

73. *s'expressa*: es declara, es manifesta.

74. *vengueren a carta de gràcia*: van vendre amb un pacte que permet al venedor de tornar a comprar més endavant allò que ha venut.

75. *és ... positiu*: consta documentalment.

76. *a lo menos*: almenys.

77. *quitació: quitar* és «fer efectiva la carta de gràcia, el dret de recomprar la cosa pel mateix preu».

78. *que me fa a mi força*: que em dona certesa.

79. *afferiment*: com diu el text, sinònim de lluïció o entrega (remissió d'un cens, quitament); però no és al *DCVB* (¿error per *offeriment*?).

80. *lluïció*: l'acte de lluir o redimir un cens.

discret⁸¹ mossèn Joseph Capdevila de Ripoll; se són fets al primer de mars del any 1686».

De la qual nota inferesch que aquell terme, *afferiment*, denota quitació, i que aquelles paraulas, *li tenia empeñats*, denòtan lo temps passat, i ja no al present, per estar ja en aquella ocasió redemits. Qual meu pensament confirmo ab la nota que deixà mon avi Isi-[f. 8v]dro Serrat al principi del llibret de cobransas de dits censos que té esta casa, i és com se segueix: «Nota dels censos [que] fan a Sant Quirsa i Montasquiú. I als⁸² fan als Pens, a casa al⁸³ Barjau (que és esta casa). I jo, Isidro Serrat i Barjau, entro a cobrar-los l'any 1717».

En est any deu advertir-se que dit mon avi entrà a possehir esta casa per sos justos i legítims títols, com baix veurem, i ab la present nota suposa ja esta nova possessió pacífica en esta casa, ni jo he enquantrat en part alguna la menor violència feta per esta nova adquisició; a més de que est Isidro Serrat, mon avi, era fill legítim del dit comprador, Joseph Serrat, i, com a tant pròxim, li devia segurament constar per boca de son pare eixa quitació, ni puch presumir⁸⁴ que dit mon avi entràs a cobrar-las il·legítimament, contra tota conciència, sinó que sabia⁸⁵ que esta nova i justa possessió havia ja tornat a esta casa; majorment, també, no constant-me que la altre part o casa agués fet la me-[f. 9]nor oposició a esta nova cobransa, que se trobava ja en esta casa; ab què no me queda dubte algun de esta possessió, sinó que la tinch del tot per legítima en esta casa.

81. *discret*: tractament que es donava a preveres, notaris, procuradors, cirurgians, apotecaris...

82. *als*: els (només ho indiquem quan ens sembla que es pot prestar més fàcilment a confusió.)

83. *a casa al*: a cal.

84. *presumir*: suposar.

85. *sabia*: devia saber (en sentit hipotètic).

Però si estos fonaments no fossen bastants, és cert i guarda esta casa una concòrdia feta als 10 de juliol del any 1755, en poder del discret Sagimon Marçal, notari de Prats de Llossanès,⁸⁶ entre Isidro Serrat (lo dit mon avi) i Joseph Serrat (nebot de est Isidro, com i també nét, legítim descendent i hereu del ja referit comprador Joseph Serrat), en i ab la qual se cedeixen mútuament tots i qualsevols drets que lo un pogués preténdrer a la casa del altre. De manera que, passat después algun temps, lo referit Joseph Serrat, nét del dit comprador, entregà a mon amat pare, Damià Serrat, lo sobre mencionat acte de venda (que fins aquell dia havia encara guardat aquella casa), dient-li [f. 9v] que ja sabia [que] no hi tenia dret algun, i perquè no fos en temps venider ocasió de desavinensas entre las dos casas. A accepció,⁸⁷ pués, del acte de definició, que no he vist, ¿què⁸⁸ fonaments més clars i probables poden buscar-se a nostra intent i favor?⁸⁹

Ja sé que podràs dir, tu que esto llegiràs, ¿per què me explico tant en est particular, estant esta casa en pacífica i actual possessió de cobrar-los? A lo que responch que quant jo enquantrí lo sobre mencionat acte de venda entrí en dubte de la legitimitat de esta cobransa, pués sols considerava que nos affavoria⁹⁰ la possessió actual. Però, averiguats los ja apuntats fonaments, he quedat satisfet i ab quietut de consciència en est particular. I tement que no succehís lo mateix a algú de mos veniders, he pensat donar-los est llum per aquietar-se⁹¹ i buscar los papers insinuats, si fos convenient per cosa alguna.

En 1625 lo sobre expressat Miquel Barjau comprà per via de acensa-[f. 10]ment a Joan Vall, pagès de esta parròquia, lo

pati en què està edificada esta nostra casa i la del costat per la part del mitgdia, en lo carrer que va de la iglésia a la dita Casa de la Vall. Ítem, lo pati en que vuy està edificada la casa (vulgo dita⁹² *Casa Marçal del Padró*), la de Isidro Coll, sastre, i la pahissa⁹³ i corral que vuy dia encara posseheix esta nostra casa, junt ab lo hort que està sota ditas casas, pahissa, corral, i que al present posseheix (com a dueño de ell) la dita casa de Marçal; i últimament⁹⁴ lo hort que vuy dia posseheix esta nostra casa, sota lo single⁹⁵ que és devant lo hort i casa posteriorment construhida del quòndam doctor en medicina Francesch Colí,⁹⁶ com tot consta en lo acte de venda que en pergamí guarda esta casa, atenant las confrontacions allí insertadas.

És de créurer que dit Miquel Barjau donà luego⁹⁷ principi a la edificació de esta casa, ja perquè en dit acte se li [f. 10v] imposava la obligació de comensar-la dins dos anys; i ja també perquè en lo primer recibo o rebuda⁹⁸ dels censos que lo predit Joan Vall, pagès, féu al mencionat Miquel en lo die primer de setembre de 1626, per mans del reverent Climent Balmes, aleshoras rector dels Pens; diu [que] los fa per una casa, pati, horts que tenia en la sagrera de est poble, en la part de la Vall.

Ja sobre està insinuat que lo mencionat Miquel Barjau tingué vârios fills, un dels quals, anomenat Joan, fou son legítim hereu. És veritat que tingué dos fills de est mateix nom, Joan, lo primer dels quals nasqué en 1612 i lo segon, en 1614; però no constant per mort del primer o altre causa res

92. *vulgo dita*: anomenada popularment.

93. *pahissa*: pallissa (de *paia* 'palla'). Aquest mot és l'únic de tot el manuscrit grafiat d'acord amb la pronunciació com a *i* consonàntica de determinades *ll* de l'actual llengua estàndard, pròpia d'una part del català central i del baleàric.

94. *últimament*: finalment.

95. *single*: cingle.

96. *Colí*: coneguda família de metges d'Alpens. Hi ha documentats dos Francesc Colí i un Tomàs Colí.

97. *luego*: tot seguit.

98. *rebuda*: rebut.

86. *Prats de Llossanès*: Prats de Lluçanès.

87. *a accepció*: per a excepció (és a dir, amb l'única manca de...).

88. *què*: per quins.

89. A favor de la nostra intenció (d'allò que pretenem demostrar).

90. *nos affavoria*: justificava (donava suport a la nostra pretensió, a manca de justificació documental).

91. *donar-los est llum per aquietar-se*: fer aquests aclariments perquè tranquillitzin els seus possibles escrúpols de consciència.

en contra, és de presumir que lo primer fou son hereu.⁹⁹ Morí est Miquel Barjau en lo any de 1644, als 29 de novembre.

Joan Barjau, fill predit i hereu del dit Miquel, fou casat ab Maria Viñas, filla de Joan Viñas i de Beneta, sa muller, [f. 11] de Santa Eulària de Puig-oriol, suffragànea de Santa Maria de Llussà, ahont està son desposori, que fou en 1641. Aquest Joan Barjau (que fou també ferrer, com son pare) comensà a tenir fills en 1642, quatre dels quals en un de sos noms se dèyan Joan. Lo primer nasqué en 1646, lo segon en 1654, lo tercer en 1657 i lo quart en 1661. I és cert que de sos fills un de est nom, Joan, fou son hereu, però és també igualment cert que no fou lo primer, nat en 1646, ni lo últim, nat en 1661, perquè en lo acte de venda sobre mencionat dels referits censos, que-s féu en 1674, confessà est Joan, fill de altre Joan (que foren estos dos pare i fill), que no tenia encara 25 anys i que passava dels 15 de edat, i no seria¹⁰⁰ eixa confessió verdadera si est Joan fill fos lo primer o últim dels quatre prenotats; luego resta o se segueix que lo segon, nat en 1654, fou son hereu, majorment no tenint fonament ni rahó [f. 11v] en contra per dir que fou aquest exclòs o no cridat hereu i que fos cridat lo tercer de est nom.

Joan Barjau, fill de Miquel Barjau, morí en 1677 als 20 de novembre. Est Joan Barjau, fill de Miquel, i de Magdalena sa muller,¹⁰¹ tingué també algunas fillas, de las quals una se

99. En realitat, el fill de Miquel Barjau batejat el 1614 no és Joan sinó Pere Joan (ABEV, Arxiu Parroquial d'Alpens, A-C-D/1, f. 49, 16 de juny del 1614), i per tant no hi ha d'haver cap dubte sobre la identitat de Joan, que és el batejat el 18 d'agost del 1612 (id., f. 43v). Hi ha un altre fill, batejat com Joan Pau el 21 d'abril del 1624, que tampoc és probable que fos l'hereu, ja que es va casar amb disset anys, cosa almenys infreqüent. El fet que les actes de defunció d'Alpens en aquesta època no recullin els albatns impedeix establir-ho amb més certesa.

100. *no seria*: no devia ser.

101. Aquest és el primer cop que esmenta el nom de la dona de Miquel Barjau, i tanmateix l'erra, ja que en els baptismes de llurs fills consta explícitament que el seu nom és Margarida (A. P. Alpens, A-B-C-D/1, f. 55v, 71, 86), i també en la seva pròpia defunció el 4 d'abril de 1641 (A. P. Alpens, D/2).

anomenava Maria Àngela, que nasqué en 1649¹⁰² i fou casada ab Joseph Serrat en 1669 (qui en 1674 comprà los sobre ja referits censos), del qual baix se donarà (ajudant Déu) notícia més extensa.

Lo mencionat, pués, Joan Barjau, que fou fill i heretà los béns del altre Joan Barjau (poch ha referit),¹⁰³ casà ab Margarida Casaramona, filla de Bartomeu Casaramona i de Magdalena sa muller, que habitàvan en Sant Jaume de Frontañà, i allí se trobarà lo desposori dels predits, que fou als 27 de novembre de 1681; estos tingueren un fill anomenat Pere, que nasqué en 1682. I morí dit Joan en 1694, als 6 de octubre. [f. 12] Est Pere Barjau, fill de Joan, fou casat al Pol¹⁰⁴ de Ripoll ab Eudalda Franquesa en 1707.

Tornant a parlar del poch ha referit Joan Barjau, pare de est Pere Barjau, he pensat donar esta breu notícia i dir que aquest fou qui vengué o acensà a Joan Marçal, tragner, lo pati de la casa que vuy habita i per sos justos títols al present posseheix Joan Thor (però no com a dueño absolut de ella, pués en la realitat est domini és o pertany a casa Marçal del Padró). Esta venda se féu en poder del reverent Albert Vilabella, rector dels Pens, als 29 de maig de 1682.

Ítem, als 27 [de] mars de 1685 lo mateix Joan Barjau féu altre venda al mateix, també, Joan Marçal (en poder del discret Francesch Illa, notari de Ripoll), del pati de casa Marçal del Padró i del hort que és sota sa casa per la part de orient, i part de ell al costat de la casa, a la part del mitgdia (i, en una [f. 12v] paraula, és lo hort que sobre tinch dit, que està situat i correspon sota eixa casa, la de Isidro Coll, pahissa i corral de esta casa). I en cada una de estas vendas imposà dit Joan Barjau al referit Joan Marçal 2 sous de cens, que junts

102. A. P. Alpens A-B/1, f. 107, 10 d'agost 1649.

103. *poch ha referit*: esmentat fa poc.

104. *Pol de Ripoll*: ha de tractar-se d'el Pol o Can Pol, casa situada prop de l'actual carretera que, sortint de l'actual C17, va cap a les Llosses. Està situada a aprox. 1 km del trencant de la C17 a la dreta, un xic enfilada.

són 4 sous, que actual- o annualment està cobrant al present esta casa.

Pere Barjau, que ja he dit que fou casat al Pol de Ripoll, visqué després pocs anys, pués morí en 1710 repentinament, anant a la professó, die del Roser de Maig, que fou als 11 de dit mes. Deixà no obstant un fill anomenat Francisco, que morí de pocs anys, antes de tenir ús de rahó. Sobrevivint a ell sa mare Eudalda, que després, essent viuda, casà ab Francisco Vall, bracer de est poble. I ab la mort del dit pàrvulo, Francisco Barjau, finí la família de Barjaus, nostres primers ascendents en est poble. Pués encara que, per haver la viuda Barjau casat ab lo dit Francisco Vall en 1713 [f. 13] (a la qual viuda lo vulgo la anomenava *la Barjava*), comensà també lo vulgo anomenar allí *Casa Barjau*, que encara persevera allí en lo temps present eix nom; però de veritat no és aquella sinó aquesta la casa pròpia¹⁰⁵ de Barjau.

Essent, pués, ja morts los predits Pere Barjau i son fill Francisco, únichs hereus de sos respectius pares, sobrevisqué encara a ells alguns anys la sobre mencionada Maria Àngela Barjau. I essent també segurament morts tots aquells als quals podia pertàner la herència de Barjaus, entrà hereva (i esto és cert) la predita Maria Àngela, en ocasió que ja molts anys havia que¹⁰⁶ era casada ab lo sobre ja vàrias vegadas insinuat¹⁰⁷ Joseph Serrat.

Est Joseph Serrat, que fou fill de Salvador Serrat i de Margarida sa muller, vingué (ell o sos pares) de Sant Jaume de Frontañà; i casà ab dita Maria Àngela en 1669, i tingueren vàrios [f. 13v] fills i fillas, un dels quals fou anomenat Jacinto, que nasqué en 1670. Aquest estudià, i a son temps vestí lo hàbit de sant Francesch en Barcelona. I florí molt en dita Religió,¹⁰⁸

105. *pròpia*: forma antiga per *pròpia* («la dissimilació que eliminà la segona *r* fou corrent en català des dels orígens, i amb tendència a imposar-se», *DECat*).

106. *ja molts anys havia que*: ja feia molts anys que...

107. *insinuar*: aquí té el valor d' 'esmentat'.

108. *en dita Religió*: en dit orde religiós (l'escrivim en majúscula en aquest sentit, que és el que té a la resta del paràgraf).

pués no sols fou allí guardià, sinó que fou també provincial, visitant a peu tota la província,¹⁰⁹ a imitació (deya) de sant Francesch, acontentant-se de sols un jument o burriquet per portar lo necessari. Fou també confessor especial de Carlos III (de aquell, és a saber, que en lo temps dit *dels voluntaris* vingué del Imperi per regnar en España, encara que després no se efectuà).¹¹⁰ Ítem, fou elegit per la mateixa Religió o individus de ella comissari general de cúria romana, essent ell lo primer en la Religió després del general,¹¹¹ vivint aleshoras en Roma, que aixís esdevingué en aquell trènit,¹¹² essent també un dels sis calificador majors del Sant Offici o Tribunal. I finalment, de est prelat té la iglésia dels Pens una insigna memòria de las relíquias de santa Constància, santa [f. 14] Austerà i santa Il·luminata, màrtirs, quals envià des de Roma ab sa corresponent autèntica,¹¹³ que està dins la guarnició de las mateixas relíquias. I per últim, després de poch temps de acabat son trènit, morí en...¹¹⁴

Tingueren també los predits altre fill anomenat Gregori, que nasqué en 1679. I aquest fou son legítim i directe hereu, i com a tal possessor de la casa que encara vulgarment se anomena Casa Serrat, al costat de esta nostra casa per la part del ponent, de la qual casa i terras a ella adnexas¹¹⁵ (que lo dit Joseph Serrat havia acensat a la casa i mas de la Vall) és vuy son actual possessor Joseph Torner i Serrat, fill de Joseph Torner i de Maria Serrat. Esta Maria fou filla de altre Joseph Serrat, i est Joseph fou fill del predit Gregori Serrat.

109. *la província*: la província eclesiàstica.

110. *no se efectuà*: no es va realitzar que acabés regnant sobre Espanya.

111. *general*: el general (anomenat *ministre*) de l'orde franciscà.

112. *trènit*: trienni.

113. *autèntica*: escrit que acompanyava una relíquia i n'indicava l'atribució (autenticació).

114. A continuació hi ha un espai en blanc, sense data ni punt.

115. *adnexas*: annexes (la grafia *dn* és una de les maneres d'indicar la geminació de la *n*, com en el cas de *setmana*, pronunciat tradicionalment *semmana* –tot i que ara cada vegada se sent més *sed' mana*, per influència de la llengua escrita).

Entre los demás fills i fillas que tingueren los predits consortes Joseph Serrat i Maria Àngela Barjau, fou [f. 14v] Isidro Serrat, que después fou sastre; i nasqué en 1682. Est fou qui portà en esta casa lo cognom de Serrat, i de ell som nosaltres directes i legítims decendents, com baix veurem (ajudant Déu).

Morí Maria Àngela Barjau, mare del dit Isidro, en 1716, sens haver fet testament. I com ja tinch dit que havia entrat hereva dels béns de Barjau, ab sa mort intestada quedaren estos comuns a tots sos fills i fillas, i per tant tenia dit Isidro una part de ells, com los demás sos germans. A més de esto, dit Isidro se casà ab Maria Vall, donsellà, germana de aquell Francisco Vall que sobre tinch dit [que] se havia casat ab la viuda Eudalda Barjau; a esta espectava¹¹⁶ lo dret de extràurer de esta casa de Barjau lo adot¹¹⁷ que havia portat, pués havia quedat sens fills. I com dits Valls aguessen també de donar son corresponent a la dita Maria Vall, li revestiren o asseñalaren per adot lo dret que dita Eudalda tenia en esta casa; i ab esto tingué dit Isidro altre i distint dret en ella. Per altre part, comprà també a tots sos germans lo dret [f. 15] que cadahú hi tenia, a excepció de una sa germana, que lo y cedí per via de donació gratuïta. (*Tot lo que me consta per relació de mon pare.*)¹¹⁸ De tot lo que resulta (com és de vèurer) tenir lo dret i entrar duenyó absolut de esta casa, que comensà a possehir-la en 1717. I en est mateix any se casà ab la referida Maria Vall.

Estos consortes tingueren a lo menos dos fillas i un fill, que tots contraguéran també a son temps matrimoni ab sos respectius consortes. La primera filla fou Maria Serrat, que nasqué en 1719. Esta se casà ab Jaume Coll en 1740, i tingué

un fill que vuy és ple de vida, anomenat Isidro Coll, [lo] qual és sastre i habita devant de esta nostra casa, en la pròpia casa que est mateix se edificà sobre lo pati que allí asseñalà mon avi, Isidro Serrat, en adot a dita sa filla Maria (i mare del dit Isidro Coll). Dita Maria morí en 1792.

La segona filla, que nasqué en 1722, fou Maria Rosa Serrat, que casà ab Pere Coll, pastor, en 1744; i vuy gosa¹¹⁹ encara de vida. [f. 15v]

Lo fill que tingueren dits consortes, que nasqué en 1728, és Damià Serrat, sastre, que vuy és ple de vida; est casà en 1750 ab Margarida Portavella, donsellà. Estos (que foren mos amats pares) tingueren vârios fills i fillas, com se pot vèurer no sols en los llibres parroquials de baptismes sinó també en un llibret de vârias notas que deixà mon pare escrit, algunas de las quals pot ser que temps a venir sían de alguna utilitat (altres, emperò, sols podran servir per donar alguna curiosa notícia).

Morí mon amat avi i pare de dit Damià, és a saber, Isidro Serrat, en 1755.¹²⁰

Estos ja predits cònjuges, Serrat i Portavella, caríssims i amats pares meus, ja he dit que tinguéran vârios fills i fillas, la major part dels quals moriren, i estant¹²¹ gosant de Déu per haver mort antes de tenir ús de rahó, después de haver rebut lo sant baptisme. I sols quedàrem de ells dos fills i dos fillas, que vuy gosam també de vida, igualment que nostre pare, havent ja en 1772 mort dita Margarida Portavella (mare nostra molt amada) en Christo, als 31 de agost.

[f. 16] Lo primer, pués, de dits fills fui jo, Isidro Serrat, que fas de pròpia mà la present escriptura, vuy que comptam 16 de desembre de 1796. Nasquí als 15 de abril de 1751. I quant

116. *espectava*: aquí, 'pertocava'.

117. *ador*: dot.

118. El contingut d'aquest parèntesi és escrit al marge esquerre, en vertical descendent.

119. *gosa*: gaudeix (cast. *goza*).

120. Consta la defunció a ABEV - Arx. Parr. Alpens, D/4, p. 56.

121. *estant*: per *estan*.

tinguí la edat competent prenguí lo offici de sastre, que vas¹²² exercitar fins als 26 anys i 6 mesos de ma edat, en lo estat sempre de celibat. En est temps, inspirant-me lo Cel altre estat i sabent ja de llegir i escriurer, comensí a cursar Gramàtica, que vas estudiar dos anys. Después un any de Retòrica, luego tres de Filosofia, i per últim quatre de Theologia Moral, en lo últim dels quals me vas ordenar de menors¹²³ i sagrats ordes. De manera que en las témporas¹²⁴ del setembre de 1787 fui ordenat de presbýtero i constituhit sacerdot e indigne ministre del Altíssim. I die 27 de dit mes i any vas cantar la primera missa en la iglésia dels Pens, és a saber, lo offici que tots anys se canta a honor i glòria dels Sants Metges¹²⁵ en est dia. Quinze dies después, poch més o menos, comensí a servir de [f. 16v] vicari en la iglésia i parròquia de Sant Esteva de Comià, àlias Roma. Fins que, per mort del reverent Andreu Guiu, rector de aquella parròquia, vas ésser jo promogut o provehit, en 1793, rector de dita parròquia. La que al present obtinch,¹²⁶ per ser aquest lo únich i parroquial benefici de què me trobo obtentor i ab què vas passant aquesta miserable vida. I com no tinga allí lo pàrroco casa pròpria, practico lo que practicàvan mos antecessors, que quasi tots ells han viscut, com jo visch, en esta dels Pens; i la servesch, com ells servían, des de est poble, encara que ab cansàncio i penalitat.

Lo altre dels dits fills i germà meu és Climent Serrat, que nasqué en 1767. Est, quan tingué edat corresponent, estudià també Gramàtica, Filosofia, i passà a Moral. Però en los primers anys de cursar esta facultat, vestí (als 6 de octubre,

poch més [o] menos) lo hàbit de la Cartuxa en Montelegra.¹²⁷ Allí professà i se ordenà *usque ad sacerdotium*.¹²⁸ Ahont viu (segons entench) ab gran contento i temor de Déu.

[f. 17] De las fillas, emperò, i germanas mias, la última o de menor edat és Maria Serrat, que nasqué en 1757, a 14 setembre. Esta casà en 1788 ab Geroni Vila, viudo, texidor de llana. *Obiit*¹²⁹ en Aiguafreda a las 2 del matí, dia 18 de desembre de 1831. *Requiescat in pace. Amen.*»

Per últim, la filla major és Constància Serrat, que nasqué en 1753. Est nom de Constància volgué mon amat pare, Damià Serrat, [que] se li fos posat per ser lo nom de una de las santas de aquellas insignas relíquias que tinch dit envià des de Roma son oncle, pare Jacinto Serrat (quals relíquias, encara que havia¹³⁰ ja alguns anys que éran en est poble, però aleshoras havia poch anys o temps que se havían fet compòndrer i adornar ab la guarnició¹³¹ que vuy die se enquàntran).

Esta, pués, Constància, casà en 1778 ab Joan Noguier, sastre, fill de Joan Noguier, pagès de la parròquia de Sora, i de Gràcia Casas, sa muller que fou en segonas núpcias. I respecte de que¹³² en est temps nosaltres, los dos fills de dit Damià Serrat, estudiàvem,¹³³ i ésser dit Joan i cuñat meu també sastre com mon pare, vingué a habitar i viurer junt ab dit mon pare. [f. 17v] I com después logràssem ordenar-nos los dits dos fills de dit Damià i per esta causa no poguéssem heretar los poch béns de nostres pares i passats, entrà dita Constància, filla major, hereva de dits béns, és a saber, casa i hort. I per ser Noguier lo apellido de dit Joan, mon coñat, i

122. *vas*: vaig.

123. *de menors*: d'ordes menors.

124. *témporas*: «temps de dejuni al començament de cadascuna de les quatre estacions» (DCVB).

125. *Sants Metges*: els sants Cosme i Damià (la seva festa se celebra tradicionalment el dia 27 de setembre).

126. *obtinc*: aquí el sentit és més aviat 'detento'.

127. *Montelegra*: la cartoixa de Montalegre, a Tiana.

128. Va rebre les diferents ordenacions fins a la de sacerdot.

129. *obiit*: va morir (referit a Maria Serrat). Aquests mots van ser afegits en vertical descendent al marge esquerre de la pàgina.

130. *havia*: feia.

131. *guarnició*: guarniment, decoració.

132. *i respecte de que*: i tenint en compte el fet que, i pel fet que.

133. *estudiàvem*: per tant, no vivien a la casa paterna.

ser regular que prenen¹³⁴ los fills lo cognom del pare i no lo de la mare, passarà sens dubte esta casa de Barjau i Serrat a Noguer, si no és que vùlguian los dits fills observar la pràctica de algunes cases de conservar lo cognom propi de ellas quant la mare és hereva (vulgo *puvilla*).¹³⁵

He dit «si no és que vùlguian los dits fills observar la pràctica de algunes cases, etc.», ab què suposo¹³⁶ que dits consortes Serrat i Noguer, germana i coñat meus respectius, tenen fills, com és la veritat. Pués, a mes de alguns que moriren en la edat infantil (después de haver rebut lo sant baptisme, i que per tant estan gozan[t] de Déu), al present sobreviuhen a estos un fill i tres fillas.

[f. 18] Lo fill és Pere Noguer, que nasqué als 16 de janer de 1785.

Las fillas són: primera, Margarida Noguer, que nasqué als 14 de novembre de 1782; segona, Josepa Noguer, que nasqué als 29 de juliol de 1789; tercera i última, al present, és Maria Noguer, que nasqué als 4 de juny de 1794.

Tot lo que fins aquí tinch referit, prudent lector, és lo que me ha estat possible averiguar pertañent a esta casa, no per altre fi que per donar als veniders una curiosa i general notícia de la antigüedat de ella i de lo esdevingut fins lo temps present, encara que calendat¹³⁷ en general per via de apuntament i ab la [major] brevedat possible, lo que més substancial i de alguna utilitat he judicat necessari al fi que me havia proposat; si, emperò, en avant i durant ma vida succehís alguna cosa curiosa o digna de alguna me-[f. 18v]mòria, me offeresch (ajudant Déu) a añadir-la a continuació de la present.

Ítem, he pensat donar altre curiosa notícia de las turbolèncias, desassociegos i treballs comuns esdevinguts en

los temps i dias en què nasqué la última de las tres nebodas mias (fillas dels sobreditos Serrat i Noguer) tras¹³⁸ mencionadas; perquè se anímian los veniders si experiméntan revolucions generals i treballs o angústias semblants, pensant que també sos passats tinguéran tribulacions i desconsols intolerables en esta vall de llàgrimas.

Esta particular notícia insertaré (ajudant Déu) no a continuació de la present sinó baix del tot, separada i en un separat quadern.

134. *que prenen*: que prenguin.

135. *vulgo puvilla*: dita comunament *pubilla*.

136. *suposo*: deixo entendre, dono per suposat.

137. *calendat*: inventariat cronològicament (especialment, «datar una acta, una escriptura»).

138. *tras*: abans, fa un moment (*cf.* cast. *atrás* –però no és un castellanisme).

[f. 19] *Continuació de lo esdevingut en esta casa de Barjau y Serrat después de tot lo sobre referit.*¹³⁹

Òbit. Margarida Noguer, la primera de las sobre mencionadas fillas dels sobre dits cònjuges, Joan Noguer y Constància Serrat, y naboda mia, morí als 16 de octubre de 1799; y fou enterrada en lo fossar de la parroquial iglésia de Alspens.

Òbit. Die 14 de janer de 1800, morí mon amat pare Damià Serrat, de edat 78 anys; fou enterrat en lo fossar y sepultura de nostras passats¹⁴⁰ de esta parroquial iglésia de Alspens.

Herència de Sant Joan de Sora. Per mort natural de Pere Noguer, pagès de Sant Joan de Sora, que, ni fallar,¹⁴¹ fou en maig de 1804, entrà hereu son germà y cuñat meu, lo predit Joan Noguer, que junt ab sa muller y família se troba ja possehint aquella herència.

[f. 19v] *Obció.*¹⁴² Jo, que esto escrich, lo reverent Isidro Serrat, antes rector de Roma, havent-me Déu y lo rey fet la gràcia de la rectoria de Sant Agustí de Llusanès, passí a la habitació de ella¹⁴³ lo die 22 de febrer de 1806.

Desposori. La sobre dita Josepa Noguer, segona filla dels predits cònjuges Noguer y Serrat, fou casada ab Joan Marsal, jove de Alspens, me apar,¹⁴⁴ en janer de 1810, poch dies antes de la mort de què vas a parlar.¹⁴⁵ *Obiit die 12 octubre de 1828, obique filiis.*

Òbit. Lo sobre mencionat Pere Noguer, nebot meu, fill¹⁴⁶ dels sobredits Noguer y Serrat, cònjuges, morí fadrí en janer de 1810, en Sora,¹⁴⁷ y fou enterrat en lo fossar de aquella parroquial iglésia. Son enterro, die 30.

Desposori. Die 26 de setembre de 1815, la sobre mencionada Maria Noguer y Serrat fou desposada ab Joan Vilademunt, jove pagès y hereu del mas Vilademunt de la parròquia de Sora.

[f. 20] *Òbit.* Die 10 de janer de 1816, morí ma amada germana Constància; y lo die següent fou enterrada en Sora, en la sepultura pròpia de la casa de Sant Joan.

Lo reverent¹⁴⁸ Isidro Serrat, prebere y rector de Sant Agustí, que tingué la curiositat de deixar escrites de sa mà pròpia las preditas notícias y altres a continuació de aquest llibre (de las quals, las fins aquí notadas tràctan del origen de casa-n Barjau de la parròquia del Pens,¹⁴⁹ y las notadas después tràctan o fan relació a successos civils), dich, lo reverent Isidro Serrat, autor del present, morí o passà a millor vida lo dia 20 de desembre de 1822, època no menos infeliz que las fins aquí notadas, pués la España estava sumergida

139. Paràgrafs escrits amb lletres diferents en moments diferents, encara que de la mateixa mà. Les parts transcrites en cursiva són indicacions als marges.

140. *passats*: avantpassats.

141. *ni fallar*: ¿per 'si no m'erro' o similar?

142. *obció*: opció (dret que es té a un càrrec, a una dignitat).

143. *a la habitació de ella*: a viure-hi, a habitar-hi (a la rectoria de Sant Agustí de Llusanès).

144. *me apar*: em sembla (crec recordar que).

145. *de què vas a parlar*: de la qual parlaré (*vaig a parlar*).

146. *fill*: corregim *fills*.

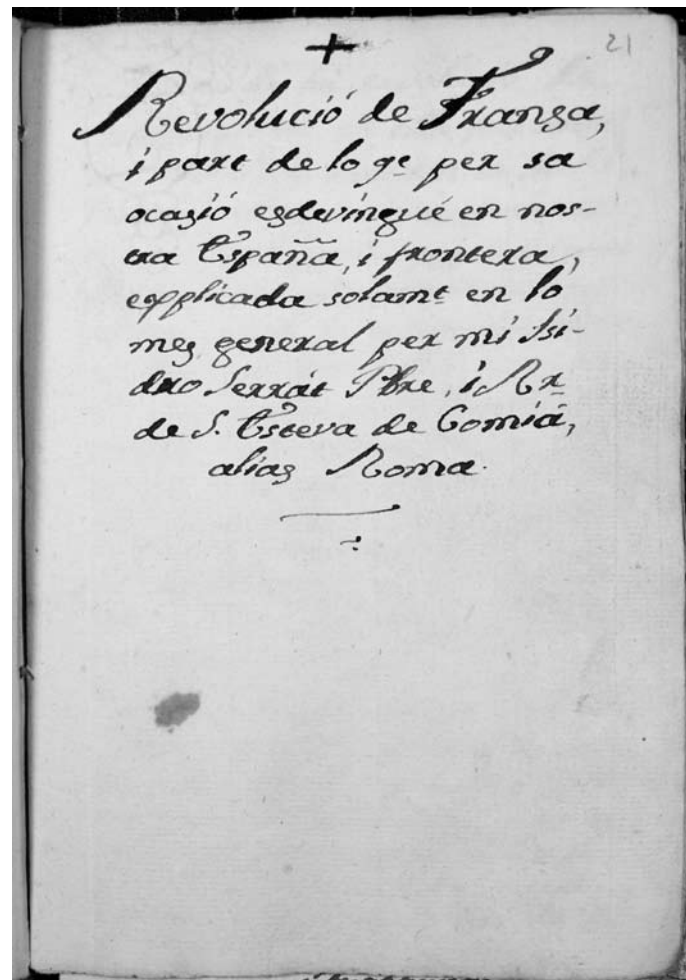
147. *Sora*: més avall, *Sant Joan de Sora*.

148. *reverent*: com sempre, per *reverend*.

149. *del Pens*: d'Alpens.

en la més vergoñosa anarquia y encarnissada guerra civil.¹⁵⁰
Tenia de edat 71 anys 8 mesos. Requiescat in pace.¹⁵¹

[f. 20v, en blanc. Segueixen dos folis en blanc sense foliar]

21
+
Revolució de França,
i part de lo qe per sa
ocasio esdevingué en nos-
tra Espanya, i frontera,
explicada solament en lo
meu general per mi Isi-
doro Serrat Pbre, i Sr.
de S. Cesciva de Comia,
alias Roma.

150. Es refereix aquí l'autor de la nota necrològica de mossèn Serrat, evidentment, al Trienni Liberal o Trienni Constitucional (1820-1822), que s'inicià quan arran de l'aixecament de Riego s'obligà a Ferran VII a jurar la Constitució de Cadis. S'obrí una etapa de fortes tensions, que s'acabaren concretant en una insurrecció absolutista generalitzada, sobretot a Catalunya, on l'estiu de 1822 s'establí la Regència d'Urgell, impulsada en bona part pel baró d'Eroles (que apareixerà reiteradament en el relat d'Isidre Serrat). El principi del final del Trienni el marcà l'entrada d'un exèrcit francès (els *Cent mil fills de Sant Lluís*), al qual s'adheriren els absolutistes revoltats.

151. Naturalment, en el manuscrit un canvi de lletra mostra que aquest darrer paràgraf va ser escrit per una mà diferent de la de la resta del text.

24 22

Notícia de la revolució de
 Fransa, quant en ella fou senten-
 ciat son Rey, Lluís XVI, sa Muller,
 i altres, qual revolució ocasionà tam-
 bé en nostra Espanya, i fronteras grans
 disturbis, com veurem (ajudant Déu), no
 obstant que sols vas a insinuar alguns
 dels fets més principals, i que més ter-
 ror nos causaren, que per haverlos ex-
 perimentats en nostras dias, me he
 mogut a notarlos, i deixar als veni-
 ders, encara que infelís) memòria,
 Jo, Isidro Serrat, Prebera i Rector de Roma.

▽

Era veu comuna que estava la
 Fransa vexada de freqüents, i exces-
 sius pagos, quals deixan uns, que pro-
 venian del sol voler del Rey, que ai-
 xís ho disposava per sos privats fins;
 deixan altres, que la Reina era pròdiga,
 dissipant excessivament los bens de la

[f. 21] **Revolució de Fransa, i part de lo que per sa ocasió esdevingué en nostra Espanya i frontera. Explicada solament en lo més general, per mi, Isidro Serrat, prebere i rector de Sant Esteva de Comià, àlias Roma.**

[f. 21v, en blanc]

[f. 22] *Notícia de la revolució de Fransa, quant en ella fou sentenciat son rey, Lluís XVI, sa muller i altres. Qual revolució ocasionà també en nostra Espanya i fronteras grans disturbis, com veurem (ajudant Déu), no obstant que sols vas¹⁵² a insinuar alguns dels fets més principals i que més terror nos causaren. Que per haver-los experimentats en nostras dias me he mogut a notar-los i deixar als veniders eixa (encara que infelís) memòria. Jo, Isidro Serrat, prebera i rector de Roma.*

Era veu comuna que estava la Fransa vexada de freqüents i excessius pagos, quals dèyan uns que provenían del sol voler del rey, que aixís ho disposava per sos privats fins. Dèyan altres que la reyna era pròdiga, dissipant excessivament los béns de la [f. 22v] Corona, de manera que per eixa causa, i per acudir son marit lo rey Lluís XVI a las urgèncias del regne, se veyá precisat a molestar en gran manera los vassalls. Altras, emperò, éran del sentir¹⁵³ que lo rey era un pur instrument de què se valían los ministres del regne (especialment sectaris, de què ha estat la Fransa de molt temps a esta part infectada),

152. vas: vaig.

153. del sentir: de l'opinió, del parer (corregim de sentir).

que estos per sos mals i depravats fins procuràvan que lo rey molestàs aixís la plebe, a fi de cansar-la i fer que ella se alborotàs a son temps contra la persona i família real; i de est modo acabant ab ells, se acabàs també allí lo govern monàrquich, i en avant ser governada la Fransa per vàrios indivíduos, no ab lo nom de regne sinó de república; i, lo que és més i més sensible, intentant, segons se repara, aniquilar i destruir, si fos possible, no sols en la Fransa sinó també per tot lo món, la religió cathòlica. I esto apar ser lo més verossímil, segons lo que fins vuy se ha experimen-[f. 23]tat. Però, en tot,¹⁵⁴ ocultàvan estos ab sa falsa maña la ponsoña i veneno que tenían en sos interiors reconcentrada per vomitar-la a son temps quant se'ls offerís ocasió a ells oportuna.

En efecte, comptàvem lo any de 1791 o principi de 1792, quant succehí allí un alborot tant general, especialment en París, que fou pres lo mencionat rey Lluís XVI, sa muller i tota sa família, que estigueren gran temps presos i foren a la fi sentenciats, com baix veurem (ajudant Déu).

Vehent vàrias potències de la Europa la insolència i atreviment de aquella¹⁵⁵ contra son rey, los declaràran guerra; és a saber: lo emperador,¹⁵⁶ lo rey de Prúcia, la Holanda, Inglaterra i, entre altres més, nostra España. I encara que fou en vàrias parts molt¹⁵⁷ viva, jamay¹⁵⁸ se pogué triümfar dels francesos¹⁵⁹ absolutament si no és per poch temps; ans bé, estos han cansat a vàrias o quasi totas las potències, obligant-las [f. 23v] ab gallardia a fer paus, i sempre favorables a la Fransa.

154. *en tot*: per *amb tot* 'tanmateix'.

155. *de aquella*: d'aquella potència.

156. *lo emperador*: l'emperador d'Alemanya.

157. *molt*: escrit en comptes de *tant*, després ratllat.

158. *jamay*: abans hi ha escrit *sens que*, ratllat.

159. *francesos*: els mots *francès* i *francesos* apareixen en el manuscrit sempre abreuiats: *Fran.*^s, menys en la pàgina 30v (*República Francesa*); per això i perquè deriva de *Fransa* (escrit sempre així), els desenvolupem com a *fransès* i *francesos*.

Al present mes de febrer de 1798, continua solament dita guerra ab la Gran Bretaña (o Inglaterra), que per tant se ignora lo fi que tindrà ella. Però parlant de nostra España i lo que passà en nostras fronteras i estas terras, i los sustos i treballs que tinguéram ocasionats ab eixa guerra (que és allò solament de què me he proposat deixar esta memòria), sols diré de gros en gros lo més memorable, i és lo que vas¹⁶⁰ a explicar.

Declarà la Fransa guerra a España, com a altres potències, als últims del any 1792 o principi de 1793 (lo que ara no tinch ben present). Però sé que en últims de 1792 i temps següent baixaren una infinitat de sacerdots i gent plebea que surtían de Fransa perquè dèyan [*que*] volían obligar-los a fer certs juraments contra la religió cathòlica, de manera que era la España plena de francesos fugitius.¹⁶¹ I lo mateix se experimentava en altres potències, a-[f. 24]hont se refugiàvan per fugir aquella tant cruel persecució i donar entretant lloch a la fortuna. Als quals fugitius anomenava la Fransa *emigrants*. Declarada, pués, per los francesos a nostra España la guerra, después de poch temps la declarà també a ells la España, com era regular. I per tant comensaren luego a apromptar-se¹⁶² tropas i demés provisions de guerra per tota la frontera, formant lo exèrcit o camp principal de Cataluña en lo Empurdà, a la frenta¹⁶³ del Rosselló; i altre camp principal se formà en la Navarra. En efecta, en eix mateix any de 1793, nostra general, que era¹⁶⁴ del exèrcit del Empurdà, don T.¹⁶⁵

160. *vas*: vaig.

161. Sobre la presència d'eclesiàstics francesos refugiats al bisbat de Vic arran de la Revolució Francesa vegeu: Modest REIXACH, «Clérigos franceses en Vich a raiz de la revolució de 1798», dins *Ausa*, III (1960), p. 412-414.

162. *apromptar-se*: diposar-se, posar-se a punt.

163. *a la frenta del Rosselló*: al davant del Rosselló, cara al Rosselló (cast. *frente al Rosellón*).

164. *que era*: que ho era (general).

165. *T.*: es tracta de la forma habitual d'indicar el nom propi quan es desconeix. Correspon a «tal» o «talis» (més endavant escriu *Tal Alvares* per «Mariano Álvarez de Castro»); també es feia servir la *N.* de «nomine».

Ricardos,¹⁶⁶ se adelantà per eixa part fins quasi a las portas de Perpiñà, tenint ja guaïat los ports de Coblliure, Portvendres, etc. Tot lo que¹⁶⁷ tornaren dins poch temps a pèrdrer; i lo que és més, perderen (o millor direm, los entregaren) Figueras i quasi tot [f. 24v] lo Empurdà, com veurem.

En esta part de frontera més vehina que és la Serdaña, prengueren los nostras vârios pobles de ella i posaren un camp de dos o tres mil hòmens en un puesto anomenat lo Pla de la Perxa, cerca Mont-Lluhís. Estiguéran allí algun temps, però después fou veu comuna, ab lo que se va experimentar, que aquell nostre general, anomenat un don T. Lapeña, entregà ab trahició aquell camp als fransesos, que se verificà die 28 de agost de 1793, die de Sant Agustí, que aquell any esdevenia en dimecres. Eix dia, pués, de bon matí isqueren los fransesos; i per més que n[ostre] general o comandant fou avisat promptament de lo que passava, no volia cuidar de dar providència alguna. I lo que és més, prohibia la natural defensa que feya la tropa, del que¹⁶⁸ (i d'altras cosas que de ell se observaren, que seria jamay acabar) se inferia de ell la trahició. I encara que la multitud de fransesos que isqué [f. 25] és veritat que forsaren los nostras, però los costà cara la victòria, pués se digué [que] havían allí perdut los fransesos passat de mil hòmens –que no fou ni de molt nostra pèrdua tant gran, a lo menos respecta a los morts, encara que perdérem aquell camp. No parà aquí, sinó que lo mateix dia se apoderaren també de Puigcerdà dits fransesos, i en breus dias de tota la Serdaña española. I aquesta fou la acció primera que comensà a causar grans temors i a posar en consternació a esta nostra pàtria. I se aumentà terriblement

lo dissapte següent,¹⁶⁹ que baixà a esta una alarma de que los fransesos éran ja a Gombren, que anàvan baixant sens que pogués detenir-los la nostra poca tropa i paisants que estàvan acordonats a la frontera. Però se assossegà lo vulgo en eixa tarde verificant-se¹⁷⁰ ser falsa dita alarma.

Después de esto se estigué algun temps ab quietut, no obstant que hi havia de tant en tant algunas escaramussas de [f. 25v] poca consideració. Fins que, lo die del Roser de tot lo Món¹⁷¹ del mateix any, baixà altra notícia que lo die antes una columna de fransesos havia entrat a Tosas i que havia allí cremat molts casas. No parà aquí sinó que lo mateix die del Roser baixaren a la vila de Ribas i feren allí nit. Esta notícia arribà a esta¹⁷² de Alpens lo endemà dilluns a la matinada, dient differents [testimonis] que tant com sempre durava lo foch per una i altra part, lo que jo mateix vas voler experimentar pujant eix matí a la serra dita de Coll de Soler.¹⁷³ I en effecta, al eixir a la vista de las montañas, que serían las deu horas del matí, poch més o menos, vas ohir un tal trip¹⁷⁴ i continuat foch de tir de fusills que confesso me causà gran tristesa i estreñor de cor, sens que pogués contenir las llàgrimas, considerant

---

169. No és del tot clar si aquest «dissapte següent» es refereix al 31 d'agost o ja al 7 de setembre perquè després de dir que es prengué Puigcerdà el dimecres 28 d'agost diu que en breus dies es prengué la Cerdanya, i «el dissapte següent» no queda clar si s'ha de considerar a partir d'aquests dies següents, que probablement cal entendre que abastarien el dissapte 31, o del propi 28 d'agost.

170. *verificant-se*: en verificar-se.

171. *Roser de tot lo Món*: el papa Gregori XIII va declarar el dia 7 d'octubre «dia del Roser de tot el món o festa universal del Roser» en commemoració de la victòria a la batalla de Lepant (7 d'octubre del 1571), que el papa Pius V havia atribuït a la intervenció de la Mare de Déu (*GEC*).

172. *esta*: per *esta vila*.

173. El coll del Soler, sobre el mas del Soler, al límit nord del terme d'Alpens i entre el Puigdon (1.205 m) i el Puig Cornador (1.228 m), s'obre ja damunt de les Llosses (vegeu *Mapa i guia excursionista - Lluçanès (escala 1:40.000)*, Granollers: Alpina). Aquest pas cap a les Llosses era l'antic camí ral de França (vegeu Joan Albert PLANES, *Alpens, una història del Lluçanès*, Alpens: Ajuntament d'Alpens, DL 1999, p. 147-148).

174. *trip*: per *trib* 'soroll, avalot' (Plana de Vic, segons *DCVB*).

---

166. *Ricardos*: Antonio Ramon Ricardos y Carrillo de Albornoz (Barbastre 1727 - Madrid 1794)

167. *tot lo que*: totes les quals cosas (cast. *todo lo cual*).

168. *del que*: de la qual cosa.

los tant imminents treballs¹⁷⁵ que nos amansàvan.¹⁷⁶ I era tant continuat que no se interrompia ni sols per lo breu temps de resar un Ave Maria. I después se verificà que en eixa hora, poch més o menos, [f. 26] obligaren los nostres, des de sos reparos,¹⁷⁷ de arbres i rocas que los tiraven, a retirar-se los fransesos. I segons lo còmputo [que] se féu dels morts enters i calaveras mitg cremadas que después se enquantraren, perdéran allí los fransesos cerca (o passat) de dos-cents hòmens. I molts més ne haurían perduts a no haver ells tingut la trassa de pèndrer moltes donas de la mateixa vila, las que se posaren¹⁷⁸ entremitg de ells. I com temesen los nostres matar las patrícias, no se atrevían a tirar a aquella flota¹⁷⁹ de fransesos. De nostra part, segons se digué, no moriren més de dos o tres personas. Però no deixà també de ser molt sensible que al passar ells per Planès¹⁸⁰ i Planolas cremaren allí una multitud de casas, de manera que un dels dos pobles quedà quasi del tot arruïnat. En est mateix dia o temps entraren també en Cambordon,¹⁸¹ ahont cometéran igualment moltes insolèncias en casas i temples. Però en fin se aguéran també de retirar ab alguna pèrdua, que no tinch present si fou consi- [f. 26v]derable. Lo pensament que feya después lo vulgo era que los fransesos segurament havían pensat unir-se¹⁸² eixas columnas en Ripoll, lo que en tal cas no poguéran en aqueixa ocasió conseguir. Luego se seguí lo ivern, i com se posasen¹⁸³ plenas de neu las montañas, se tingué per esta causa en estas terras algun temps ab algun repòs, continuant no obstant

---

175. *treballs*: sempre en el sentit més propi, el de 'penalitats'.

176. *amansàvan*: per *amenaçaven*.

177. *reparos*: recers, refugis a cobert del foc enemic.

178. *las quals se posaren*: les quals van ser posades.

179. *flota*: colla.

180. *Planès*: Planès de Rigard, poble del Ripollès (abans del municipi de Toses, actualment –des del 1967– annexat a Planoles).

181. *Cambordon*: Camprodon.

182. *unir-se*: que s'unirien.

183. *com se posasen*: com que es van posar (*com se posassen*).

en lo Rosselló i altres molts paratges de la frontera algunas escaramussas o atakes de bastant empeño i consideració, havent ab ells¹⁸⁴ ja los nostres reulat en eix ivern gran tros del que guañat havían i assentant nostre camp principal en un puesto anomenat al Boló.¹⁸⁵

Durant eix ivern, i assentat ja al Boló lo camp de nostre exèrcit, passà a Madrit lo sobre mencionat don T. Ricardos, general de eix exèrcit. Ja fos per ser allí cridat, com alguns dèyan, o ja anàs allí de sa voluntat, lo cert és que allí morí en lo mateix ivern. I fou elegit per son successor i general, altre,¹⁸⁶ anomenat conde de la Unión,¹⁸⁷ qui encara [f. 27] que se experimentà ser home fiel i molt cristià, però, com fossen sos mèrits de poch anys, fou elegit a disgust dels oficials, especialment de aquells que éran en mèrits *antiquiors*.¹⁸⁸ I per esto se experimentà en ell quant pogué la envidia que li tenían los demés; pués ja al entrar se entengué que li procuraren tot lo mal possible. I fou que un o dos dias después de haver arribat al exèrcit o camp, que fou als últims de abril o primer de maig de 1794, li donaren los fransesos un atake general al camp que tenían los nostras format al Boló de Fransa; i com sens causa ni motiu deixassen nostras oficials sos respectius puestos, que tenían encarregats de guardar i deffensar, i en moltes baterias (segons se digué después) disparassen los canons ab sola pólvora, sens bala ni metralla, se entengué ser clara la trahició. I passà Unión gran perill de quedar mort en aquella acció que ell presidia personalment, batallant com los demés a la frenta¹⁸⁹ de un cos de exèrcit, pués lo deixaren quasi sol en tant [f. 27v] gran aprieto, essent veu comuna que éran

---

184. *ab ells*: amb els atacs i les escaramusses recents.

185. *al Boló*: el Voló.

186. *altre*: un altre general.

187. *conde de la Unión*: Luis Fermín de Carvajal-Vargas y Brun (Lima, Perú, 1752 - Llers, Alt Empordà, 1794), primer comte de la Unión.

188. *antiquiors*: més antics (llatí *antiquiores*).

189. *a la frenta*: al capdavant (cast. *al frente*).

molts pocs los fiels¹⁹⁰ que tenia de sa part i ser-li contraris molts, i los oficials de major graduació. Tant, que se judicà ab graves fonaments que tenían ells lo sant donat¹⁹¹ ab los fransesos. De què¹⁹² se seguí que, morint molts centenars dels soldats o tropa nostra, se perdé enterament lo camp, ab tots sos pertretxos de guerra i queviures, de què estava ben provist. De manera que perdé nostra rey en aquella ocasió un sens número de milions, que no podia fixament averiguar-se sa pèrdua, però és cert que fou molt considerable. No obstant, ab lo decurs del estiu se tornà a provehir admirablement de tropa i tot lo necessari, fins a altra i major burla que experimentà dit conde de la Unión en la tardor següent, que fou per ell la pitjor, com veurem en son lloch.

Entretant, vejам lo que passà est ivern en París, capital de Fransa, i luego lo que passà en esta nostra pàtria passat lo dit ivern. I és en suma com se segueix.

Per lo tocant a la Fransa, éran contínus los alborots, desavinensas i bàndols, que se [f. 28] perseguían cruelment uns a altrás, però sempre prevalesqué la Convenció (que eix nom tenia la Junta principal de París, composta de vàrios indivíduos, tots o la major part sectaris, segons notícia, que governàvan i govèrnan encara al present tota la Fransa i sos exèrcits per medi de sos comissionats, diputats i generals). Esta, pués, Convenció (a què ara, havent-li mudat lo nom, anomènan en las públicas escripturas per Directori Executiu), per infundir terror i obligar per eix medi a tothom a obehir puntuals a sos preceptas i disposicions, usava de un patíbulo o suplici per executar sas justícias (que millor, tal vegada, diríam injustícias) anomenat la *guillotina*, per ser, dèyan, inventada de un fransès anomenat Guillot. Era, segons

entenç, composta de certs tallants que, posats en ella los reos agenollats o assentats, en un punt¹⁹³ los tallava i separava rodonament del cos lo cap.

[f. 28v] Ab eix suplici donaren cruel mort a un sens número de personas de totas classes, a saber és,¹⁹⁴ a vàrios dels mateixos indivíduos de la Convenció per certas acusacions verdaderas o falsas de què los acusàvan los demés; i luego substituían altra a son puesto. Així mateix, acusaren i guillotinaren a vàrios de sos generals dels exèrcits; també a hòmens, donas, ríchs, pobres, joves, vells, eglesiàstichs de totas classes, seculars, nobles, plebeos..., que causava horror. I lo que és més, que fins las personas reals experimentaren eixa desgràcia, morint en eix patíbulo en un públich catafal constituhit per eix fi en certa plassa de París. Lo primer, pués, que morí ab eixa ignomínia i afront, en quant a las reals personas, fou lo rey Lluís XVI, que públicament fou guillotinat en 21 de janer de 1793. Lo mateix se executà ab la reyna sa muller en dit any, passats alguns mesos¹⁹⁵. Ni se escusà¹⁹⁶ de semblant desgràcia certa germana del rey, és a saber, madama Isabel Maria,¹⁹⁷ que fou guillotínada als 9 de maig [f. 29] de 1794. En quant al delfí o fill del rey, anomenat també Lluís, que seria aleshores de vuit a deu anys de edat (a qui tingué la Convenció molt temps recomanat a un tal Simon Sabater, segons referían las gazetas), no se ha en esta divulgat de cert son paradero, però se creu que de algun modo haurà

---

193. *en un punt*: en un instant, instantàniament.

194. *a saber és*: és a saber.

195. Efectivament, Maria Antonieta d'Àustria, filla de l'emperador Francesc I i de Maria Teresa d'Àustria, esposa de Lluís XVI de França, va ser executada el 16 d'octubre del 1793.

196. *escusà*: deslliurà, salvà, estalvià.

197. *Madama Isabel Maria*: Isabel Filipina Maria Helena de Borbó, coneguda com Madama Isabel (1764-1794), filla petita de Lluís, delfí de França, i per tant germana petita de Lluís XVI. Fou executada el maig del 1794 (l'autor posa la data de 9 de maig, mentre que altres fonts més modernes parlen del dia 10).

---

190. *fiels*: fidels.

191. *tenían lo sant donat*: s'havien confabulat en secret –en sentit figurat, *donar el sant (el sant i senya)* és 'revelar secretament una cosa'.

192. *de què*: de la qual cosa.

també estat víctima i experimentat los rigors de aquella cruel i malvada gent.¹⁹⁸

Ítem, en est temps intentaren també mudar lo universal orde de comptar per anys, mesos i semanas, tot variat, perquè instituhiren i obsérvan comensar lo any en 22 de setembre. Aquest componen ells de dotze mesos tots iguals en dias i de cinc sobrants que anomènan *complimentars*. Los mesos constan tots de trenta dias, que divideixen en tres solas semanas, que ells anomènan *décades*, per constar cada una de deu dias, als que anomènan per *primer dia, segon dia, tercer dia*, etc. Dels quals lo desè o últim anomènan *década*, que és Festa de la Nació, com veurem. Lo dia divideixen en deu horas, i la hora en deu parts [f. 29v] iguals. Mudaren també als mesos los noms; i són los següents: *Vendémaire*,¹⁹⁹ *Brumaire*, *Frimaire*, *Nivôse*, *Pluviôse*, *Ventôse*, *Germinal*, *Floréal*, *Prairial*, *Messidor*, *Thermidor* i *Fructidor*. A est modo de comptar los sòbran dels mesos cinc dias per igualar lo any, que, com tinch sobre apuntat, los anomènan *complimentars*. Al primer de estos anomènan Festa de las Virtuts; 2, dels Genis; 3, dels Treballs; 4, de las Opinions; 5, de las Recompensas. Estos cinc dias complimentars i tots los dias de *década* són festas majors, i que inviolablement deuen totas las sectas i christians de Fransa guardar sens accepció,²⁰⁰ si bé que no se priva después a cada secta i christians observar las festas a cadahú pròprias (aixís ho tinch antès).

Per donar nom a dits mesos, apar prengueran la similitut o etymologia de certs termes o noms llatins (que si tu –o lector– no los entens, los entendrà un llatí),²⁰¹ quals signifícan la

estació del temps acomodada a aquell mes o bé que en aquell mes comensa ja a tenir principi [f. 30] aquella espècie de temps en esta forma. Per exemple, lo primer mes, que comensa a 22 de setembre, és a saber, *Vendém[i]aire* (a²⁰² *vindemia*), temps de verema; 2, *Brumaire* (22 de octubre, *a bruma*), temps de ivern o de dias curts; 3, *Frimaire* (*a frigore*), temps de fret, comensa a 21 de novembre; 4, *Nivôse* (21 de desembre, *a nive*), temps de neu; 5, *Pluviôse* (20 de janer, *a pluvia*), temps de plujas; [6], *Ventôse* (a 19 febrer, *a vento*), temps de vent; [7], *Germinal* (21 mars, *a germino*), temps de brotar plantas, etc.; [8], *Floréal* (20 abril, *a floribus*), que és temps de flors; [9], *Prairial* (20 maig, *a prasino*, cosa verda, *seu*²⁰³ *a «prato viridi»*), per estar en aquell temps verts los prats; 10, *Messidor* (10 juny, *a meto*), temps de segar; 11, *Thermidor* (19 juliol, *a thermate*), vestit calent, i per translació, temps de calors (o bé *a thermis*, bany o temps de bañar-se); 12, *Fructidor* (18 agost, *a fructu*), temps de recullir los fruits. Quals ridiculesas (si no me engaño) comensaren a posar en orde i execució als 22 de setembre de 1793. I al present, en lo modo de computar lo número dels anys (especialment los que són dintre lo temps de esta revolució), còmptan «primer (segon, tercer, etc.) any de [f. 30v] la nova era o República Fransesa».

Tornant, pués, a parlar de nostra España, i especialment de nostra frontera, ja he dit sobre que en lo temps de ivern se estigué ab alguna quietut, però después, lo següent any, que fou lo de 1794, en lo mes de juny experimentàrem en est pahís lo major temor i susto.

Explicant en altra llibreta o donant en ella alguna notícia del principi i ascendents de casa Barjau (que és aquesta casa que al present habita i és de Damià Serrat, mon amat pare), diguí que de tres nabodas mias que al present tinch en esta casa de mon pare, en què habito, la última (és a saber,

198. No s'equivocava l'autor en escriure aquestes línies, segons hem dit, el 1798. En aquell moment el fill i hereu de Lluís XVI era ja mort. Lluís Carles, fill de Lluís XVI, nascut el 1785, morí a la presó del Temple, a París, el 8 de juny de 1795, presumiblement per les pèssimes condicions del seu captiveri.

199. *Vendémaire*: per *Vendémaire*.

200. *accepció*: per *excepció*.

201. *un llatí*: algú que sàpiga llatí.

202. *a*: derivat de, que prové de (llatí *ab > a*).

203. *seu*: o bé (llatí).

Maria Noguera), nasqué a 4 de juny de dit any 1794, lo que vas²⁰⁴ insertar a la fi de dita llibreta i explicació. I luego, a continuació, vas insinuar que en estos dias se experimentà en esta terra grans angústias i aficcions; i fou aixís, que en est mateix dia 4 de juny isqué a la montaña altra columna de [f. 31] francesos molt major que la del any antecedent, que baixaren a pesar dels nostras fins a la vila de Ribas i se estenguéran per aquella vall. Però com esdevinguessen luego unas grans plujas, no corregerán notícias positivas per espay de alguns dias del paradero de aquells francesos, fins que lo die 11 de dit mes se sabé que havien entrat i se havían detingut alguns dias en Cambordon. En est mateix dia, des de estas pròximas alturas, se ohían també per la part de Sant Joan grans tiros i descàrregas serradas,²⁰⁵ i a la entrada de la nit se sabé per cosa certa que, aquella tarde, havent ja passat per Sant Joan, havían²⁰⁶ entrat de tropell en Ripoll, i que luego se apoderaren de las alturas²⁰⁷ del Catllà, Sant Barthomeu i altres. I aquí és que no pot explicar-se la confusió, susto i temor que se mogué a est poble, i en lo cor e interior de cadahú (i sens dubte que lo mateix seria en otras poblas i parròquias), pués tota la nit se ohí tumulto, desassociego, ays i [f. 31v] sospirs, al pas que procurava tothom tràurer i apartar de aquella mala gent (que com a tals molts los experimentàvan en sos béns i personas) tot lo que podían, de bella nit, de sos pochos i pobres caudals. Pués se mirava ja cada qual com a desterrat de sa pàtria, i posats ja en poder de sos enemichs sos pochos effectas i sas casas, pués moltas, al entrar los francesos, quedàvan per ells reduhidas a cendras. Lo mateix practicàvem nosaltres, portant en la mateixa nit alguns fardos fins a la casa dita Casanova, de esta parròquia. Però lo que més pena i sentiment nos donava

204. *vas*: vaig.

205. *serradas*: tancades (del cast. *cerradas*, no del català *serrar* 'estrènyer').

206. *havían*: corregim *hivian*.

207. *alturas*: corregim *aluras*, escrit a l'interlineat.

era lo considerar que estava ma germana la Constància al llit ab sa infanta,²⁰⁸ parida o partera de sols vuit dias, que per ser ella ja de flach esperit i acompanyar en ella otras circumstàncias, se temia en ella alguna fatal desgràcia; ni se enquantrava cavalcadura alguna ni persona per portar-la, pués tothom estava per si mateix ocupat. En fin resolguéram portar-la assentada en una cadira de brassos, lo que se executà lo [f. 32] dia 18 al matí, sent jo un dels dos que la portàvan i mon cuñat Geroni Vila lo altra (però com jo no estigués acostumat a portar càrregas, confesso que a cada pas me faltava lo cor i forças, per lo que me fou precís permètrer-li anar a peu molts ratos). Aumentava la congoga i pena veura a la altra ma germana Maria, muller de dit Geroni, als últims mesos de son preñat i haver de ausentar-se de sa casa sens saber ahont se enquantraria un segur reparo.²⁰⁹ I no menos commovia a afflicció lo vèurer per totas parts i camins grans i continuadas professons de gent que fugían, plorant los uns, lamentant-se los altres, al considerar que deixàvan sas casas i pàtria, tant que cadahun²¹⁰ fugitiu era una cruel fletxa per lo cor de tots. De est modo, pués, i ab gran pena, arribàrem a la casa i mas Vila,²¹¹ ahont mas germanas i nebots, que també surtían, feren detenció eix dia; i lo die següent baixaren fins a las viñas de Sant Martí del Vas,²¹² i allí feren morada tot lo temps que estiguéran a Ripoll los francesos. [f. 32v] I al tenir a estos fora, algo apartats del pròxim perill que amanessava,²¹³ confesso que nos aparagué estàvam²¹⁴ en gran part aconsolats.

208. *infanta*: filla petita.

209. *reparo*: recer, refugi.

210. *cadahun*: cada, cadascun.

211. La Vila d'Alpens, casa pairal en el terme municipal de Lluçà, al sud-sud-oest d'Alpens.

212. *Sant Martí del Vas*: Sant Martí d'Albars, municipi del Lluçanès, al sud d'Alpens (totes dues grafies són homòfones).

213. *amanessava*: per *amenaçava*.

214. *nos aparagué estàvam*: ens va semblar *que* estàvem.

Encara que los que nos havíam quedat en casa tinguéram també alguns particulars sustos per ocasió de las infaustas notícias que arribàvan, una de las quals fou per mi particular,²¹⁵ lo die 13, die de Sant Antoni. En est dia ja, en differents parròquias de la altra part de la serra dita de Coll de Soler²¹⁶ havían ja quedat sens missa ni pàrroco, que se havían ja ausentat per causa del gran temor. Jo, pués, trobant-me en ma parròquia de Roma per dir las missas, después de un llarch rato de haver dit la matinal, me donaren la trista notícia que²¹⁷ los fransesos éran ja al Hostal Cremat de las Llossas i que se extenían envers nosaltres a tota pressa. Per qual causa vas jo adelantar o abreviar molt més de lo acostumat la missa major, a fi de escapar-nos antes si fos convenient, però al²¹⁸ resar la missa [f. 33] fou sempre un continuat sobresalt. En fin, acabada la missa, prenguí luego²¹⁹ lo camí per tornar-me'n a esta ma casa, però sempre ab un continuat susto, dubtant si ja haurían entrat aquí aquella tant vil canalla, i per tant temia si ja no trobaria algú de ma casa en part alguna. Però, havent per lo camí fet observacions antes de arribar, clarament entenguí que no hi havia agut novetat alguna i que havia estat falsa la notícia que me donaren en Roma.

Lo dia después (a saber, és lo dia 14), que era lo dissapte primer después de sincogesma,²²⁰ se sabé que havían cremat algunas casas envers Estiula i Gombren, etc. Que tot affligia summament quant, al entrar de la nit del mateix dissapte, un comendant de cert somatent donà avís que se donàssan sèrias providèncias per fer pujar gent per acordonar-se a la

215. ...fou per a mi particular: fou infausta per a mi en particular.

216. Com ja s'ha dit més amunt, El Coll del Soler, sobre el mas del Soler, al límit nord del terme d'Alpens i entre el Puigdon i el Puig Cornador, s'obre ja damunt de les Llosses.

217. *notícia que*: potser l'únic cas de caiguda de la preposició davant de la conjunció *que* en aquest manuscrit.

218. *al*: el (el fet de).

219. *luego*: de seguida.

220. *sincogesma*: cinquagesma (pasqua granada).

serra de Coll de Soler, perquè se temia que una columna de fransesos havia ja entrat en la parròquia de Vallespirans, i que se temia no baixassen eixa nit, pués [f. 33v] los brindava un clar de lluna admirable. I a penas agué despatxat eix correu, dins poch temps despatxà altre ab la mateixa (però més expressiva i temerosa) orde que la primera. Per qual causa, com eix temps fessen aquí morada²²¹ las justícias²²² o personas de justícia del senyor abat de Ripoll en poble de sa señoria²²³ (pués se havían també escapat de aquella vila), se feren encontinent²²⁴ dos cridas per orde del senyor. Ab la primera se avisava ser convenient que qui tingués armas pujàs luego²²⁵ a la dita serra del Coll de Soler; i com agués ja arribat lo segon avís, se féu insequidament altra crida, manant lo que tinch dit [*sota*] pena de la vida, lo que donà ocasió de nova commoció i albarot²²⁶ al poble. I com jo temés que podrían aquella nit baixar, i també a tothom constàs que los sacerdots éran regularment més perseguits, vas determinar que los que havíam [f. 34] quedat en casa prenguéssim algunas vituallas i marxàssem ab lo clar de la lluna fins a la cima de la baga de Sardeñons,²²⁷ pués des de allí podíam observar millor que des del poble tots los moviments de tota aquella serra, i dat cas que instàs la necessitat, podíam més fàcilment escapar-nos de sas mans que si nos trobàssem o aguéssem trobat dins lo poble. Però essent ja clar lo diumenge i no havent-se observat

221. *fessen aquí morada*: s'hi estiguessin.

222. *las justícias*: les persones encarregades d'administrar justícia en els termes que eren de jurisdicció de l'abat de Ripoll (explicat a continuació: «o personas de justícia de...»).

223. Sant Esteve de Comià depenia jurisdiccionalment del monestir de Ripoll.

224. *encontinent*: de seguida

225. *luego*: de seguida.

226. *albarot*: avalot (cast. *alboroto*; no corregim *albarot* per *alborot* perquè reapareix més endavant (p. 89v) i perquè podria ser una combinació del cast. *alboroto* i el cat. *avalot*).

227. *Sardeñons*: Cerdanyons, casa pairal al sud d'Alpens, ja dins el terme de Lluçà.

ni ohit cosa alguna, des de allí passí jo a Roma a dir las dos missas; i los demás se'n tornaren a casa. I ab esto donaren fi (de esta vinguda o embestida de francesos) los sustos i perills pròxims a esta terra i nostra pàtria, gràcies al Senyor.

En estos días estàvan en Sant Quirse de Basora lo governador de Vich i un don T. Oguendo, general de tot lo cordó i somatents de esta part de frontera. Estos tals, per més [f. 34v] que alguns dels més esforsats i atrevits de vàrios somatents volían embestir a Ripoll los francesos, no ho permetéran. Lo que uns atribuhían a malícia i villania de ells, dient que sens dubte se entenían ab los francesos; altres, emperò, pensàvan que era solament demasiada de ells cobardia²²⁸ i temor que los impedia i aterrava²²⁹ per no gozar²³⁰ ni atrevir-se a empèndrer acció ni funció alguna contra dits francesos. Però, fos com fos, fou de presumir que tinguéran los contraris algun avís o notícia molt temerosa²³¹ de part nostra, de que no podían ja los comendants detenir més nostra gent, o altra avís semblant, que los causà gran espant. Perquè és cert que de improvís, ab gran quietut i prestesa, marxaren en la nit del dimars die 17, sens ser ohits (i tant repentinement que ni sols se'ls donà temps de menjar lo que ja mol[t]s tenían cuit i a punt de [f. 35] menjar, i a altres ni lo que tenían ja en sos plats, de manera que se experimentà²³² después que diferents deixaren en los plats la vianda i carn mitg menjada). I retirant-se los enemichs per Cambordon,²³³ enquantraren en aquellas cercanias a cert comendant català, per nom don T. Vives,²³⁴ coronel que era de un regiment de fusillers, que per orde del conde de la Unión,

---

228. *demasiada de ells cobardia*: excessiva covardia de part seva.

229. *aterrava*: aterria.

230. *gozar*: aquí, *gosar* 'atrevir-se'.

231. *notícia molt temerosa*: notícia d'una cosa que era molt de témer (notícia amenaçadora, per tant).

232. *se experimentà*: es va observar, es va comprovar.

233. *Cambordon*: Camprodon.

234. *Vives*: Joan Miquel de Vives i Feliu (? - Ciudad Rodrigo 1809).

general del nostre exèrcit del Rosselló, venia ab un cos de exèrcit a ajudar-nos. I al enquantrar-se, se travà allí una renyida acció en què moriren mol[t]s de una part i altra. Qual finida,²³⁵ passaren per Cambordon los francesos, cometeren allí mil excessos, ja en los temples i ja en gran número de casas que cremaren, que causà esto gran llàstima i dol. Però en fin se retiraren a Fransa.

Que los francesos cometeren aquí eixas insolèncias és cert; però algun tant²³⁶ dubto si fou al baixar, encara que més me apar que fou a la retirada.

[f. 35v] Ab esto és veritat que finiren en esta terra i pàtria los sustos i perills pròxims, però no tinguéran fi los remots i comuns, pués en lo mes de novembre següent donaren los francesos en lo camp gran del Rosselló altra enbestida o ataco, que arrollaren i derrotaren tot nostre exèrcit; però que molt sí se experimentà una declarada trahició de quasi tots los oficials, que se entengué clarament procuràvan fer pèrdrer lo general conde de la Unión, qui, junt ab lo sobre mencionat coronel Vives, féu una resistència extrahordinària, posant-se los dos a la frenta²³⁷ i delantera cadahú de una columna que ells particularment dirigían i animaven en aquell apuro. Però poch los aprofità tenint tants contraris de nostra part, de manera que no sols se perdé eixa batalla sinó que lo mateix general Unión [f. 36] perdé allí la vida. I corregué, molt volguda, la veu que morí no de balas francesas sinó españolas, i a dret sient,²³⁸ que és lo més sensible.²³⁹ Si bé que morí també en la mateixa acció lo general francès Dogumier. En fin, perdut lo camp ab sa gent i effectes, la poca tropa que quedà se retirà part a Figueras i part a Girona, ahont se

---

235. *qual finida*: finida la qual.

236. *algun tant*: una mica.

237. *a la frenta*: al capdavant (cast. *al frente*, confós amb *la frente*).

238. *a dret sient*: a dret cient (és a dir, sabent bé que li disparaven a ell, no per error).

239. *lo més sensible*: allò que sap més greu.

col·locà lo quartel general. Allí residia un tal marquès de las Amarillas,²⁴⁰ general interino i, segons veu comuna, lo major contrari que tenia o havia tingut lo ja dit conde de la Unión. I altra vegada perdé aquí lo rey de España un excessiu número de milions.

Pochs dias después, se presentaren a Figueras los francesos. I aquí fou quant nostres majors enemichs, que éran los mateixos comandants i oficials españols que devían esforçar-se en defensa del Rey, Religió i Pàtria, quasi tots (o los [f. 36v] més principals) se quitaren del tot la màscara i apartaren de davant lo vel, i a cara descuberta manifestaren o donaren clarament a entèndrer la tant presumida (del vulgo) trahició, que temps havia ja se temia, segons lo que de ells se observava. Pués sens haver los francesos tingut siti a Figueras un sol dia, ni haver fet lo menor foch contra aquella plassa, entraren allí sens reparo ni temor algun; sens que la guarnició fes resistència alguna, ni que en defensa disparàs un sol fusill ni pesa de artilleria, ans bé, ab las portas obertas se donà als enemichs llibertat de entrar franca i ab tota seguretat. I ells entraren com un amo se'n entra sens resel en sa pròpia casa. I de est modo se'ls féu als francesos la tant confiada entrega de eixa tant famosa fortalesa de Figueras, que se verificà en lo mateix mes de novembre, i si no me enganyo fou lo die 27 de ell. Esto és del tot [f. 37] cert i plenament notori, quedant la guarnició, que era de nou mil hòmens, presonera de guerra. ¿Què cosa, pués, més patent i declarada que la trahició?

Dueños los francesos de est modo de aquella plassa, intentaren luego apoderar-se igualment del port de Rosas, ahont passàvan ab gran confiansa, per tenir ja lo sant donat que se entregaria com Figueras (aixís se digué que ho

---

240. Pedro Agustín Girón i de las Casas (Sant Sebastià 1778 - Madrid 1842), marquès de las Amarillas, creat duc d'Ahumada el 1833. Militar liberal, inicià la seva carrera a Catalunya, marginat en acabar la Guerra del Francès fou ministre de la Guerra en el Trienni constitucional, membre del consell de regència a la mort de Ferran VII i altre cop ministre de la guerra el 1835.

havian confessat alguns francesos, i se donà a entèndrer de vèrios fonaments, que omitiesch referir per no ser molest o cansat). Però tement també aquí trahició, lo sobre mencionat Vives, que ja tenia aleshores superior graduació (més que de coronel) i per tant era ja comandant de un cos de exèrcit, passà allí junt ab alguns altres comandants fiels (encara que poch) per a oposar-se a la entrega si fos menester. Com en effecte se digué [*que*] havían ben pensat, [f. 37v] i que a no donar Vives esta providència, hauria estat tot en un punt²⁴¹ perdut. Però entenent ell i sos fiels companys la trahició també allí maquinada, i oposant-se ab tot valor a la inica entrega ja trassada, contingué en aquella ocasió la execució de ella. I se digué també que havían estos executat allí una severa (però deguda) justícia del governador i demés que estàvan ja acordes de entregar-se com havia fet Figueras (trobant-los los canons carregats de sola pólvora, fou esta també veu comuna).

Allí constituhit[s] Vives i sos companys, donaren luego²⁴² sèrias providèncias per mar i terra. De manera que comparagué allí a no tardar la esquadra de mar (o gran part de ella), sent de ella comandant general un tal don T. Gravina,²⁴³ qui experimentà també fiel.²⁴⁴ I com anaven allí tant confiats lo[s] francesos i se veren²⁴⁵ después burlats ab la impensada resistència, tin-[f. 38]guéran grans pèrduas de gent, com i també nosaltres. Pués de resultas posaren ells allí siti²⁴⁶ formal, i en lo entretant feren differents entradas en vèrios pobles del Empurdà i sas comarcas. I amenassàvan invadir

---

241. *en un punt*: en un instant, de cop.

242. *luego*: de seguida.

243. Federico Carlo Gravina (Palerm, 1756 - Cadis, 1806). Marí sicilià al servei de la corona espanyola. A la Guerra Gran intentà protegir els ports de Portvendres, Cotlliure i Roses.

244. ... *fiel*: de qui va poder comprovar-ne la fidelitat.

245. *veren*: veieren.

246. *siti*: setge.

esta terra i circuhir-la per aquella part, per esta frontera i Seu de Urgell. O a lo menos és cert que corragué²⁴⁷ eixa veu; lo que, junt ab los expressats antecedents, donaven,²⁴⁸ és cert, gran cuidado i nou temor. Però esto no se verificà, gràcias al Senyor, no obstant que continuaren ab tenacitat eix siti, i ajudats del mar, que quasi contínuament estigué alborotat, impeding als nostras de poder obrar ab llibertat i acert (que apareixia que Déu, per sos divinos e inescrutables secrets, ho permetia i se posava a favor de ells). Lograren en fin, después de uns dos mesos bastants de siti, vèncer i guañar aquell port, que se verificà la forsada i necessitada entrega de ell a principis del [f. 38v] febrer de 1795, essent defensat en lo decurs del siti, no del mencionat Vives, que se havia ausentat de aquell puesto, sinó de don T. Isquierdo,²⁴⁹ elegit per lo nou i successor general, de qui luego vas a fer menció.

Entretant, per mort del mencionat conde de la Unión, fou en propietat elegit general don Joseph de Urrutia,²⁵⁰ home per cert [*que*], al pas que²⁵¹ cabal i fiel, era també terrible i sèrio en lo obrar, qui expurgà ab sa trassa (o govern i càstichs) los enemichs domèstichs de què tant abundava lo exèrcit que se [*li*] havia encarregat governar, posant las cosas ab orde i tranquilitat la major²⁵² (i no fou esto de poca habilitat, suposat²⁵³

---

247. *corragué*: per *corregué*.

248. *donaven*: l'autor no fa concordar el verb amb *lo que*, com pertocaria, sinó amb *aquest fet i altres [fets] antecedents ja explicats*.

249. Domingo Izquierdo. Militar castellà que lluità a Catalunya durant la Guerra Gran. Pel desembre del 1794 li fou confiada, juntament amb F. C. Gravina, la defensa del castell de Roses, que hagué de retre als francesos (febrer del 1795). En 1799-1800 fou capità general de Catalunya, i en 1803-1807 ho fou de València.

250. José de Urrutia y de las Casas (Barcelona 1728 - Madrid 1803). En la Guerra Gran lluità contra els francesos al País Basc i Catalunya, on fou nomenat capità general arran de la mort del comte de la Unión.

251. *al pas que*: al mateix temps que.

252. *ab orde . . . la major*: en ordre i en la major tranquilitat.

253. *suposat*: tenint en compte que.

estava lo exèrcit tant corruptut), lo que practicà sens estrèpit. És veritat que no pogué salvar lo port (o fort) de Rosas, pués quant ell arribà al exèrcit estava ja demasiadament²⁵⁴ empenat lo siti, però contingué los fransesos ab son savi modo de obrar, que no sols no adelantaren un [f. 39] pas més de terra, sinó que infundí a tots un gran temor, sens que de son pensar pogués algú cautelar-se²⁵⁵ ni prevenir-se, perquè era tant callat que de ell res sabían, no sols los fransesos, però²⁵⁶ ni los mateixos comendaments de son exèrcit, pués de ningun plenament se fiava. I sols Vives i altres poquíssims de qui ell més se fiava sabían algunas cosas, las més sencillas i no las de major confiansa. Pués en estas antes vèyan obrar que no reparàvan disposar,²⁵⁷ i per esto se feya tant terrible. I com no²⁵⁸ se deixava entèndrer, ningú podia (com tinch dit) resguardar-se de sos projectes, que éran incògnits. I mediant la acertada de²⁵⁹ sa maniobra, en alguns atacs que contra ell intentaren los enemichs sempre se burlava de ells. Lo últim dels quals fou lo dia 14 de juny de 1795, en què los féu concebir tal temor que ja no se atreviren més a [f. 39v] buscarlo, i sols procuràvan cautelar-se i viurer ab ressel. En eixa primavera hi agué també algunas accions en nostra frontera de algun empeno, una de las quals fou cerca Dòrria,²⁶⁰ die de la Ascensió. Però com la gent o micalets²⁶¹ del cordó estàvan ja més fets a las armas que antes, se defensaren dels enemichs, en especial eix dia, lustrosament.²⁶²

---

254. *demasiadament*: excessivament.

255. *cautelar-se*: prendre precaucions (és cast.; no és al DCVB).

256. *però*: sinó.

257. *reparàvan disposar*: s'adonaven que s'estaven prenent disposicions en un determinat sentit.

258. *i com no*: i com que no.

259. *la acertada de*: l'encert de (cast. *lo acertado de*).

260. *Dòrria*: poble del municipi de Toses, al Ripollès.

261. *micalets*: miquelets.

262. *lustrosament*: amb brillantor, amb glòria (del cast. *lustre*; a DCVB hi ha *llustrosament*).

Finalment, intentà lo predit general Urrutia recobrar la Serdaña, i fou²⁶³ ab tal quietut i prestesa que ab vuit dias se recobrà. De manera que, sens parlar-se de cosa alguna, vuit dias antes solament se digué per cosa certa que havia passat per Montasquiu un senyor, al parèixer de graduació, ab alguns pochos companys; que dins tres o quatre dias se sabé de cert [*que*] havían pujat a Ribas i que ab quietut disposaven lo necessari per un ataque, o a lo menos ho indicava tot lo que en ells se observava i las disposicions que cautelosament maniobravan; luego se sabé que venia tropa i canons de [*f. 40*] campanya, que se conduhíhan des del camp gran. I tals éran las ordres que se expedíhan que unas manàvan i altrás luego revocàvan la primeras, de manera que unas denotàvan i altres ofuscàvan eix ataque, tant que tothom estava suspès i confús, aguardant lo fi que tindrían aquellas (al parèixer)²⁶⁴ tant enquantradas providèncias²⁶⁵ i moviments que se observàvan, que sens dubte seria així disposat del general Urrutia a fi de que los enemichs res poguessen inferir del dia ni temps.

Era lo die 19 de juliol quant pujà per Montasquiu a Ripoll lo sobre mencionat personatge, junt ab sos companys, que se sabé después [*que*] era don Gregorio Lacuesta,²⁶⁶ enviat de Urrutia per governar eixa expedició. I en la vigília i antevigília de Sant Jaume ja no dubtava, segons lo observat, que lo dia de dit Sant Jaume, patró de España, se donaria eix presumit ataque. I encara que no fou en eix dia puntual, però²⁶⁷ se ve-*[f. 40v]*ificà lo die después, no obstant, és a saber, lo die 26, die de Santa Anna. En eix die, pués, ja al apuntar lo die i

---

263. *fou*: fou fet.

264. *al parèixer*: aparentment (cast. *al parecer*).

265. *tant enquantradas providèncias*: disposicions tan contradictòries.

266. Gregorio García de la Cuesta y Fernández de Celis (Santander, 1741 - Palma de Mallorca, 1811), militar espanyol, obtingué el grau de mariscal en la Guerra Gran i posteriorment fou general. Conegut especialment per la seva participació en la Guerra del Francès.

267. *però*: sinó que.

antes, se ohí per aquella part un continuat foch, que durà tota la matinada; de manera que, tornant-me'n jo de Roma eix dia, después de haver dit las dos missas, des del camí se ohia un continuat tir de artilleria. I después se sabé que al matí de eix dia havían los espanyols investit ab gran ardor a Puigcerdà, sufrint dels contraris una resistència grandíssima, perquè encara que no és plassa de armas ni fortaleza, la havían no obstant los enemichs fortificada terriblement. I en eix dia tenían tancats los portals i disposadas sas baterias de defensa en los puestos més acomodats. Però poch los aprofità, perquè nostra tropa assaltà la vila, escalant-se per certa part, que fou per los fransesos la més impensada. Luego²⁶⁸ se veren dins la vila estar plens de tropa espanyola, que [*f. 41*] fèyan gran estrago i matansa. I en un punt obriren per dintre los portals, apartant animosos i atrevits tot embarràs perquè poguessen ab llibertat entrar los demés sens que poguessen contenir-los. I tant feren que, cerca²⁶⁹ lo mitgdia, poch més o menos, obligaren als enemichs a restituir a España aquella vila de Puigcerdà. I dos o tres dias después se entregà Ballver, que dihuen ser la clau de la Serdaña per la part de la Seu de Urgell. Però fou sens lo estrèpit de Puigcerdà; perquè encara que lo comandant fransès que allí residia era també tiesso²⁷⁰ i terrible, però sabent que era ja rendit Puigcerdà i que estava del tot i pertot circuït de un numerós exèrcit de enemichs, se véu²⁷¹ precisat a rendir-se. I se digué, i donà per cert, que feren los espanyols en eixa entrada de Serdaña cosa de tres mil presoners de guerra, dels quals cosa de 11 a 12 cents²⁷² baixaren per Ripoll, Montasquiu, Vich, etc., que [*f. 41v*] diferents [*persones*] de est poble veren²⁷³ junts quant

---

268. *luego*: de seguida, immediatament.

269. *cerca*: prop de.

270. *tiesso*: rígid, inflexible.

271. *se véu*: es va veure.

272. *de 11 a 12 cents*: de 1.100 a 1.200 presoners.

273. *veren*: van veure.

los passaven o enviaven a son destino. Los demás se digué [que] los havían passats per la Seu de Urgell.

Segons insinuàvan las gazetas, se pensava, passats dos o tres días en què agués la tropa descansat algun tant, posar siti a Mont-Lluhís. Però entretant vingué la orde de haver-se tractat i ajustat las paus entre España i la Fransa,²⁷⁴ i per tant que devia cessar tota hostilitat o guerra. Entre las vàrias condicions de ditas paus, fou una que²⁷⁵ (com la isla de Santo Domingo en la Índia²⁷⁶ fos part de España i part de Fransa) España havia de cedir sa part a la Fransa i esta havia de retornar a España Figueras i Rosas; com en effecta se retornà, i ho recobrà en la tardó següent. I ab esto se donà fi a esta guerra, cessaren los disturbis i se restablí lo repòs i sossiego, que Déu sia servit perseveria.²⁷⁷

Dich que Déu sia servit perseveria perquè ab eix sossiego se té temor de lo pitjor [f. 42] desfet o desgràcia. I és que, encara que durant la guerra se havían notablement expellits de España los fransesos, havent-se ja tornat a poblar en gran manera de ells per vàrias causas i fonaments que callo, se tem i rezela que no procurian ab maña i dolositat²⁷⁸ induhir ab lo temps a la gent plebeya i demás (tant respecta del monarca com respecta la religió) las matexas màximas, en tot puntualment, de la Fransa. Majorment posant-los a la vista lo bon succés que fins ara ha tingut lo que ells han intentat, fent vèurer que, a pesar de las fortas contradiccions de tantas potèncias,²⁷⁹ han

---

274. Pau de Basilea, que posà fi a la Guerra Gran. Establerta per mitjà de dos tractats (entre França i Prússia i entre França i Espanya). Pel tractat entre França i Espanya (22 de juliol del 1795), França retornava a la frontera establerta pel Tractat dels Pirineus, tot i que per retornar la Vall d'Aran exigí la part castellana de l'illa de Santo Domingo (abans anomenada la Hispaniola).

275. *fou una que*: n'hi hagué una que...

276. *en la Índia*: en «les Índies», vol dir.

277. *sia servit perseveria*: vulgui (tingui a bé desitjar...) que perseveri.

278. *dolositat*: de *dolós* 'enganyós, fraudulent'.

279. *a pesar . . . contradiccions de tantes potèncias*: malgrat la forta oposició de tants estats.

lograt sa pretenció de quedar-se una república independent, de manera que ja quasi totas las potèncias vuy dia la regoneixen com a tal; fent vèurer també que, encara que en las batallas (o moltas de ellas) patiren alguns danys i revessos de fortuna, però que a la fi quasi sem-[f. 42v]pre han quedat victoriosos, guañant sempre terra.

Que esto sia aixís no hi ha que dubtar,²⁸⁰ pués és cert que han pres al emperador²⁸¹ los Païssos Baixos, diferents electorats²⁸² i gran part o quasi tota la Itàlia, de manera que per no pèrdrer sempre més i més i evitar pitjors danys se véu precisat a²⁸³ fer paus, que se firmaren en octubre de 1797,²⁸⁴ ab las condicions (podem dir) que volguéran los fransesos. Però en temps que se ajustaren eixas paus se suscitaren en la Fransa nous alborotos i fou novament perseguida la Iglésia, com se demonstra no sols ab las notícias funestas que a cada pas se divúlgan, sí que ho confirma la contínua deserció de eglesiàstichs que en eixos temps se experimentava. Pués foren innumerables los que novament se han passat i tornat refugiar a nostra España, com del principi de la guerra queda sobre notat, [f. 43] i són també innumerables, segons las notícias que se tenen, los que en eixos mateixos temps se'n passaren a altres regnes a causa de las ordres tant sèrias i terribles amenassas que se'ls fèyan si no se ausentàvan.²⁸⁵

No sols lo emperador experimentà eixas fatals desgràcias, sí que també Sardeña, en la Saboya, Parma i vàrios ducats

---

280. *no hi ha que dubtar*: no cal dubtar-ne.

281. *l'Emperador*: es refereix a l'emperador d'Alemanya.

282. *electorats*: estats sobirans d'Alemanya governats per un príncep anomenat elector (Baviera, Saxònia...).

283. *se véu precisat a*: (l'emperador d'Alemanya) es va veure obligat a (*se véu per se viu* 'es va veure').

284. Tractat de Campoformio, signat el 17 d'octubre de 1797 entre Napoleó Bonaparte en representació de França i el comte Ludwig von Coblenz en representació d'Àustria. Inclòia la cessió dels Països Baixos a França.

285. Vegeu Modest REIXACH, «Clérigos franceses en Vich a raíz de la revolució de 1798», dins *Ausa*, III (1960), p. 412-414.

de la Itàlia, com i també lo Summo Pontífice, pués havent entrat en gran part de sos estats li han pres vèries ciutats i plassas, per qual causa li fou també precis capitular i firmar las paus com altres (per més que no las conseguí sinó ab unas condicions duríssimas, quals se ajustaren²⁸⁶ en lo febrer de 1797).²⁸⁷ Havent-las ja antes tractades i firmadas²⁸⁸ ab lo rey de Prúcia, i [*amb el de*] Nàpols i ab nostra España, com sobre queda notat.²⁸⁹

I sols se verifica al present perseverar la guer-[f. 43v]ra de Fransa ab la Inglaterra, i apar que una i altra²⁹⁰ de eixas potències estan mol[t] animosas: no se aturdeix ni se aplaca la Fransa perquè fins ara tart o temprano à aixit sempre ab la sua, burlant-se de tothom, lo que ningú pensava;²⁹¹ no desmalla²⁹² ni se acobardeix la Inglaterra, pués, com la Fransa agués manifestat [*voler*] invadir per mar son regne e isla de Irlanda, ha pasat per mar unas esquadras formidables, que se fan guardar gran respecta. Sens que de la ativés i gallardia de un i altre se púguia al present inferir lo que serà ni qui quedarà a la fi ab palma i victòria; veurem pués lo que serà, si Déu nos concedeix salut i vida.²⁹³

Parlant sobre de las paus que se tractaren entre Fransa i España, he dit que ab ellas finí eixa guerra i que se'ns restablí

lo sociego, cessant los [f. 44] disturbis i mal temps per ella ocasionats, però ja se mogué altra en algun modo pitjor, no en quant a perills pròxims e imminents de la vida, com aquella, sinó per ser més dañosa o gravosa a la república en general a causa de la misèria i carestia que ocasiona a nostra España. Tal²⁹⁴ és entre nostre rey i lo de Inglaterra.²⁹⁵

Per certas causas, motius o puntillos entre reys (que deixo a part lo averiguar si éran o no bastants),²⁹⁶ declarà nostra rey Carlos IV guerra a Inglaterra en lo mes de octubre de 1796, encara que la causa principal se presum ser instància de la Fransa. Però, fos qual fos, és cert que se publicà eixa guerra entre eixas dos potències, que poch temps antes obràvan aliats, de acuerdo contra la Fransa. I en effecta, se²⁹⁷ han ja tingut per mar alguns [f. 44v] enquantras o combats, però desgraciats per España.²⁹⁸ Ab esta guerra és veritat (com tinch insinuat²⁹⁹ sobre) que no se experimèntan aquells tant continuats i repentinos sustos i espants de tants perills de la vida i altres danys graves e imminents com en la passada; però és pitjor en altres circumstàncies³⁰⁰ que aquella, perquè encara que durant aquella se posaren las cosas necessàries en uns preus excessius e immoderats (pués la xexa³⁰¹ tenia son

286. *ajustaren*: aquí, 'acordaren', 'fixaren' (el *DCVB* no li dóna ben bé aquest sentit).

287. Tractat de pau de Tolentino, entre la Santa Seu i la República de França, del 19 de febrer de 1797, ratificat per Pius VI el 24 de febrer. <<http://asv.vatican.va/es/doc/1797.htm>>.

288. *...i firmades*: el subjecte ja no és «lo Summo Pontífice» sinó que torna a ser «la Fransa» del paràgraf anterior.

289. Es refereix a la Pau de Basilea, esmentada més amunt.

290. *una i altra*: totes dues, tant l'una com l'altra.

291. *...pensava*: se sobreentén «ningú no pensava que pogués passar».

292. *desmalla*: llegiu *desmaia* (ultracorrecció potser causada precisament per voler evitar el ieisme de la parla de la comarca).

293. Les hostilitats entre França i Inglaterra a què es refereix aquí l'autor, en què hi havia en joc més interessos colonials que continentals, es tancaren, provisionalment, amb la Pau d'Amiens (25 de març del 1802). L'autor escriu aquesta part, recordem-ho, l'any 1798.

294. *tal*: aquesta tal nova guerra.

295. Guerra contra Anglaterra (1796-1802). Pel tractat de San Ildefonso, de 18 d'agost de 1796, Espanya i França havien establert una ajuda mútua enfront d'Anglaterra, que perjudicava el comerç americà de la corona espanyola. La declaració de guerra contra Anglaterra la signà el rei d'Espanya el 7 d'octubre del 1796. Aquella guerra es clogué amb la Pau d'Amiens, ja anteriorment esmentada, signada el 25 de març del 1802 entre Espanya, França, Gran Bretanya i Holanda.

296. *...bastants*: si eren causa suficient per haver hagut de declarar la guerra.

297. *se*: mot repetit en el manuscrit.

298. Ben probablement l'autor es refereix a la batalla naval del Cabo San Vicente, l'extrem més sud-occidental de la península Ibèrica, del 14 de febrer de 1797, que es saldà amb una humiliant derrota del bàndol espanyol.

299. *insinuat*: usat per *afirmat*, com ja hem dit abans.

300. *circumstàncies*: usat per *aspectes*.

301. *xexa*: llegiu *xeixa* (varietat de blat).

regular preu de 11 lliures a 12 lliures, i arribà a pagar-se en estas terras a 15 lliures), ab tot corrian molts diners perquè se treballava moltíssim i tothom menjava, encara que gemegant i suspirant. Ara, emperò, no és aixís, pués [se] han calmat³⁰² i se han abatut tots los officis, que res se despatxa i per tant no se guaïnan ni corren diners com antes, i la gent se espanta per viurer, considerant que encara que vulgan [f. 45] no poden treballar per falta lo consum³⁰³ de sos treballs. És veritat que algun tant se han rebaixat los preus de las cosas, però han quedat no obstant encara en un preu altíssim. De manera que si mon pare deixà en altre part notat per cosa estraña i com a fora de mida que en lo any 1764 fou tal carestia i misèria que la xexa diu [que] arribà a pagar-se [a] Alps a rahó de 9 lliures 6 sous, és o fou ja est lo preu comú i regular en 1796 i en gran part de 1797; lo blat de moro i llagum, a 6 lliuras. I a est tenor han sempre acompanyat las demás cosas necessàrias, que totas o las més de ellas han tingut igualment un preu doblat del que tenían antes de la guerra, i algunas més del doblat. És veritat que al present se han encara algo més moderat, pués la xexa en est principi de any [f. 45v] que baix notaré ha tingut i té son preu de 6 lliures 15 sous a 7 lliures 10 sous, quals preus entendrà encara qualsevol ser crescuts quant antes de la guerra tenia son preu de 5 lliures a 5 lliures 10 sous. Quals preus, junt ab la carestia que augmenta la calma³⁰⁴ i abatiment dels officis, aturdeix i espanta fins als menestrals més acomodats; ¿què, pués, han de fer los menos acomodats i pobres? I tot prové de no atrevir-se los mariners a navegar per causa i temor dels inglesos, que, gallardos i uffans, a més de tenir atacats ab sas poderosas esquadras tres

302. *calmat*: estancat, aturat.

303. *per falta lo consum*: per no haver-hi demanda dels seus productes, per no tenir compradors.

304. *calma*: estancament.

principals ports (és a saber, lo de Tegel en Olanda³⁰⁵, lo de Brest en Fransa i lo de Cádiz en España), crúsan³⁰⁶ encara ab gran sollicitud los mars i se fan concebir gran respecta, de què resulta no tenir consum lo treball de las fàbricas, que per eixa causa en vàrias parts [f. 46] i ciutats han cessat las majors de ellas,³⁰⁷ quedant una infinitat de personas desempleadas, sens saber com guaïnar lo necessari sustento. Estas són, pués, las relíquias que (segons sentir comú) nos ha deixat la guerra de Fransa, i que en tanta manera nos affligexen i traspàssan los cors en lo temps present.

Aquest és, en suma, lo estat de las cosas en lo present mes de mars de 1798. Si vivint jo múdan las cosas de semblant, o cosa esdevé digna de alguna memòria, me offeresch, ajudant Déu, a notar-la i continuar-la al peu de la present. Déu no permètia los funestos pressagis que apar indícan las notícias que a cada pas se ouhen i preséntan lo temor sobre insinuat, és a saber, que a la fi no experimèntia España puntualment³⁰⁸ lo que la Fransa. Allí, pués, veem que falta lo [f. 46v] monarca; que té gran foment i augment lo llibertinatge; que per esto, com a armas³⁰⁹ pròprias de aquella nova república, plàntan en quasi totas poblacions, vilas i ciutats cert arbre que diuhen i anomènan Arbre de la Llibertat; i que per eixa causa ha decaygut allí quasi del tot la religió, com ho pròvan i manifèstan las barberitats e insolèncias comesas durant

305. Versemblantment es refereix a l'illa de Texel, a Frísia, prop de Den Helder, lloc on l'esquadra holandesa va ser bloquejada per la flota anglesa al llarg del 1797, bloqueig que va acabar amb la batalla naval de Camperdown, que tingué lloc davant d'aquesta localitat (Camperduin, port al nord-oest d'Alkmaar), en què la flota anglesa va vèncer la flota holandesa, que aparentment havia de facilitar el desembarcament de tropes franceses a Irlanda. La batalla de Camperdown va tenir lloc l'11 d'octubre del 1797.

306. *crúsan*: travessen (cast. *cruzar*).

307. *las majors de ellas*: les fàbriques més grans.

308. *puntualment*: exactament (les mateixes coses, punt per punt).

309. *armas*: símbol (escut d'armes).

la guerra en vàries potències³¹⁰ contra las cosas sagradas, profanant temples, imatges de sants i, lo que és més, fins lo mateix Sagrament del Altar, tirant per terra i conculcant³¹¹ las sagradas formas; i vèurer finalment que, si allí en alguns paratges se diu encara missa i persevera la Religió Cathòlica, viuhen allí los verdaders sacerdots oprimits i com a desterrats o fugitius de la pàtria, o com un mal-[f. 47]factor que sempre està recelant la captura i presó a la hora i per los motius menos pensats.

Déu nos llibria, torno a dir, de experimentar semblant desdita i fatal desgràcia, però en tot i per tot fàcia's sempre la sua Divina i Santíssima Voluntat. Amén.

[f. 47v, en blanc. Segueix full en blanc sense foliar]

[f. 48] *Quod promissum est, jure tenetur* (diuhen los juristas):³¹² que lo que se ha promès de dret deu atèner-se o complir-se. Aixís, jo, que havent-me offert sobre a deixar notat a continuació (*Deo volente*)³¹³ si alguna altra cosa esdevenia en mon temps, en orde [*de*] la ja expressada guerra, digna de memòria, dech complir. Pués verdaderament dins pochs dies després de haver jo feta y notada la insinuada promesa se tinguéran ja altres notícies tant fúnebras y desagradables que causaren terror, y realment experimentàrem després que foren principi de altra tragèdia molt pitjor que la passada. Resulta's tot de las sobre expressadas revolucions, y són³¹⁴ en suma las següents, que solament apuntaré en lo més substancial, que encara que [*de*] los fets són certíssim,³¹⁵ però com gran part

de ells succehiren en terras distants pot ser patèscan alguna equivocació en lo temps, anteposant uns y postposant altres, de què no isch fiador en esto. [f. 48v]

Encara, pués, no se havia acabat lo ja sobre expressat mes de mars en què fiu jo la insinuada promesa, se tingué notícia de la primera,³¹⁶ resultant presagi clar de la nova persecució que havia de tenir la Iglésia y dels treballs que havían de experimentar y patir los hòmens. És veritat que diguí sobre que los francesos havían tractat paus ab lo Sant Pare, però foren de poca duració o per pochs anys, perquè, com tinguessen ells aleshores infundit lo terror en la Europa, en qualsevol potència en³¹⁷ què tractassen paus se quedàvan la llibertat de habitat y deixar guarnició francesa en ella. Y de aquí fou que los que se quedaren en Roma y sas cercanias, no sé³¹⁸ per què motius (que se judicaren de propòsit per ells buscats),³¹⁹ se alborotaren contra los romans; y tal fou lo alborot que moriren molts francesos, inclús son general. Y quedant de eix fet molt resentits, formaren un nou cos de exèrcit numerós que entrà allí impetuosament, y se apoderaren plenament de aquella famosa ciutat,³²⁰ y no se dupta [*que*] tinguéran allí molts valedors de la mateixa pàtria, com en altres parts. Y se digué que en esta ocasió mataren 400 ecclesiàstichs de totas classes, prengueren vàrios prínceps y cardenals, y lo que és més, posaren com a pres y ab numerosa guarda de vista lo cap visible de la Iglésia y successor de sant Pere, lo Sant Pare Pio VI. Y succehí esta tant iniqua presó en febrer de 1798, als

316. *de la primera*: de la primera notícia de la mena de les que havia promès explicar.

317. *en*: per amb.

318. *no sé*: corregim *no que se*.

319. *...buscats*: que es va considerar que eren uns motius ideats només per fer-los servir com a excusa.

320. El 1798, efectivament, les tropes franceses ocupen Roma, aboleixen el poder secular del pontífex i instauren la «República Romana» als territoris del Papa.

310. *potències*: estats.

311. *conculcant*: trepitjant (tant en sentit literal com figurat).

312. *Quod promissum est, jure tenetur*: el recull de proverbis llatins *Aurea Dicta* (Fundació Bernat Metge, 1960) de Jordi LOMBARD en recull la variant: *Quod promissum est, de iure debetur* 'el que s'ha promès és deute'.

313. *Deo volente*: si Déu vol.

314. *són*: el subjecte és «notícies».

315. *són certíssim*: n'estic més que cert.

23 anys, pocs dies avant o atràs, de son pontificat (pués fou creat Pontífice en febrer de 1775), quedant en sa companyia sols dos cardenals, que se digué havían promès no deixar-lo fins a la mort (dels [quals], se digué, fou lo un lo arquebisbe de Toledo).³²¹

Ab esta presó llevaren los francesos tot lo règimen secular al Pontífice, que com a monarca y soberà tenia sobre sos estats. Y offerint-li (se digué) lo general francès una cucarda³²² o escarapela, que era la insígnia francesa, [f. 49v] y una mòdica pensió per víurer, respongué: «No conosco otro uniforme que aquél con que me ha condecorado la Iglesia; no necesito de pensión, me basta solamente un báculo y alforja. Reconosco ya del Cielo el azote que afflige las ovejas y pastor. La vengansa divina descarga sobre todo el rebaño. Yo bendigo su Divina mano. Vosotros podréis, sí, matar y destruir mi cuerpo, pero no mi alma; vosotros matat, quemat, robat, però la Religión vivirá hasta la fin del mundo».³²³

Ab estas o semblants expressions respongué sa santedat, segons lo que jo vas llegir en una carta que digueren ser còpia de altre que vingué de Roma. No obstant, se digué haver-li asseñalada,³²⁴ però después fou tret de Roma y portat ab bona guarda francesa, junt ab los dos cardenals, a la ciutat de Sena,³²⁵ ahont estigué algun temps. Después fou passat a la cartuxa³²⁶ de Florència; de allí a Parma y luego

321. Pius VI: Giannangelo Braschi (1717-1799), elegit Papa el 1775, es va veure obligat a exiliar-se quan es proclamà la república a Roma (1798), i morí finalment a València del Delfinat.

322. *cucarda*: escarapella (com diu el text mateix; fr. *cocarde*).

323. A continuació diu que cita d'una carta que era còpia d'una altra vinguda de Roma (i podem pensar que això justifica l'ús del castellà per estalviar-se la traducció o perquè considera que en el seu català no igualarà el to de frase memorable que té en el castellà en què l'ha trobada –més endavant cita paraules en francès en boca de Napoleó).

324. *asseñalada*: es deu referir a la pensió que havia rebutjat.

325. *Sena*: per Siena.

326. *cartuxa*: per *cartoixa* (cast. *cartuja*).

a Milan; de [f. 50] aquí a Grenoble, en un castell anomenat de Tres Caps,³²⁷ ahont estigué també algun temps; y de aquí lo passaren a Valence³²⁸ (o Balansa, que diu lo vulgo). Però sempre se digué que a sa persona res li havia faltat sinó la sola llibertat; altres, emperò, dihuen lo contrari, a saber, que antes de sa mort li feren passar molts torments. Ignoro la veritat; lo que, pués, és cert [és] que morí en València del Droma o Delfinat de Fransa als 29 de agost de 1799 y als 24 anys 6 mesos y alguns dies de son pontificat, y en onse dies de desgana mortal que tingué (deya la gazeta)³²⁹, que sols obrí sos llavis per alabar lo Senyor, en tant que fins los enemichs de la Iglésia confessàvan haver mort y estat un exemplar de virtut.³³⁰ En est intermedi de las differents presons del Pontífice hi agué entre los reys y prínceps de Itàlia, emperador de Rússia, Prúcia y emperador de Alemaña, etc., vàrios movi-[f. 50v]ments de estos aliats contra la Fransa, ab què en un de ells lograren los aliats expèllir de Itàlia los francesos. En est retrocés succehí la mort del Pontífice, y com en la elecció

327. Isidre Serrat comet aquí una petita confusió en els llocs. El castell dels Tres Caps o Fort des Trois Têtes és una fortalesa construïda a principis del s. XVIII a Briançon (Hautes-Alpes, França), i no pas de Grenoble, per a la defensa de la ciutat. En ser tret d'Itàlia, efectivament, Pius VI fou tingut unes setmanes a Briançon, però tampoc no es va allotjar al fort esmentat sinó que fou allotjat a una casa contigua a l'hospital. Quan hi portaven prop de quinze dies, la proximitat d'un exèrcit austro-rus va fer que el comandament militar francès de la regió rebés ordres de portar Pius VI a l'esmentat Fort des Trois Têtes en cas que aquell exèrcit es dirigís a Briançon, però el responsable militar, general Muller, en inspeccionar els forts els trobà mal proveïts, amb moltes mancances i amb una guarnició molt deficient (vegeu Pietro BALDASSARI, *Histoire de l'enlèvement et de la captivité de Pie VI*, Paris : Librairie d'Adrien Le Clere et Cie., 1839, p. 466). Finalment l'ostatge va ser traslladat a Grenoble, amb notables penalitats a causa al seu precari estat de salut, on s'allotjà a casa de la marquesa de Vaux (Ídem, p. 498).

328. *Valence*: València del Drome o del Delfinat.

329. Es refereix a la *Gazeta de Madrid*, núm. 73, de 19 de setembre de 1799, p. 794. <http://www.boe.es/g/es/bases_datos/tifs.php?coleccion=gazeta&ref=1799/01101&anyo=1799&nbo=73&lim=A&pub=BOE&pco=794&pf=797>.

330. Haver estat un exemple de virtut i haver mort com a tal.

de nou Pontífice se temia un scisma a causa de la infectada Fransa, que se judicava lo voldria fer a sa moda. Però assistí lo Cel, perquè com ab lo dit retrocés de Fransa agués aquesta aleshores perdut algo de sa gallardia, pogueren los cardenals entrar en conclave y fer ab repòs la nova elecció. De manera que en novembre de 1799 se juntaren los cardenals y entraren en conclave, que se tingué en Venècia, en la Iglésia de Sant Jordi de Pares Benedictinos,³³¹ en què fou elegit ab tota tranquil·litat lo cardenal Gregori Bernabé Chiaramonti, home (se digué) molt cabal en lletras y virtut, que prengué lo nom de Pio VII,³³² ab gran aplauso dels prínceps cathòlics; y se coronà en dita Iglésia en lo mes de mars de 1800.

[f. 51] Segons lo sobre expressat ja deixa entèndrer, que lo Sant Pare Pio VI fou despossehit de tots sos Estats y que los reconquistaren las armas dels emperadors de Rússia y Alemaña y aliats. Quals Estats, después de alguns mesos que estàvan ja en poder del de Alemaña, finalment portà la gazeta que als 25 juny de 1800 los retornà a sa santedat, ab pública proclama en la ciutat de Ancona, avent ja antes entrat ab gran acompanyament de cardenals, bisbes y tropa del Emperador. Però fou de poca duració eix content, pués encara no fou acabat lo any 1800 que ja los francesos tornaren a reconquistar gran part de la Itàlia, de què en 1799 havían estat expellits a causa (se digué) de haver-se romput la aliansa entre los dos emperadors y haver retrocedit lo ruso. En est temps, a poca diferència, comensà la Fransa a governar-se per quatre cònsuls, no junts sinó un después de altre, tants o quants [f. 51v] anys cadaun, dels quals lo primer fou un tal Napoleon Bonaparte, de qui a no tardar farem menció.³³³

331. *Sant Jordi*: la basílica de San Giorgio Maggiore de Venècia.

332. Pius VII: Gregorio Luigi Barnaba Chiaramonti (1740-1823), elegit Papa a Venècia l'any 1800, coronat el 21 de març.

333. Entre el 9 i el 10 de novembre del 1799, un cop d'estat de Napoleó Bonaparte va instaurar el Consolat, que substituï el Directori que havia regit

Aquest Bonaparte ja antes ab un cos de excèrcit havia passat a Egipte per fer allí una conquesta, però com no li anasen bons allí los comptes, agué de surtir de aquella terra. Tornà a Fransa, y dins no molt temps se comensà allí lo prebit Consolat.³³⁴ Ab la nova elecció de Pontífice, apagué que tenían algun decrement³³⁵ o que se apaciguàvan algun tant las guerras y hostilitats de la Europa, però quedant sempre la Fransa orgullosa y ab gran soberania, de manera que a la fi obligava a los demés a fer *flectamus genua*.³³⁶ Elegit, pués, lo Sant Pare Pio VII y posat en possessió de la tiara, se digué que havían comensat a córrer acordes ab lo primer y principal cònsul de Fransa, que era lo ja sobre mencionat Bonaparte. Fou esta unió y correspondència [f. 52] de part del cònsul, que ab la aprobació del Pontífice féu que se restablís allí lo culto divino y religió cathòlica públicament, si bé que ab algunas reformas de religiosos y dignitats, que se efectuà (me apar) en 1801.³³⁷ Però alguns foren de sentir que no era per affecta a la Religió (pués se ignorava si era o no catòlich) sinó per affecta de³³⁸ captar voluntats, vehent que quasi tothom la desitjava,³³⁹ y ab dissimulo maquinar y executar después sos mals y depravats intents (y és lo que més se pot creure, segons lo que se ha vist y reparat en sas

---

els govern de França des de finals del 1795 i en què el poder executiu era a les mans de cinc «directors». El Consolat era format nominalment per tres cònsols (no quatre, com diu l'autor), encara que ben aviat el poder efectiu l'acabà exercint Napoleó de manera exclusiva. És la darrera etapa revolucionària, que desembocaria en l'Imperi de Napoleó.

334. La campanya egípcia de Napoleó s'inicia el juliol del 1798, quan desembarca a Alexandria. L'agost del 1799 decideix retornar a França, on l'octubre encapçala el cop d'estat contra el Directori.

335. *decrement*: antònim d'*increment* (no és al DCVB).

336. *flectamus genua*: a rendir-se a la seva voluntat ('agenollem-nos', exhortació ritual en la missa en llatí).

337. Efectivament, és l'any 1801 quan Napoleó negocia amb la Santa Seu un concordat per guanyar-se l'adhesió dels catòlics i la neutralitat de la Santa Seu.

338. *affecta de*: el matís és d' 'intenció de' (a la ratlla abans: *per affecta a*).

339. *la desitjava*: la religió catòlica (el seu restabliment).

obras y prácticas de generals y exercits). Ab estas collaradas de mel³⁴⁰ (aixís podem parlar) y sa gran segacitat, sabé de tal manera disposar las cosas que antes acabar son trènit de Consulat sabé tremar³⁴¹ y lograr dels vassalls lo ser [f. 52v] no sols confirmat sinó també con[s]tituhit cònsul perpètuu.³⁴² Y aún³⁴³ no parà aquí, sinó que dins pochys anys o temps logrà lo ser coronat emperador de Fransa y rey de Itàlia, que anà a París a coronar-lo lo novament elegit³⁴⁴ pontífice Pio VII (havent ja antes reconquistat la Itàlia, proclamant-se rey de ella).³⁴⁵ Y durant estas cosas (me apar) fou³⁴⁶ la quietut y suspensió de guerras de la Europa sobre insinuada, però esta quietut no fou de gran duració, com veurem. Perquè, constituhit Emperador, encara que ab solemnitat pontifícia,³⁴⁷ algunas potèncias no lo volguéran regonèixer per tal, considerant que no era legítim sinó intrús, en especial la Inglaterra, a qui may ha pogut dominar. En esta ocasió, pués, lo Emperador de Alemaña, lo de Rússia, Prúcia y altres aliats (ja fossen instats de la Inglaterra, com pensàvan alguns, o ja de moviment propi), lo cert és que li tornaren mòurer guerra. Però de tots se burlà, obligant quasi a tots a [f. 53] fer paus, sempre ab unas condicions molt ventatjosas per la Fransa, que se verificaren quasi generals en 1802,³⁴⁸ havent ja antes obligat al rey de

340. *collarades de mel*: per endolcir (dissimular) el gust veritable de les seves intencions.

341. *tremar*: per *tramar*.

342. Napoleó esdevé cònsul vitalici el 2 d'agost del 1802 a través d'un plebiscit.

343. *aún*: encara (cast.).

344. *novament elegit*: acabat d'elegir, elegit de poc.

345. Napoleó és proclamat emperador dels francesos el 18 de maig del 1804 i coronat el 2 de desembre. El 18 de març del 1805 s'autoproclama rei d'Itàlia i n'és coronat el 26 de maig.

346. *fou*: va ser quan hi va haver.

347. *ab solemnitat pontifícia*: havia estat consagrat emperador pel papa.

348. Per la Pau d'Amiens, ja esmentada.

Nàpols a surtir de son regne y passar a Sicília,³⁴⁹ posant allí sa habitació.³⁵⁰ Constituhint allí (y posant después per rey de Nàpols, passats alguns anys) a un tal Murat,³⁵¹ que havia estat lo primer que se apoderà de Madrid en la última revolució de España, com se veurà en son lloch (qui posà est rey a Nàpols ja se deixa entèndrer que fou Bonaparte).

Passats ja alguns pochys anys, durant³⁵² encara algunas hostilitats en la Itàlia (però no tinch present lo temps que passà),³⁵³ olvidat del benefici del pontífice de haver anat a coronar-lo emperador, tornant mal per bé, pretén y se apodera a la forsa dels Estats Pontificios,³⁵⁴ donant per causal (segurament una falsedat) de que en temps de Carlo Magno se havían cedit a la corona de Fransa y que per tant pertanyían a ell, com a successor. ¡Que ingratitut y recompensa tant bàrbara!

[f. 53v] Ni parà en lo tras dit la ingratitut de Bonaparte, pués passats alguns anys lo tragué de Roma com a presoner y custodiat ab una rigorosa guarda (com en son lloch veurem),

349. La referència al tractat d'Amiens fa una mica confús aquest passatge a nivell cronològic. Recordem que està parlant de quan Napoleó ha estat ja nomenat emperador (1804), i per tant la referència al 1802 trenca l'ordre cronològic (ja que l'esment següent al regne de Nàpols versemblantment fa referència a la conquesta per part de Napoleó i no pas a l'efímera República Partenopea proclamada durant uns mesos del 1799 pel Directori francès). El regne de Nàpols fou conquerit per Napoleó el febrer del 1806 i posat a mans del seu germà José Bonaparte. El rei deposit, Ferran I de Borbó-Dues Sicílies –Ferran IV de Nàpols– (1751-1825), es va veure obligat, com diu l'autor, a fugir a Palerm a finals de gener del 1806.

350. *habitació*: residència permanent.

351. Joachim Murat (1767-1815), noble i militar francès, Gran Duc de Berg. Home proper a Napoleó, casat l'any 1800 amb una germana de l'emperador. El 1808 va ser nomenat rei de Nàpols en substitució de José Bonaparte, que havia passat a ser rei d'Espanya.

352. *durant*: mentre encara duraven.

353. *però no tinc present...*: no recordo del cert.

354. L'ocupació dels Estats Pontificis per part de l'Imperi Napoleònic va tenir lloc l'any 1809. El decret imperial que l'establia va entrar en vigor el 10 de juny del 1809.

quedant ell sempre més orgullós de lo que pot pensar-se, pués sens dubte se considerava ja invencible, y com a tals se gloriàvan sas tropas y generals.³⁵⁵

Tot lo que fins aquí tinch dit és certíssim en quant al substancial dels fets, però en quant a la determinació del temps que succehiren pot ser patèscan alguns de ells alguna equivocació, anteposant uns y postposant altres; non ne risch fiador,³⁵⁶ com ja sobre tinch advertit.

Però dexem ja aquellas potències distants en lo estat que se enquàntrian y venim a nostra Espanya, de ahont se gloriava Bonaparte ser aliat y amich fiel, y com a tal lo tractava España, que anava ab lo cor a la mà, mentres que ja ell³⁵⁷ [f. 54] de lluny a lluny anava maquinant la pitjor vilesa o traïdoria contra ella, com ab lo temps ho vàran manifestar sas obras. Pués, en estos ja dits temps de tants desfets³⁵⁸ y hostilitats de la Itàlia y sos confins, demanà tropa a Espanya ab lo títol³⁵⁹ de custodiar y auxiliar la viuda reyna de Etrúria, que era filla de nostre rey Carlos IV.³⁶⁰ En effecte, passaren

355. Davant les protestes de Pius VII, Napoleó el fa detenir el 5 de juliol del 1809, i el fa portar a Savona, prop de Gènova, on és retingut fins que el 27 de maig del 1812 Napoleó mana traslladar-lo a Fontainebleau. Hi va romandre fins que l'any 1814 Napoleó li va permetre tornar a Savona. Poc després, caigut ja en desgràcia l'emperador, Pius VII va retornar triomfalment a Roma.

356. *non ne risch fiador*: per *no ne risc fiador* 'no m'arrisco a assegurar-ho'.

357. Es veu que ha estat arrancat un full entre aquesta pàgina i la següent, però no es nota cap salt en la continuïtat del text.

358. *desfetes*: per *desfetes* 'derrotes'.

359. *títol*: excusa nominal (diu més avall: «no sé ab què excusa o títol»).

360. El regne d'Etrúria fou un estat efímer (1801-1807) que comprenia el ducat de Parma i la Toscana. L'estat fou creat per Napoleó i atorgat al duc de Parma, Lluís I de Borbó, al qual atribuï també els territoris del desposseït gran Duc de Toscana. Lluís morí el 1803, i quedà com a regent la reina vídua Maria Lluïsa (que era filla de Carles IV d'Espanya i de Maria Lluïsa de Parma, tieta, al seu torn, de Lluís I), que assegurava la successió per al seu fill Lluís II, encara que finalment el 1807 Napoleó annexionà el regne d'Etrúria al seu imperi. Pel tractat de Fontainebleau (del 27 d'octubre del 1807), en què França i Espanya van pactar la invasió de Portugal, els desposseïts del regne d'Etrúria havien de rebre la part nord de Portugal, que s'havia de denominar regne de Lusitània Septentrional.

per Barcelona, Empurdà, Figueras, etc. (se digué) 30 mil de tropa espanyola per eix fi, capitanejats per dos generals, un dels quals era lo senyor marquès de la Romana.³⁶¹ Y esto és tant cert com que³⁶² passà [per] Alspens don Francesch Saurí,³⁶³ sargento de fusillers grochs, natural de eix poble, a vèurer sa mare viuda y demás parents (en tant és veritat que jo, que esto escrich, vas tenir un rato de conversassió ab ell),³⁶⁴ mentres que los demás (digué) passàvan per lo Empurdà, tornant después a incorporar-se ab ells. Y de [f. 54v] veritat passaren a Etrúria. Estigueren allí algun temps, però después, ab una falsa maña y títol colorat³⁶⁵ de que tenia previnguts en altra part a esta reyna estats honorífichs per víurer ab honradès, féu que, renunciant esta [a] son regne, lo deixàs, y se'n tornàs a España a víurer ab sos pares y reys

361. Pere Caro i Sureda (Palma de Mallorca 1761 - Cartaxo, Portugal, 1811). Militar, tercer marquès de la Romana. Estudià a Lió, Salamanca i Madrid, ingressà a la marina. Autoritzat per Carles III, viatjà per tota Europa en diferents viatges d'estudis, i en declarar-se la Guerra gran passà a l'exèrcit de terra. Serví al País Basc i després a Catalunya com a general de brigada. El 1800 fou capità general interí de Catalunya. El 1807 fou enviat per Carles IV a Alemanya i Escandinàvia al front de 15.000 homes (entre els quals hi havia els 6.000 enviats al regne d'Etrúria), que es posaren a disposició de Napoleó en el que s'anomenà la Divisió del Norte, destinada a Dinamarca per donar-li suport en la invasió de Suècia. Jurà inicialment fidelitat a José Bonaparte, però ja en aquell moment estava en converses amb els anglesos, i hi cooperà en contra de l'ocupació francesa. Formà part de la Junta Central. Morí sobtadament a Portugal, en campanya, i és enterrat a la catedral de Mallorca.

362. *com que*: com ho demostra el fet que...

363. No disposem de gaire informació sobre aquest personatge. Es tracta sens dubte de Francesc Saurí i Toll, nascut a Alpens el 4 d'octubre del 1778 (Arxiu Parroquial d'Alpens, A/3, p. 505). Era fill de Josep Saurí, paraire, i de Francesca Toll. Hi ha un altre Francesc Saurí, de segon cognom Lapeyra, nascut el 1762 (A/3 p. 185), però la seva mare morí el 1774 (A. P. Alpens D/4 p. 258) i per tant no concordaria amb el que n'explica l'autor. La manca de defuncions pel període 1781-1850 no ens permeten comprovar les morts d'aquests personatges, però el pare de Francesc Saurí i Toll, Josep Saurí i Graell, féu testament, estant malalt, el 18 de setembre del 1790 (A. P. Alpens, T/8, p. 51).

364. El sentit és: «tant és això cert que jo mateix, que hi vaig parlar una estona, en puc donar testimoni».

365. *colorat*: dissimulat, fingit.

nostres, y aixís fou.³⁶⁶ Féu també apartar y alluñar nostras tropas, fent que passàssent (no sé ab què títol)³⁶⁷ a la part de Suècia y Dinamarca. Trobant-se en est últim regne quant saberen los desfets y treballs de España (que baix veurem), des de ahont surtiren ab trassa (avisats y auxiliats del anglès) per venir a defensar la pàtria, o a lo menos ajudar-li en lo que fos possible. Ahont los deixarem, per entrar poch a poch a nostra tragèdia espanyola.

En est temps continuava ab tot vigor la guerra entra la Fransa e Inglaterra, y com esta potència sia sempre tan estretament aliada ab Portugal per las convenièncias a [f. 55] un y altre pròpias, volgué Bonaparte privar la Inglaterra de la utilitat de aquells ports, però féu passar a Portugal (per terratinent de España)³⁶⁸ molts tropas francesas per apoderar-se de aquell regne. Y aixís fou, pués (com ja tinch dit) que tenia Bonaparte infundit lo terror per tota la Europa. Y vehent-se aquell rey³⁶⁹ ab pocas forsas per oposar-se a ell, elegí ausentar-se ell y sa família antes de vèurer destruhit son regne y vassalls a la forsa y crueltat de una guerra. Y de veritat se ausentà, uns diuhen a Inglaterra, altres diuhen al Brasil, sa Índia.³⁷⁰ No sé la veritat, sols puch dir que és certa la ausència y que Bonaparte o sas tropas se apoderaren de aquell regne y parts, y que lo anglès no tenia entrada en port algun des de Cádiz (penso) fins a Dinamarca. En eix temps (no sé ab què escusa o títol) féu també extèndrer un cos de exèrcit en las cercanias

---

366. Pel tractat de Fontainebleau, ja s'havia pactat la cessió de territoris de Portugal a la reina d'Etrúria (vegeu la nota 360).

367. ...*títol*: no sé amb quina excusa nominal.

368. *per terratinent*...: com si fos l'amo d'Espanya.

369. *aquell rey*: el rei de Portugal. De fet, es tractava d'una reina, Maria I de Portugal (1734-1816), que regnà entre 1777 i 1816, succeint el seu pare Josep I. En ser envaït el regne per tropes franco-espanyoles tota la família reial portuguesa fugí a Brasil a mitjans de novembre del 1807 i s'establí a Rio de Janeiro, on morí la reina.

370. Sembla que vol dir que el Brasil era per als portuguesos l'equivalent de l'Índia per als anglesos (o de les Índies per als espanyols).

de Madrid, que serían (me apar) [f. 55v] als últims del estiu de 1807. Y com ell se jactava ser aliat y fiel amich, res mal³⁷¹ se temia, al pas que se comensava la gran y ja insinuada tragèdia de España. Entrem pués en ella.

Governava en España un primer ministre anomenat Don Manuel de Godoy,³⁷² que la benignitat dels reys lo havían alsat del polvo de la terra, conferint-li dignitats de grau en grau fins a constituïr-lo primer ministre (y aún no parà aquí, pués no sé per què motiu se li donà altre honrós títol de *Príncipe de la Paz*, que segons sos procehiments y veu comuna³⁷³ millor li hauria convingut lo nom de *Príncipe de la Iniquidad*), en qui tenían los reys posada enterament tota sa confiança. Teníam un rey, Carlos IV, que, bon home, sí, però tot era divertir-se en cassar, vejetar y en cosas a est tenor,³⁷⁴ deixant-se totalment governar y ciegement crehent [f. 56] a sa muller y reyna Donya Maria Lluïsa,³⁷⁵ quasi com si fos lo Evangeli. Esta Donya Lluïsa era extremadament affecta al primer ministre Godoy, tant que pot quasi dir-se que éran *duo in carne una*, dos en una carn. Los dos, ab sos pèssims procehiments y vexacions, affilàvan la espasa contra alguns *grandes*, los més principals del regne, y contra tot lo mateix regne y vassalls, per descarregar a son temps un furiós colp³⁷⁶ y postrar de una vegada sa aborrida pàtria y estats. De manera que ningú en veu comuna deya bé de ells.

Entre la família real era³⁷⁷ lo fill primogènit y prínceph de Astúrias, don Fernando, home sant, bon cristià, intelli-

---

371. *res mal*: cap mal, res (de) dolent.

372. Manuel de Godoy y Álvarez de Faria (1767-1851), favorit i primer ministre durant el regnat de Carles IV.

373. *segons* . . . *veu comuna*: segons la seva manera d'actuar i el que opinava d'ell la majoria de la gent.

374. *a est tenor*: d'aquesta mena.

375. Maria Lluïsa de Borbó-Parma (1751-1819).

376. *colp*: cop.

377. *era*: hi havia.

gent y affecta al regna y vassalls. Reparava³⁷⁸ ell lo mal govern y entenía lo origen, però no li fou may possible desemprecionar³⁷⁹ a son pare y rey, perquè en haver parlat sa vil mare (enterament desafecta fins a son fill [f. 56v], per ser contrari a sas vils ideas), ja éran ella y Godoy creguts y atesos, y no altre; y se executava tot y sols lo que ells disposàvan. En aquest estat se trobava España en 1807, en què tothom clamava contra tan vil govern, però res aprofitava.

Estàvam en los últims de octubre del referit any 1807, en què imposà³⁸⁰ falsament (aixís se creu) a Fernando lo crim de lesa majestat, trobant-li alguns escrits (se digué) y correspondèncias ab certs *grandes* còmplices, en què se trassava la mort elevosa³⁸¹ de de sos pares.³⁸² Però, atesa la bondat, circumstàncias y bons costums del prínceph Fernando, no se pogué créurer agués machinat³⁸³ un tal delicta, sinó que fou a ell imposat, y tal vegada introduhits sobre ell ab dissimulo tals escrits, a instància y persuassió de qui mal li volia, a fi de calumniar-lo gravement y descreditar-lo [*sic*] del tot, perquè, no sent ell cregut en cosa alguna, pogues-[f. 57]sen los traïdors sos contraris ab més llibertat abusar de sas vilesas. En effecte, fou dit Príncipe arrestat ab moderats³⁸⁴ sirvents; foren també arrestats o desterrats de Madrid los principals *grandes* que se imputàban còmplices. Y vehent-se lo infelís Príncep en est apuro y conflicte, se determinà demanar perdó a sos pares, ab què quedà absolt, fos o no fos verdader lo crim,

---

378. *reparava*: parava esment en, veia.

379. *desemprecionar*: vulgarisme per *desempresonar* (potser és un creuament entre *desempresonar* i *prisió*).

380. *imposà*: atribuí falsament, calumniosament.

381. *elevosa*: per *alevosa*.

382. L'octubre del 1807 es descobrí la primera conspiració contra Carles IV i sobretot contra el seu cap de govern, Godoy. El complot pretenia entronitzar Ferran, que fou jutjat en l'anomenat Procés de l'Escorial.

383. *machinat*: llegiu *maquinat*.

384. *moderats*: en nombre reduït («comptats, en nombre escàs»).

quedant los demás en son desterro, fossen o no fossen culpats.³⁸⁵

Ja sobre tinch dit que no sé ab què títol o motiu féu Bonaparte passar un cos de exèrcit en aquellas cercanias de Madrid, ahont féu detenció. Y son general, después de pochos dies de haver passat lo lance referit al Príncipeph, ab capa³⁸⁶ o señal de proteger-lo y donar-li auxili, lo demanà [f. 57v] a sos pares reys, significant³⁸⁷ voler-lo apartar de la persecució del malvat Godoy, lo que se digué haver lograt. Trassa y tramoya ben lligada y ab dissimulo per executar a son temps més fàcilment la picardia y maldat projectada. Y de est modo se passà lo restant del any ab algun sociogo, mentres que la agra poma, y més amarga que lo fel, se anava madurant, sí, y en esta forma.

Dins est mateix any comensà ja a dir-se que venían tropas francesas per lo interior de España, de pau y transeünts per anar al camp de Sant Roch³⁸⁸ y posar siti³⁸⁹ a Gibraltar, y que de ningun modo se intentava res contra España. Y com se professàban³⁹⁰ tant fiels amichs, no se temían. En effecte, al principi de any nou, que era lo de 1808, entraren mol-[f. 58]tas de ellas per differents³⁹¹ parts de España, de las quals ne arribà una gran partida a Barcelona (me apar lo die 14 de febrer de dit any nou, o bé pochos dies antes o después).³⁹² Y per més cuplimentar-los, com a fiels aliats (millor diríam infames) y fer-los més honra, de orde real se'ls donà entrada y féu entrega per alguns dies (se deya) de diferents fortaleras,

---

385. *culpats*: hauria de dir *culpables*.

386. *ab capa*: amb excusa, fingiment.

387. *significant*: donant a entendre.

388. *Sant Roc*: San Roque, província de Cadis, al davant de Gibraltar.

389. *siti*: setge.

390. *se professàban*: deien que eren.

391. *diferents*: corregim *diferent*.

392. A finals del 1807 i principis del 1808, França, depassant el que s'havia pactat a Fontainebleau, introduí nombroses tropes a la Península, que el febrer del 1808 ocuparen, entre d'altres localitats, Barcelona i Figueres.

com de Barcelona y Figueras en Cataluña, de Pamplona en la Navarra, y altres. Lo que ja molts sentían mal, y més al reparar que passàvan dies, semanas y mesos, que may se movían de España; de manera que ab esta falsa maña se apoderaren de vàrias fortalesas y ciutats sens pèrdrer sols un home. Y de est modo, entre confiansas en uns y temors en altres, arribàrem a mitg mars,³⁹³ en què [f. 58v] comensà a rebentar-se lo bony,³⁹⁴ donant principi en las disposicions y persona de aquell indigne, cruel y malvat Godoy. Segons se creya, y ab grave fonament, havia Godoy pensat empuñar cetro y obtenir corona en los Algarbes³⁹⁵ de Portugal, per disposició y consigna de Bonaparte,³⁹⁶ com ho denotava alguna moneda, etc., que havia fet de acuñar ab la inscripció següent: *Manuel I, Rey de los Algarbes y de la India*. Y com continuàs entre ell y Bonaparte la correspondència, segons apareixia, estava per punts³⁹⁷ esperant la bacada.³⁹⁸ Però al reparar ell que estàvan ja cerca las tropas francesas ab son general, duch de Berg, o Murat,³⁹⁹ y que no li offeria la premeditada corona, comensà a témer lo quedar burlat. Per esto discorregué que per assegurar y affiansar més sa con-[f. 59]ducta li seria útil surtir a las Amèricas ab las personas y família real, y allí tal vegada podria proclamar-se rey. En effecte, per eix fi proposava als reys una falsedat, dient que no tot lo regne los aborria y volia mal, que allí estàvan ja los fransesos, que acordes ab los vassalls pretenían acabar ab ells; y que per tant sols la fuga era lo remey, com també ho havían practicat los

393. *mars*: març.

394. *rebentar-se lo bony*: aquí, 'revelar-se la conxorxa' o similar (el pus ja s'havia fet visible...).

395. *los Algarbes*: l'Algarve.

396. En el tractat de Fontainebleau, del 27 d'octubre del 1807, del qual ja hem parlat, es contemplava, efectivament, que l'Algarve passés a mans de Godoy.

397. *per punts*: per moments, d'un moment a l'altre.

398. *bacada*: becada (ocell). *Esperant la becada*: esperant la recompensa.

399. Com ja hem dit més amunt, es tracta de Joachim Murat (1767-1815), Gran Duc de Berg.

reys de Portugal.⁴⁰⁰ Condescendiren los reys a sas instàncias, encara que ab sentiment, especialment del rey Carlos. Però en fin se disposà la marxa ab quietut, se despediren o ausentaren de Madrid per Aranjús, per passar des de allí quietament a Cadis, allí embarcar-se y surtir a son destino de las Amèricas. Però com fos esto contra la voluntat del Prínceph, encara que tenia ell molts espías⁴⁰¹ o quasi guardas de vista que lo talayàvan,⁴⁰² pogué no obstant parlar dos paraulas ab un seu confident, dient-li en breu lo que passava y que lo die [f. 59v] següent era la marxa. Com un llamp passà esta veu prompte; y aquí fou que alguns dels principals *grandes*, traient-se de la cara la màscara, parlaren a las personas reals ab lo major descaro y energia contra Godoy en sa presència, dient que era una total falsedat lo que deya, que éran volguts y estimats del poble y vassalls, y que lo aborrit, cruel y de tots mal vist per sas iniquitats y mal obrar era Godoy, «que està aquí present».⁴⁰³ Y tant se empeñà la cosa que tiraren uns y altres de las espasas, y en un punt se alborotaren los aranjuesses⁴⁰⁴ y madrileños, juntant-se molts mils hòmens ab armas caseras y naturals per impedir la fuga dels reys, cridant a altas veus: «¡Vísca los reys y mòria Godoy!». Hi hagué, sí, algunas morts, però en fin se prengué a Godoy, ab la major ignomínia se posà pres, clamant lo poble y demanant ab instàncias⁴⁰⁵ lo seu cap.⁴⁰⁶

400. La família reial portuguesa es va exiliar al Brasil.

401. *molts espías*: abans *espia* era un mot únicament femení.

402. *lo talayaven*: l'atalaiaven (en el sentit que el tenien vigilat).

403. Acaba la frase passant sense transició a l'estil directe, reportant paraules dels denunciadors de Godoy (les cometes són nostres).

404. *los aranjuesses*: nom que l'autor dóna als habitants d'Aranjuez (en castellà, el gentilici és *ribereños* o *arancetanos*; no és estrany que l'hagués d'improvisar).

405. *ab instàncias*: amb acusacions (DCVB).

406. Motí d'Aranjuez, iniciat el 17 de març del 1808, que culminà amb l'empresonament de Godoy, l'abdicació de Carles IV i l'entronització de l'hereu com a Ferran VII.

Lo modo, pués, y circunstàncias [f. 60] de la ignominiosa presa de Godoy, per no cansar tant la ploma, se podrà vèure al go per extens en lo imprès que acompanyo y se trobarà cusit a la fi de est llibre. *Aquí ve bé o a propòsit la relació del imprès.*⁴⁰⁷

Ab la presa de Godoy y elevació de Fernando al trono, com insinua lo imprès, pensàvam haver haver lograt gran triümo, però (¡o[h] bon Déu!) fou tot al contrari. Fou esto solament comensar la dansa dels desfets y treballs del regne, que se anàvan acercant per punts,⁴⁰⁸ sí, y en esta forma. Ja he dit sobre que pretenia Godoy la fuga dels reys, y lo mateix pretenia nostra fals aliat Bonaparte. Per fins differents, pués Godoy, com tinch dit, pretenia la fuga pensant, sens dubte, que ab ella assegurava més sa conducta, y Bonaparte segurament discorria [f. 60v] que essent fora las personas reals, quedant la España sens rey y tan cansada de Godoy, li seria fàcil lo apoderar-se de ella y que los vassalls lo rebrían ab gran gust com a protector y pare de desemparats o libertador de oprimits. Però com no se ausentaren, discorregué la més vil e infame picardia que pot pensar-se per apartar-los de España.

Fingí Bonaparte a son embaxador Sevarí,⁴⁰⁹ que tenia en Madrid, que volia fer una amistosa visita als reys en Madrid y que se tractarían assumptos importants a la felicitat de España. Y de veritat se donà crèdit a esto, de manera que allí se feren uns preparatius grans, segons compatia⁴¹⁰ al recibo de un emperador. Però pàssan un, dos y més dies de los esperats y jamay arriba. Demana lo embaxador al procla-[f. 61]mat rey Fernando se dígna eixir a recibir-lo fins a Burgos, que allí lo encontraran. Determina passar allí nostre Fernando, y

407. El reproduim en apèndix al final.

408. *per punts*: aquí, gradualment.

409. Anne Jean Marie René Savary (1774-1833). Militar francès que va tenir cura del trasllat de Ferran VII a Baiona i fou comandant de les tropes franceses a la Península (1808).

410. *compattia*: corresponia (cast. *competeter*).

contradeyxen alguns *grandes*, dient no convenia ausentar-se ell de Madrid sinó sols per pocas horas y sens pernoctar fora casa. Però com tant confiaba de son aliat, volgué passar allí a complimentar-lo ab lo acompanyament y comitiva pròpia de un rey. Arriban a Burgos, y ahun no estava allí Bonaparte. Li diu Sevarí que pàssian a Victòria,⁴¹¹ que allí segurament lo encontraran, y segurament ja per lo camí. Però ni en lo camí ni en Victòria no hi ha ni se troba tal home. Fan allí alguns dies de temps per aguardar-lo. Y entretant passa Sevarí a trobar-lo a Bayona de Fransa; li explica, sens dubte, tenir ja a Victò-[f. 61v]ria a Fernando. Torna Sevarí ab una carta del emperador plena de enganys y falsedats, però ocultas y disfrassadas, dient-li, en suma, y ab bons termes, que pàssia a Bayona, ahont lo aguarda per conferenciar assumptos de importància a la utilitat de España. Añadint Sevarí a la carta tals expressions de fidelitat (al parèixer), que digué: «Me dexo cortar la cabeza si al quarto de hora de haver llegado no le ha recibido el Emperador por Rey de España y de las Indias. Y a los tres dias estará todo arreglado y Su Majestad podrá restituhir-se a España inmediatamente».

Dubtava no obstant nostre rey Fernando, y titubejava cerca⁴¹² lo que elegiria. Però desitjós de complàurer a son fiel aliat y desitjós de la felicitat de España, que tant li propo-[f. 62]sava son tan cordial amich, y de aliviar los vassalls de las iniquitats y mal tractament de Godoy, tancà la porta a tot recel y temor, sens atèndrer a las dissuassions de alguns *grandes* y del vulgo, que unànimes contradían a que entràs a Fransa. Per últim se posà en camí ab sa comitiva.

Èntran ja a Fransa y ningú lo isqué a rèbrer sinó un batlle a certa distància. Arriban a Bayona, a son previngut allutjament, que era molt sensillo per un rey de España, molt different de lo que se tenia previngut en Madrid per Bonaparte, que no deixà

411. *Victòria*: Vitòria (Gasteiz).

412. *cerca*: respecte a (cast. *acerca de*).

de admirar-ho⁴¹³ en gran manera nostre Fernando. Después de algun rato de haver arribat, anà a visitar-lo Bonaparte; ¿però com?: ab un acompanyament sensillo, que al arribar a la habitació del rey lo baixà est a rèbrer fins a la por-[f. 62v] ta del carrer. Allí se abressaren los dos, y después de un rato, sens pujar dalt, se despedí lo Emperador (¡que⁴¹⁴ visita tant sencilla a un rey tant desitjat!).

En breu temps después, anà allí el mariscal Duroc a convidar al rey per anar a dinar ab lo Emperador. Pujà al cotxe que venia a buscar-lo, se dirigí a son destino. Y arribat, baixà a rèbrer-lo lo Emperador, lo tornà a abressar, lo prengué per la mà y conduhí a sa habitació, ahont dinaren. Y a sa hora se'n tornà a casa nostre rey Fernando. Y a penas agué arribat, quant se presentà Sevarí. Aquell que ab tantas protestas de fidelitat y bona harmonia havia tan assegurat a Sa Magestat en Madrid y en lo decurs del camí que seria regonegut per rey de España e Índias, etc., aquest mateix té lo atreviment de pre-[f. 63]sentar-se al rey per comunicar-li que havia lo Emperador, son amo, determinat irrevocablement que la dinastia o descendència de la casa de Borbon de Fransa, de ahont descendían los reys de España, no regnàs més en dita España, y que en son lloch regnàs solament la dinastia del Emperador; y que per esto volia que el rey renunciàs per si y tota sa família la corona de España y sas Índias a favor de sa dinastia, etc. Com y de què modo quedaria sorprès y congelat nostre bon rey y lo ànimo de aquells subjectes més allegats a sa persona al ohir una proposició tan infame y escandalosa, millor podrà considerar-se que explicar-se, pués falta a la ploma expressió y paraulas. Y com ni rey ni ministres allí existents condescendíssent a tal propuesta per vèrios motius y causas, que seria jamay acabar lo explicar-los, agué lo em-[f. 63v]perador de maquinari y prèndrer altre rumbo; y fou

de donar per nulla e invàlida la renúncia del rey, son pare, feta a favor del prínceph, alegant que havia estat forçada y violenta. Per lo que envià a buscar los reys pares, insinuant-los per medi de Murat eixa nullitat, y que devían novament pretèndrer la corona, y que esto convenia per arreglar la tan insinuada⁴¹⁵ felicitat de España; com y també que vingués ab ells Godoy, pués convenia separar-lo de España, y que com a delinqüent volia ell mateix judicar-lo. Ni parà aquí, sinó que demanà después també encontinent⁴¹⁶ tota la demás família real per tractar la promesa felicitat española (tot era trampa).

En efecte, se posà per obra la marxa dels reys a Bayona, y después de alguns dies la de la demás família, de la que més avall parla-[f. 64]rem. En fin arriban los reys al destino, los exposa Bonaparte la nova pretenció de la corona que deuen ells solicitar fent que lo Príncipeph la renuncie y retòrnia a son pare, pequè aquest la cedesca después, y atòrnia a favor del Emperador. Consenten pare y mare a esta villania, sols per fer esta gran burla a son fill y a tot lo Regne, només que perquè estos havían sempre despreciat a Godoy, favorito y nina del ull de la reyna, de qui en tot y per tot se deixava governar lo janot⁴¹⁷ de rey Carlos, son marit, pués que en parlar ella quedava ja etxisat de sas paraulas, essent de tot creguda, y no lo Príncipeph.

Esto ja determinat, se intimà⁴¹⁸ sèriament al Príncipeph la renúncia. Forsat, nostre rey Fernando fa la renúncia (però ab algunas limitacions) lo die primer de maig, a favor de son pare. No gusta al em-[f. 64v]perador semblant renúncia, y ne pretén altre més absoluta. Per esto, lo die 5 va a visitar los reys pares, y tingué ab ells una llarga conferència. Envían a buscar a Fernando, y en presència de tots se digueren al prínceph

---

415. *insinuada*: recordem que aquí vol dir 'esmentada'.

416. *encontinent*: de seguida.

417. *lo janot*: el taujà.

418. *se intimà*: va ser comminat.

---

413. *de admirar-ho*: de sorprendre-se'n.

414. *que*: quina (cast. *¡qué visita tan sencilla!*).

tals paraulas y dicteris tant denigratius y malsonants, que lo mateix ohidor y escriptor en què jo he llegit esta tragèdia) se negà a referir-las. Y per conclusió, intima⁴¹⁹ son pare a Fernando lo fer una renúncia absoluta, sens limitació alguna, baix pena de ser tractat ell y tota sa comitiva com a usurpador de la corona y conspirador de la vida de sos pares. A més de esta amenassa, lo mateix Napoleon (instant-lo en altra ocasió per la renúncia, y volent Fernando alegar en contra algun motiu) li inter-[f. 65]rompé las paraulas y li digué: «Prince, il faut opter entre la cession et la mort», que vol dir: «Es forzosso elegir entre la cessió y la mort». ¡Que villana amenassa de un fiel amich!

En tals circumstàncies, pot créurer-se que en si⁴²⁰ antes hauria Sa Magestat elegit la mort que cedir a una intima⁴²¹ o proposició tant bàrbara, però no volent ocasionar tal desgràcia a molts de sa comitiva, compresos en la amenassa de son desafectat pare, se determinà fer la renúncia [que] se li demanava, que se verificà lo die 6 de dit mes de maig. Revestit Carlos IV de la corona, la cedeix a Bonaparte, absolutament o durant sa ausència (que, segons lo pensament de Napoleon, havia de ser perpètua). Y en va passar un estampat⁴²² que jo vas⁴²³ llegir, en què per renúncia del rey [f. 65v] Carlos a favor y disposició de Bonaparte, se constituïa lo gran duch de Berg, àlias Murat, regent en Madrid, y en llochinent de Carlos, novament elegit rey, durant de dit Carlos la ausència (qual presència may nosaltres havíam de verificar). Ab què ja se veyia que éram o havíam de ser tots gavaigts, pués tenían ja ells lo absolut govern, quedant-se los reys tots a Fransa junts

419. *intima*: commina.

420. *que en si*: que per ell mateix, considerant només la seva pròpia opinió.

421. *una intima*: intímació (DCVB)

422. *estampat*: imprès.

423. *vas*: vaig.

ab Godoy, qui havent allí arribat se digué havia estat apreciat⁴²⁴ (no sé de esto la veritat). Lo Príncipe ab tota sa comitiva quedaren com a arrestats en casa de altri ab bona guarda y dobladas centinellas per tenir-los allí segurs, despossehits del Regne. Tenin[t] ja de antemano Bonaparte tallat, cusit y disposat, y en gran part ja executat, un capgirell en quasi tota la Eu-⁴²⁵[f. 67]ropa de una gran sèrie de reys y regnes mudats, cambiats, partits y trossejats a mida de son gust, que seria llarch explicar-ho, pués sens dubte ab sa ambició li apareixia que era o havia de ser altre Alexandro Magno, amo, dueño de tot lo Món. #⁴²⁶ Sentí vivament lo Sant Pare la renúncia y presó o captiveri de nostre rey Fernando, com se pot vèurer en lo imprès que està cusit a la fi de esta petita obra, junt ab altre imprès de què ja sobre havia fet menció.⁴²⁷ Se trobava en esta ocasió encara Sa Santedat en Roma, com consta del imprès; però passat después algun temps, que fixament no sé quant, lo tragué de Roma Bonaparte, y lo deposità no sé a què part del món.⁴²⁸ Sols sé de cert que estava privat [f. 67v] de la correspondència dels demés prelatos de la Iglésia, de manera que en dispensas pertaïents al Pontífice fou precís usar dits

424. *apreciat*: empresonat (confusió amb *apresat* –cast. *apreciadolapresado*).

425. A continuació hi ha la nota de l'autor sobre Josep Bonaparte, que ocupa les pàgines 66 i 66v i que transcrivim en la pròxima nota al peu de pàgina.

426. [Nota de l'autor sobre Josep Bonaparte:] «[f. 66] *Addició en est seña* #: Fins nostra España nos envià ja per rey a Joseph Bonaparte, germà seu, qui estigué algun temps en Madrid, per rahó de estar ocupat dels francesos, y en vivesa e intelligència se deya ser curt, se deya també que los mateixos generals francesos lo crèyan quant [‘quan’] volían; y com per altra part fos aborrit de tot bon español, en ninguna part del Regne estigué may ab quietut, perfet descans, sinó sempre perseguit, ell y los seus. Y per trumfa y modo de burla li deya lo vulgo *Rey de copas*, *Joseph Botella*. Que al últim agué de surtir de España com los de-[f. 66v]més y restituir-se a Fransa fugitiu, después de haver recobrat la España a Pamplona.»

427. Recollim en apèndix també aquest imprès.

428. Com hem dit en una nota anterior, Pius VII fou portat a Savona (on va restar del 1809 al 1812) i després a Fontainebleau (fins l'any 1814).

prelats y bisbes de sas facultats natives, dispensant en ellas per necessitat, pués estava privada del tot la comunicació ab Sa Santedat, y esto me consta de cert. ¡Que ingratitut (torno a dir) y vil correspondència!⁴²⁹

Lo motiu de tractar a Sa Santedat tant mal, he ohit dir (y no sé lo que té de veritat) que fou perquè pretenia de Sa Santedat una expressa y declarada renúncia de sos Estats, a son favor, com se suposa. Y com no pogués lograr-la, fou també tractat com a rigorós catiu,⁴³⁰ que tot se pot creure de un tan vil home.

Ja he dit sobre que a més dels reys pares, volgué també lo emperador en Bayona la demés família real, [f. 68] per tractar sempre la tant mastegada felicitat de España, y millor diríam [que] los volia per tenir-los allí esclaus y del tot baix de son domini, y de eix modo, ab ells tenir també subjecte y baix sa tirania tota la España. En effecte, del modo [que] ho disposava, aixís se posà per obra, de manera que lo die 2 de maig se determinà en Madrid la partida de la demés real família. Y a sa hora ix la reyna de Etrúria.⁴³¹ Se repara,⁴³² sí, però ningú se alborota. Ix luego altre cotxe per lo infant don Francisco de Paula, germà de nostre amat Fernando; y se alborota en un punt⁴³³ tot lo poble. Detenen al⁴³⁴ cotxe, trèncan las corretjas y tohom se amotina. Encara que desprevinguts,⁴³⁵ los francesos

---

429. ...de correspondència: de reciprocitat, per gratitud amb el fet que el papa l'havia coronat emperador.

430. *catiu*: presoner (*captiu*).

431. *la Reyna de Etrúria*: vegeu la nota núm. 360.

432. *se repara*: és percebut (per part de la gent de Madrid).

433. *en un punt*: instantàniament.

434. *al*: el.

435. *encara que desprevinguts*: en el manuscrit aquest sintagma va seguit de punt i coma, i per tant *desprevinguts* fa referència a *tothom* (és a dir, el motí no havia estat preparat). Però l'hem atribuït a *los francesos* perquè creiem que fa més sentit, i sobretot perquè unes ratlles més avall hi trobem: «Y en dit dia 2, reparant *los francesos* la gran pèrdua que havien tingut, y *estant ja previnguts* y usant de la força...» (les cursives són nostres).

úsan de la forsa y armas, de què se seguí un cruel combat.⁴³⁶

En moriren molts, de una y altre part, [f. 68v] que seria [un no] acabar lo individuar-se.⁴³⁷ Però finalment, en est o altre die, és cert que marxà la real família. Y en dit dia 2, reparant⁴³⁸ los francesos la gran pèrdua que havían tingut, y estant ja previnguts y usant de la forsa, comensaren a fer pesquissa de tots sos principals contraris, y mataren molta gent. Per altra part, havent ja arribat a son destino la real família y posada en Bayona junt ab sos pares, lo que se tractà fou que dins poch dies o temps foren dispergits y separats uns de altres en vàrias pars de la Fransa, ab bona guarda, de manera que may se ha sabut de cert ahont paràvan.

Considerant los españols y fent reflexió sobre la villania, trampa y engany del fals Bonaparte y veent-se sens rey legítim, se alborotà en un punt tot lo Regne (sens [f. 69] haver-se comunicat una província ab altre, que fou cosa admirable). Y com estàvam sens rey ni cap algun principal per disposar y ordenar lo convenient, se formaren luego certas Juntas, no sols provincials sinó també en tots los corregiments i termes, unas dependents de altres, per arreglar la deffensa de España contra lo usurpador Bonaparte. Y después de algun poch temps se'n forma altre de superior, que abressava tot lo regne y que governava en lloch y en nom de Fernando VII. Esta Junta, que se anomenava Central per estar al centro del Regne, estigué algun temps en Aranjúes, per haver aleshores expellit de Madrid als francesos.⁴³⁹ Però com estos tornassen después a invadir y apoderar-se altra vegada de aquella [f. 69v] capital, surtí de allí dita Junta y se'n passà a Sivilla [sic].

---

436. L'aixecament del 2 de maig del 1808 contra els francesos, la repressió del qual va ser immortalitzada per Goya.

437. *lo individuar-se*: individuar-los, citar-los un per un.

438. *reparant*: adonant-se. Mot repetit en el manuscrit.

439. La Junta Central Suprema Gubernativa del Reino va ser creada el setembre del 1808 a Aranjuez.

Fins a estos deplorables temps havia continuat la guerra ab lo anglès, però en esta ocasió (considerant segurament lo anglès que nostra guerra ab ell seria solament per rahó de estar aliats ab la Fransa y no per oposició directa a ell; vehent també y considerant la burla tant gran y manifesta traïdoria que Bonaparte havia maquinat y executat ab los reys de España, y que tota la nació espanyola se armava per venjar tant considerable injúria y agravi y per recobrar nostre amat y ja reclamat rey Fernando) se oferí a patrocinar-la ab armas, municions y gent per mar y terra, y en tot quant fos convenient. Ho acceptà la Nació, publicant-se ab ell las paus en vàrias províncias, y después per tot lo Regne, mediant [f. 70] la Junta Central, posada en llochinent de rey, y se comensà la guerra ab vigor contra la Fransa. Però antes de engolfar-me a donar alguna tal qual notícia per via de apuntaments generals del que succehí en esta guerra, convé manifestar en què⁴⁴⁰ estat se trobava España en esta ocasió. A saber: ja molt vexada dels molts y molestos pagos que imposava aquell⁴⁴¹ malvat Godoy; ja molt desmembrada de tropas, que de antemano havia Bonaparte procurat tràurer-las de España ab sos colorats títols,⁴⁴² y fer-las passar a Etrúria, etc., etc., com ja sobre tinch dit, tot ab capa⁴⁴³ de fiel y cordial amich; teníam la España plena de gavatxos, pués un crescut número de ells estava ja apoderat de Madrid; se los havíam entregat de confiansa (al entrar⁴⁴⁴ com a fiels amichs) [f. 70v] diferents fortesas, de què ja sobre he fet mensió; havíam ja los principals agavatxats ministres y Godoy posat en molts de las majors plassas governadors de la sua condició, ab molts sequasses ocults (que ab lo temps se descubriren), que tots de acuerdo havíam procurat fer retirar las armas y ocultar-

440. *en què*: en quin (cast.).

441. *aquell*: corregim *aquells*.

442. *colorats títols*: motius falsos (fingits, disfressats, maquillats).

443. *ab capa*: amb disfressa, sota aparença de.

444. *al entrar*: pel fet d'haver entrat (a Espanya).

las, per privar lo ús de ellas al poble baix español; estàvam sens cap o rey per governar, pués nos lo havíam pillat ab la ja expressada trampa; y per últim, puch dir [*que*] nos trobàvam com una viuda sola sens lo consol de son marit y com a fills sens pares, hòrfans y desemparats. Y ab tot, se comensà la guerra de un modo admirable y com a influhit del Cel, perquè en un temps,⁴⁴⁵ sens passar ordres generals, se comensà a [f. 71] alborotar per totas parts la España. Se ordenàvan grans companyias de somatents, auxiliats y protegits del anglès ab armas y gents; luego, la Junta Central, posada en llochinent de rey, elegí generals *gefes* per las províncias. Però, parlant de nostra Catalunya, tinguérem tal sort que quasi tots foren vils y falsos, ho fossen ja de sa naturalesa o ja per tenir ocultament la mà o bé ordres ocultes de alguns principals⁴⁴⁶ de la Junta (ahont se judicava⁴⁴⁷ també molta plagatat⁴⁴⁸ y molts agavatxats) perquè obrassen de aquell modo. Fos com fos, lo cert és que quasi tots foren falsos.

Lo primer, pués, dels generals que tinguérem fou un tal Marquès de Palacios.⁴⁴⁹ Aquest podem dir que no féu bé ni mal, pués no tingué jamay la gent y tropa necessària, encara que se dàvan providèncias [f. 71v] per fer micalets y demés tropa convenient. Y passat algun temps o mesos fou aquest elegit per passar a modo de conseller a la Central.

445. *en un temps*: ahora, al mateix temps.

446. *principals*: corregim *principals*.

447. *judicava*: jutjava, considerava (es calculava que devien haver-hi).

448. *plagatat*: calamitat, derivat de *plaga* (ni a *DCVB* ni a *DECAT* no hi ha ni *plagatat* ni *plaguetat*).

449. Domingo Mariano de Traggia y Urribarri (c. 1750 - post. 1813). Militar i inventor aragonès, fet marquès del Palacio per Carles IV. Tinent general de l'exèrcit, era comandant general de Menorca quan, l'any 1808, fou nomenat capità general de Catalunya (càrrec en què seria succeït per Joan Miquel de Vives).

En lloch de est fou elegit un tal Vives,⁴⁵⁰ que era català, coronel de fusillers vermells,⁴⁵¹ que en la passada guerra havia fet funcions⁴⁵² lluhidas. Però essen[t] *gefe* en la guerra present se portà tant mal contra la Pàtria que ell donà lloch a que per part del Empurdà entràs un reforç⁴⁵³ als fransesos de més de vint mil hòmens; y después entregà ell lo camp de Molins de Rey, perdent effectes y molta gent. Per lo que,⁴⁵⁴ o fos per altra causa ignorada del vulgo, fou depositat de son empleo però no castigat ab altra pena, segons se digué.

Después de ell fou elegit un tal Redinch,⁴⁵⁵ home excellent y bell soldat, que ja se havia asseñalat en la Andalusia. Aquest feu algunas [f. 72] funcions bonas en la part del Camp de Tarragona. Era home fi, però morí (penso) de sinch feridas que rebé en un combat o acció molt renyida. Y tothom sentí la sua pèrdua, perquè era bon general, però aixís ho permeté lo Senyor.

Mort Redinch, entrà un tal Blache,⁴⁵⁶ valerós y bon soldat en altrás terras, però no en nostra Catalunya, a lo menos essent *gefe*, pués res de bo féu; y a més de esto,⁴⁵⁷ en son generalat se posà siti⁴⁵⁸ a Girona. Esta ciutat se defensà algun

temps o mesos ab valor y esforços, perdent los fransesos en vàrias accions durant lo siti passat de⁴⁵⁹ vint mil hòmens. Però com Blache may atacàs als sitiadors ni donàs auxili algun als sitiats, obligats estos de la necessitat, los fou precis entregarse en aquells dies, poch antes o después de Santa Llúcia del any 1809, havent patit [f. 72v] y suffert aquella ciutat un siti cosa de uns sis mesos ab gran valor, governada per Tal Alvares,⁴⁶⁰ governador de la plassa y ciutat, fiel patrici. Ahont perdérem també alguns mils hòmens, entre morts y presoners de guerra.⁴⁶¹

Perdut Girona (que a tots causà gran dol), fou depositat Blache (que después fou general de València, y tot ho entregà allí als fransesos), y en son lloch fou elegit un tal Odonell,⁴⁶² coronel del Regiment de Ultònia,⁴⁶³ que essent comendant de divisió se havia asseñalat per home valerós, però essent general féu com los demés, que sols se judicava que procuràvan a fer-se richs, imposant grans contribucions ab diners, dèyan per la tropa,⁴⁶⁴ sens que al parèixer⁴⁶⁵ aprofitassen en res. Pués, a més de esto, també en gran part (que era excessiva)

---

459. *passat de*: més de.

460. Mariano Álvarez de Castro (Burgo de Osma 1749 - Figueres 1810), militar espanyol que, com a governador militar de la plaça de Girona des de febrer del 1809, encapçalà la defensa de la ciutat durant el setge del 1809; morí a Figueres d'una malaltia contreta durant el setge.

461. El setge de Girona va ser iniciat per les tropes franceses, sota comandament de Saint-Cyr, el 2 de maig del 1809 i es va cloure amb la capitulació de la ciutat l'11 de desembre.

462. Enrique O'Donnell y Anethan (Sant Sebastià 1776 - Montpeller 1834). Militar castellà d'origen irlandès que participà ja en la Guerra Gran. El 1810 fou nomenat capità general del Principat.

463. Fou el primer regiment d'infanteria irlandès permanent dins l'exèrcit espanyol, creat per Felip V l'any 1709, i inicialment anomenat MacAuliffe Regiment, pel nom del seu primer coronel, Dermot MacAuliffe, i que fou regit també per altres membres del mateix clan MacAuliffe. L'any 1718 va passar a denominar-se Regiment d'Ultònia (Ultonian Regiment). El mot *ultonian* és un arcaisme que significa 'pertanyent o procedent de l'Ulster'. <<http://www.geocities.com/athens/sparta/1512/regiment.html>>.

464. *dèyan per la tropa*: deien que eren per a la tropa.

465. *al parèixer*: aparentment (cast. *al parecer*).

---

450. Joan Miquel de Vives i Feliu, capità general de la Catalunya antibonapartista (1809), i posteriorment de Castella la Vella (1808-1809) fins a la seva mort.

451. Els fusellers vermells eren els membres de dos regiments de tropa lleugera catalana, creats el 1792, que prengueren part en la campanya de Ricardos al Rosselló (1793), comandats per Joan Miquel de Vives. El nom deriva, òbviament, de la indumentària.

452. *funcions*: funcions, actuacions.

453. *refort*: reforç.

454. *per lo que*: pel qual motiu.

455. *Redinch*: Theodor Reding (Schwyz 1755 - Tarragona 1809), militar suís, capità general de la Catalunya antibonapartista. Morí arran de les ferides rebudes en un combat prop de Valls.

456. *Blaque*: Joaquín Blake (Màlaga 1759 - Valladolid 1827). Militar d'origen irlandès que participà en la Guerra Gran en la campanya del Pirineu (1795), i durant la Guerra del Francès actuà principalment a Castella i València.

457. *esto*: això (cast.); mot borrós, gargot quasi il·legible per haver-se escampat la tinta.

458. *siti*: setge (cast.).

la⁴⁶⁶ havíam de mantenir de viures,⁴⁶⁷ apostant-se en vàrias parròqui-[f. 73]as, y des de allí fèyan contribuir las vehinas y convehinas, y esto ab tot rigor.

En temps de est Odonell (que no penso engañar-me)⁴⁶⁸ se perdé Hostalrich,⁴⁶⁹ Lleyda y Tortosa,⁴⁷⁰ y algunas altres fortalesas inferiors. Perdudas estas plassas (y ja rich),⁴⁷¹ dit general fou depositat. Y en son lloch fou elegit un tal marquès [de] Campoverde,⁴⁷² que antes havia també donat bonas mostras ab sas obras, però en ser general (per abreviar) féu com los demés: bon principi y mala fi. De aquest dèyan alguns que no pensàvan que fos dolent, sí sols que no tenia talents per ser *gefe*, y que era fàcil⁴⁷³ y del darrer que li parlava⁴⁷⁴.

Essent eix Campoverde general (que lo⁴⁷⁵ era en 1811), hi havia un capellà, dit lo doctor Rovira,⁴⁷⁶ que [f. 73v] ja antes (y també después) de ell, havia recullit molta gent, de qui era ell comandant, que per haver-se lluhit en vàrias ocasions havia conseguit lo grau de coronel y brigadier. Aquest, pués,

466. *la*: l'antecedent és «la tropa».

467. *viures*: queviures.

468. *que no penso engañar-me*: que no crec pas que em pugui estar equivocant.

469. *Hostalrich*: en el manuscrit, *Hostal Rich*.

470. Lleida caigué el maig del 1810 i Tortosa el gener del 1811.

471. *y ja rich*: quan ja s'havia enriquit amb les contribucions que imposava.

472. Luis González de Aguilar y Torres de Navarra (mort l'any 1832), militar castellà, sisè marquès de Campo Verde. Fou nomenat capità general de Catalunya el 1811, abandonà el Principat el juliol del mateix any (*GEC*).

473. *fàcil*: fàcil de convèncer, de fer-lo canviar de parer (potser d'entabonar?).

474. *del darrer que li parlava*: adoptava l'opinió del darrer amb qui havia parlat.

475. *lo*: per *ho* (cast.).

476. Francesc Rovira i Sala (Sant Miquel de Campmajor, Pla de l'Estany, 1764 - València s. XIX). Prevere. Es doctorà a Cervera i el 1793 era oficial de miquelets. El 13 de juny del 1808 s'alçà a Banyoles contra Napoleó i al cap de poc manava sis-cents voluntaris que va repartir per la Garrotxa, l'Empordà i les rodalies de Girona. El 1809 era cap de la divisió de sometents de l'Empordà. Derrotà Guillot al pla d'Usall i l'abril del 1811 entrà per sorpresa al castell de Figueres i en féu presonera la guarnició i s'apoderà de gran quantitat de material bèl·lic. Acabà la guerra amb el grau de brigadier (*Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona: Claret, 2001, vol. III).

ab sa trassa y paciència logrà fer treballar⁴⁷⁷ unas claus falsas per entrar a la fortaleza de Sant Fernando de Figueras. Las que tenint⁴⁷⁸ ja en son poder, foren medi per lograr lo fi proposat; y fou que una nit (al últim de la semana de Passió o principi de la Semmana Santa)⁴⁷⁹ entrà de inprovís y tropell dins la fortaleza ab sa divisió (que guiava un capità intrèpido anomenat Llobera), ab [què] sorprengueran las guàrdias y [el] general o governador fransès, que enquantraren descuydat al llit. Se apoderaren de la fortaleza, fent presoners a quants fransesos se enquantraren en ella. ¿Però en què los aprofità? [f. 74] Perquè com⁴⁸⁰ aquest modo de recobrar la fortaleza fou ab dita trassa y no a forsa de armas, y guiat (penso) per català, no ho sentiren bé⁴⁸¹ los militars, y ho degectàban.⁴⁸² Però fos per eix o altre motiu, lo cert és que los gavatxos posaren allí siti per privar tota comunicació, lo que lograren fàcilment, perquè nostra gran tropa y general, encara que feren algunas sensillas demostracions, però a la fi no cuydaren dels⁴⁸³ de dintre ni los donaren auxili, que tot se atribuhia al general.⁴⁸⁴ Y passat alguns mesos la necessitat los obligà a entregar-se, com baix veurem, perdent gent y fortaleza. ¡De est modo se portàvan nostres generals y superioritats!

Tornant, pués, a nostre intent, diré que, essent general eix Campoverde, posaren-los siti formal a Tarragona. Y per més que nostre gene-[f. 74v]ral tenia per governador a un seu germà, que se defensava ab valor (però nostra *gefe* imitava

477. *fer treballar*: fer fabricar.

478. *las que tenint*: tenint les quals.

479. La setmana de passió va des del diumenge que precedeix el Diumenge de Rams (Diumenge de Passió), fins al Diumenge de Rams. La Setmana Santa s'inicia el Diumenge de Rams i es clou el Diumenge de Pasqua.

480. *com*: com que.

481. *y guiat ... no ho sentiren bé*: y penso que tampoc no els va agradar el fet que l'acció hagués estat guiada per un català.

482. *ho degectàban*: ho rebutjaven (fr. *dejecter*).

483. *no cuydaren de*: no se'n van preocupar (no hi van pensar).

484. Tot aquest comportament es considerava que era culpa del general (decidit per ell).

sos antecessors), lo desemparà ni⁴⁸⁵ cuidà de donar-li auxili atacant als enemichs. Antes bé, fugint y apartant-se de ell, lo deixà en la major necessitat. De manera que lo die o vigília de Sant Pere del sobre dit any 1811 entraren allí los francesos y se apoderaren de la ciutat y son fort, usant de una crueltat la major⁴⁸⁶ ab los paysants y molts presoners de la tropa. Eixa pèrdua, suposadas⁴⁸⁷ ja las demés, consternà molt Cataluña, pués a més de pèrdrer en eixa ocasió tantas ànimas, entre morts y presoners, perdíam també aquell únich famós port de desembarc que teníam aquí. Sí que pensàvam [que] no hi havia ja més remey, perquè com⁴⁸⁸ en totas las plassas que nos prenían (o millor diré, los donàvan), perdíam ab morts y [f. 75] presoners molts mils hòmens, nos vèyam ja sens gent, y per lo tant nos vèyam perduts; y més considerant la falsedat del govern, originada (se creya) en la [Junta] Central.

Perdut Terragona, fou depositat Campoverde, y vingué per general don Lluís Laci.⁴⁸⁹ ¡O[h], y que gran general aquest, al entrar! Però no tardà ja a donar que sospitar de ell, y a mi en especial, fundat en que⁴⁹⁰ no passaren dos mesos que, fent córrer la poca tropa que teníam de una part a altre, no cuidà may de Figueras; y mentres, se divertia en Vich ab saraus y convits, junt ab altres generals o comendants de divisió. En aquells dies, passat Nostra Senyora de Agost, nostra infelís guarnició de Figueras, forçada de la necessitat, agué de entregar-se a los francesos. Lo que per mi ja fou lo primer

485. *ni*: i no.

486. *de una crueltat la major*: de la major crueltat.

487. *suposadas*: tenint presents (DCBV).

488. *com*: com que.

489. Lluís Robert de Lacy y Gautier (San Roque, Campo de Gibraltar, 1775 - Ciutat de Mallorca 1817). Militar i polític, fill de militar irlandès. Després d'haver estat expulsat de l'exèrcit espanyol i haver passat una temporada a la legió irlandesa, amb la qual lluità a Alemanya al servei de França, tornà a l'exèrcit espanyol. Capità general de Catalunya de 1811 a 1813, fou substituït per Joaquim de Ibáñez Cuevas y de Valonga, baró d'Eroles. Morí afusellat a Mallorca per la seva participació en un complot antiabsolutista.

490. *fundat en que*: fundant-me (jo) en el fet que.

mal señal de ell, y lo fer-ne mal concepte.⁴⁹¹ Y encara que después [f. 75v] féu algunas funcions algo agradables (però pocas), que penso foren estas per rentar entretant la cara a dit vulgo.⁴⁹² Lo cert és que en son temps los gavatxos se fortificaren en Mataró y Olot, sens que may los fes oposició gens señalada, quedant solament en Catalunya las fortalesas de Cardona y Seu de Urgell, y si los gavatxos no las tingueren, se pot creurer que fou perquè no las volgueren, o que se las fèyan ja pròprias sempre que las volguessen.

Durant est generalat (no sé a instància o determinació de què⁴⁹³ potència fou) se va constituï[r] en generalíssim de tota España un tal lord Vèlilton,⁴⁹⁴ anglès, que ja temps havia era *gefe* de un numerós exèrcit en Portugal y províncias vehinas de España, que feya progressos y se feya témer molt dels francesos. Constituït est [f. 76] bell home generalíssim y disposats sos generals subalterns, anava recobrant allí algunas de las majors plassas, entre elles la capital de Madrid, y las cosas comensaren a donar altrás mostrás en bé, no sols en aquellas províncias sinó tamb[é] en nostra Cataluña.

En principi del any 1813 se donà altra destino a nostre preciós⁴⁹⁵ general Laci, y vingué un tal Copons.⁴⁹⁶ Aquest donà

491. ...*concepte*: i motiu suficient perquè jo me'n fes un mal concepte.

492. ...*a dit vulgo*: per «rentar-se la cara» als ulls de la gent.

493. *de què*: de quina (cast.).

494. *Vèlilton*: segurament error per *Vèlinton* (més endavant, *Bèlinton*). Arthur Colley Wellesley (Dublin 1769 - Welmer Castle, Kent, 1852), duc de Wellington. Militar i polític, terratinent irlandès. Entrà aviat a l'exèrcit anglès, fou governador de l'Índia. Entrà a la Península per donar suport a Portugal enfront dels francesos. Comandant en cap de les tropes aliades des del 1812, entrà a Madrid i portà a terme a partir del 1813 l'ofensiva definitiva amb les victòries de Vitòria, San Marcial i Tolosa de Llenguadoc.

495. *preciós*: tenint en compte l'opinió que l'autor té de Lacy cal entendre-ho amb valor sarcàstic.

496. Francisco de Paula de Oliver Copons y Méndez-Navia (1770-1842), participà en la defensa de Tarifa. Nomenat capità general de Catalunya a principis de març del 1813, substituïnt Lacy. Rebé Ferran VII en nom de la Regència en la seva entrada a Espanya i l'acompanyà durant el seu trajecte per Catalunya. Fou destituït, tanmateix, per la seva defensa de la Constitució, i confinat temporalment a Sigüenza.

ja luego⁴⁹⁷ mostras de ser bon cristià, quiet y de molta bondat e intelligència y habilitat. No tardà en son ingrés a offerir-se algunas accions que resultaren lluhidas; y encara que no foren totes per ell presenciadas,⁴⁹⁸ però clarament se entengué [*que*] éran effectes de sa bona disposició y bona harmonia ab los subalterns. De manera que, ab los demás generals, a penas los francesos insinuàvan algun moviment, que ja nostra tropa [*f. 76v*] surtia y se apartava de ells, quedant en un⁴⁹⁹ punt tota dispersada; y ab Copons se veyà al contrari, perquè encara que tingués dispersada la gent, en un punt,⁵⁰⁰ ab gran maña y sens estrèpit, la tenia rehunida y en busca dels francesos, fent-se témer de eix modo no sols de la tropa y oficials sinó també dels francesos, qui después de haver tingut al Camp de Tarragona alguns encontres tals ab nostra tropa e inglesos (que havían vingut per ajudar-nos), sens tenir los nostres siti a Tarragona, bolaren⁵⁰¹ los francesos los fortins de aquella plassa y la abandonaren a principi del estiu de 1813, sens saber per què⁵⁰² motiu. Y luego nostra tropa, ab los inglesos, la ocuparen y reforsaren com (o millor que) no estava antes. En principis del any 1814, ab una [*f. 77*] trampa o engany que seria llarch explicar, se recobrà Lleyda⁵⁰³ y altres dos forts de menos consideració. Y después de poch temps abandonaren Mataró, deixant metxas encesas en certas minas, que tenían prevenidas per causar un estrago, però los nostres foren avisats per medi de alguns dels mateixos francesos, benefactors estos, y los naturals apagaren las metxas y tot surtí bé. Después no

497. *luego*: de seguida.

498. *presenciadas*: en el sentit de comptar amb la seva presència.

499. *un*: corregim *unt*.

500. *en un punt*: en un moment, en poc temps.

501. *bolaren*: volaren, feren explotar.

502. *sens saber... motiu*: sense que sabéssim per quin motiu ho havien fet (sense motiu prou aparent).

503. L'alliberament de la ciutat de Lleida va tenir lloc el 14 de febrer del 1814.

tardaren en abandonar Olot y Girona,⁵⁰⁴ entregant lo mateix general francès las claus de la ciutat en mans pròpies de un nostre comandant, sens haver nosaltres tingut siti en part alguna, y passant ells luego⁵⁰⁵ a Fransa. (Lo motiu, se digué, era perquè allí los demanàvan a tota pressa, pués lo russo y aliats los donàvan gran torment y tenían per aquella part grans derrotas, com veurem, *Deo dante*.)⁵⁰⁶ Quedant-se, no obstant, encara guarnició en Barcelona y Tortosa y en Figueras. Y en [*f. 77v*] tretant maniobra nostre general Copons las cosas ab una quietut y prudència admirable, de manera que se entenían clarament sos bons effectes y procehiments.

No puc detenir-me en explicar las differents vegadas que vingueren a Vich, extenent-se per aquelles vilas de la Plana, cremant, robant y cometent repetidas y horrorosas crueltats, no obstant que los somatents los tormentàvan moltíssim, a lo menos en las primeras vegadas. Una vegada de las que vingueren fou en temps del general Blaque,⁵⁰⁷ en lo mes de abril de 1809;⁵⁰⁸ altre,⁵⁰⁹ en temps del general Odonell.⁵¹⁰ Una y altre vegada de estas estigueren allí cosa de dos mesos, poch més o menos; en altres ocasions que vingueren hi estigueren poch dies. En estos temps anaren també [*f. 78*] a Manresa, ahont cremaren (se digué) la tercera part de la ciutat, y cometent tals crueltats que causàvan horror.

504. Les tropes napoleòniques abandonen Olot el 9 de març del 1814, i el 19 de març abandonen Girona, on arriba Ferran VII el dia 24.

505. *luego*: tot seguit.

506. *Deo dante*: si Déu ens ho concedeix.

507. *Blaque*: abans escrit *Blache*. Es tracta de Joaquín Blake, del qual ja hem parlat en la nota 456.

508. Efectivament, la primera ocupació francesa de Vic es produí el 16 d'abril del 1809 i s'allargà fins al 17 de juny. Vegeu: Maties RAMISA I VERDAGUER, «Aspectes de la Guerra del Francès a Vic (1808-1814)», dins *Ausa*, XI (1983-85), p. 239-249; i Ramon ORDEIG I MATA, «La Batalla de Vic», dins *Ausa*, XI (1983-1985), p. 353-367.

509. *altre*: una altra vegada que van venir.

510. L'ocupació en temps d'O'Donnell tingué lloc entre el 12 i el 22 de gener i entre el 2 de febrer i mitjans de març del 1810. Durant aquesta ocupació va tenir lloc la Batalla de Vic, el 20 de febrer (vegeu nota 508).

No fou en eix particular tant desgraciada la ciutat de Vich, lo que (después de Déu) se atribueix a la acertada y sàbia conducta de nostre bon prelat y bisbe, lo senyor don Francesch de Veyan y Mola,⁵¹¹ qui may se ausentà de Vich (y fou lo únich bisbe en Cataluña que no surtí de son bisbat). Ell, pués, encara que admetia en son palàcio los principals *gefes* o comandants fransesos, sens consentir en sas ideas, ans bé sens mostrar cobardia, los parlaba sèriament, ab tal trassa y maña que sempre⁵¹² los contingué ni⁵¹³ cometeren allí tals desordres.

En esta de Sant Agustí, de ahont jo me trobo rector, per part de Perafita, [f. 78v] Sant Boy, Sora y las Llossas, ja a hora y mitga⁵¹⁴ y ja a dos horas de distància los tinguérem, estant ab un contínuo sobresalt de sa temible arribada. En Sant Joan de Sora mos parents los tingueren y se'ls miràvan a la altra part de la riera, a quasi mitg o un quart de distància. Però no arribaren allí, ni en esta, gràcias al Senyor. Deixo, emperò, a la co[n]sideració de cada qual lo judicar o presumir-se⁵¹⁵ lo molt que estaríam vexats dels continuats pagos y contribucions, a més del mal que ja porta la guerra del continuat lladronissi de paysans del terreno,⁵¹⁶ y més de la tropa, allí de ahont⁵¹⁷

511. Francesc de Veyan i Mola (Tamarit de Llitera 1734 - Vic 1815). Bisbe de Vic (1784-1815), féu construir la nova catedral, consagrada el 1803, i creà la Biblioteca Episcopal. Durant la Guerra del Francès va romandre a la seva seu, cosa que no va ser ben vista per tothom, ja que alguns l'acusaren de connivència. Sobre aquest personatge, vegeu Valentí GIRBAU I TÀPIES, *Església i societat a la Catalunya central: el bisbat de Vic a l'època del bisbe Veyan (1784-1815)*, Barcelona: Herder, 1996.

512. *que sempre*: mots repetits en el manuscrit.

513. *ni*: i no.

514. *mitga*: llegiu *mitja*.

515. *presumir-se*: suposar, imaginar.

516. *continuat lladronissi de paysans del terreno, i més de la tropa*: continu robatori per part dels paisans d'aquesta mateixa terra (es deu haver d'entendre dels simpatitzants d'un bàndol contra els de l'altre o de gent que aprofitava el desgavell), i més per part de la tropa.

517. *de ahont*: per on.

passava o habitava, pués aparexia que era ja lley posada⁵¹⁸ lo robar. Però, ab tot, encara era molt pitjor allí ahont habitàvan o entràvan, quant los gavatxos quant los nostras,⁵¹⁹ pués uns y altres pelàvan y repalàvan moltes vegadas, qui més podia, que nosaltres encara podíam dir que estàvam al cel.⁵²⁰ Ja sobre⁵²¹ tinch dit que nostres generals tots foren falsos, a excepció de Redinch [f. 79] y Copons, que fou lo últim en esta guerra. Jo no vas⁵²² pas ara a averiguar si éran dolents de sa naturalesa (que sols a Déu consta), però sí que creuré que ells no sols tenían la mà,⁵²³ sinó que tenían ordres secretas y expressas per portar-se de eix modo, y que estas serían de vàrios individus de las Corts (que aixís se anomenava después la principal regència del Regne), tot a fi de fer pèrdrer la España, Rey y Religió, com bastantament ho dàvan a entèndrer en lo modo de obrar, a més de las privadas notícias que se tenían de alguns vocals⁵²⁴ pícaros⁵²⁵ y desafectas, per no dir heretges, sectaris o refinats francmasons, pués de tota lleña se feya allí feix, segons evidents notícias que se tenían de aquella Junta. De manera que allí se sab que los vocals bons y christians no podían parlar y éran despressiadas del tot sas bonas intencions, y luego⁵²⁶ éran dels demés [f. 79v] suffocats. Entre altrás provas de que tota (o la principal) malignitat naxia de las Corts, era que, primerament, no se haurían atrevit los generals a fer las picardias que fèyan si no aguessen tingut la mà de las Corts;

518. *...lley posada*: que ja era cosa admesa i que es donava per suposada.

519. *quant los gavatxos quant los nostras*: ara els nostres, ara els gavatxos (és a dir, totes les tropes es comportaven igual).

520. *estàvam al Cel*: en comparació amb els habitants dels pobles que havien d'acollir tropes.

521. *sobre*: abans (en el text).

522. *vas*: vaig.

523. *la mà*: deu voler dir intervenció directa. Més avall: «tenien... la mà de les corts».

524. *vocals*: membres de les Corts, diputats.

525. *pícaros*: bergants, desaprensius (cast.).

526. *luego*: de seguida.

segonament, antes de ser *gefes* quasi tots éran bons soldats, y después tots vils; per últim, los deposàvan, sí, però ningun era castigat, ans bé éran premiats en altra puesto, segons notícias; sens⁵²⁷ altres motius que callo, provas tot (a mon parer) que en las Corts tenia origen eixa cruel pesta. Y se'm confirma mon pensament ab lo que diré al últim, segons las notícias que se donàvan en aquella ocasió per certas, y algunas aparexia [*que*] tenían fonament.

Bé és veritat que sobre tinch dit que tinguérem quasi tots los generals falsos; però ja en esta y ja en altrás províncias hi agué alguns comen-[*f. 80*]dants o generals subalterns fiels, dels quals (después de Déu) se tingué ventura.⁵²⁸ En nostra Cataluña hi agué un tal doctor Rovira,⁵²⁹ capellà, que en la part del Empurdà y Figueras formà una companyia; y se portava molt bé, fent algunas lluhidas funcions contra los fransesos, bé és veritat que en lo últim de la guerra havia perdut algo de son crèdit, no per fals sinó per altres cosillas, que callo per no ser llarch. Hi agué y se aixecà també un tal Baró de Arolas,⁵³⁰ senyor de Talarn, home jove, fadrí, fill de viuda y hereu de uns béns superbos y abultats, que aparegué que Déu lo havia criat per las armas. Aquest, pués, despreciant lo regalo de casa,⁵³¹ se separà de ella, formà una companyia, la que ell mateix capitanejava, ab la que donava als gavatxos unas grans

527. *sens*: sense esmentar encara.

528. *ventura*: sort.

529. Nota de l'autor, al marge: «D'est doctor Rovira ja sobre n'he fet menció, parlant de Figueres» (vegeu, efectivament, la nota 476).

530. Joaquím de Ibáñez Cuevas y de Valong (Talarn 1784 - Daimiel, Castella, 1825), militar i polític absolutista, baró d'Eroles i quart marquès de la Cañada-Ibáñez. El 1808 deixà els estudis de dret per allistar-se amb els voluntaris de Talarn, cos amb el qual va entrar a Girona durant el segon setge de la ciutat. Portat a França com a presoner, s'escapà i fou nomenat comandant de l'exèrcit de l'Empordà. El 1811 dirigí la fortificació de Montserrat, que acabà amb el saqueig del monestir per Suchet. Capità general el 1813 i, interinament, el 1814.

531. *lo regalo de casa*: la vida regalada que els seus mitjans li haurien permès de dur si s'hagués quedat a casa seva.

sardas⁵³² y un mal temps terrible; y sempre fou constant, unint-se después ab la demés tropa de línea. Y [*f. 80v*] tant féu que arribà a ser brigadier⁵³³ y la primera persona y la de més autoritat después del general (y lo fou interino en vàrias ocasions, quant faltava [*l'*]altre).

Però fou encara més especial un fill de uns pobres menestrals de Borredà,⁵³⁴ que estava per mosso en un molí al pla de Barcelona, estant ja apoderats de aquella terra y capital los fransesos. Un die, pués, no sé per què⁵³⁵ motiu, un fransès li donà una bofetada (que penso fou bastant forta, tant se recentí de ella)⁵³⁶ que, com que⁵³⁷ fos lo medi⁵³⁸ ab què Déu lo cridava per las armas, se'n anà ab son amo a passar comptas y digué que los fransesos havían de pagar cara aquella bofetada. Y aixís fou, pués no sé ab què trassa, encara que [*fos*]⁵³⁹ un homa pobre o de baixa mà,⁵⁴⁰ sens autoritat ni respecte algun, sabé no obstant [*f. 81*] replegar⁵⁴¹ alguns hòmens y fer que creguessen ab ell.⁵⁴² Comensà a formar companyia y fer funcions acertadas, comensà a tenir nom y asseñalar-se,⁵⁴³ se li anava sempre augmentant la gent y sa companyia. Era un home que sens haver estudiat ni conèixer lletra alguna feya més ell ab un cop de ull que molts militars

532. *sardas*: pallisses, atupades (sembla, però no és al *DCVB*).

533. *brigadier*: general de brigada.

534. Es refereix, com veurem, a Josep Manso i Solà (Borredà 1785 - Madrid 1863). L'autor en dóna una notícia ben àmplia. Sobre aquest personatge, vegeu Isidro CLOPAS BATLLE, *El invicto Conde del Llobregat y los hombres de Cataluña en la guerra de la Independencia*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1961. Vegeu també, com a síntesi, l'annex I del llibre *Borredà* (Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, 1991), p. 263-306.

535. *per què*: per quin.

536. *tant se recentí de ella*: si he de jutjar per com se'n va ressentir.

537. *com que fos*: com si fos.

538. *medi*: mitjà.

539. *encara que [fos]*: tot i ser.

540. *de baixa mà*: de baix origen social.

541. *replegar*: aplegar, arreplegar, reunir.

542. *ab ell*: per en ell.

543. *assenyalar-se*: destacar, distingir-se.

que se han cansat ab los estudis. Tenia en lo ús de las armas una particular vivesa que penetrava a cada pas los engañosos designes⁵⁴⁴ dels gavatxos, de manera que los envestia y se retirava de ells del modo [*que*] ho considerava convenient, y per lo regular no tenia acció alguna ab ells, que no quedassen ells escarmentats, en tant que, entenent la superioritat sa habilitat y maña, li entregà tres o quatre mil hòmens de tropa arreglada⁵⁴⁵ baix de son mando, li anà donant títols de grau en grau, [*f. 81v*] fins a condecorar-lo ab lo grau y propietat del coronel don Joseph Manso (que era son apellido), y era tal que al pas que era ben volgut y estimat de sa tropa se feya de ells témer; y més dels fransesos, pués en tenir notícia del Manso o Moliner ja tremolàvan y fugían de sos encontres, si lloch tenían. Fins lo mateix rey Don Fernando, des de Fransa, tenia notícia de ell, com baix veurem. De estos, pués, y alguns altres inferiors comendants fiels que callo, se tingué ventura si Cataluña se sustingué y no fou del tot entregada als fransesos, y ab ella (podem dir) tota la Espanya.

De eix modo entre bé y mal, entre generals y comendants bons y falsos (y més las Corts, se creu) arribàrem al any 1814, al principi del qual se comensà a dir que tornava nostre rey Don Fernando, a lo que no se donava crèdit, però se anaren sempre avivant las notícias, y per últim fou aixís, de manera que ell, lo infant [*f. 82*] Don Antonio, son oncle, y lo infant don Carlos, germà seu (sens pares ni demés família real), foren acompanyats ab bona y amistosa divisió de tropa francesa per la part de Figueras fins al riu Fluvià, y allí isquéran a rèbrer-lo nostres generals y tropa, ab tota honra y obsequi, lo die 23 del mes de mars de dit any. Y lo die 24, que esdevenia ser un dijous, a las tres de la tarde poch més o menos, entrà en Girona, ahont fou rebut y molt ben obsequiat fins lo dilluns

---

544. *designes*: designis.

545. *arreglada*: regular.

següent, die 28, que se partí per Molins de Rey, Tarragona y València, ahont se detingué algun temps, com baix veurem.

Fent aquí alguna detenció o parèntesis en ma història o explicació, tornaré un poch atrás per manifestar lo que penso saber per persona fidedigna, y és que quant nostre desitjat rey Don Fernando fou rebut dels nostres y pujat en son cotxe, y ab ell nostre general Copons, preguntà luego⁵⁴⁶ el rey a Copons qui era [*f. 82v*] un tal Manso, que en la Fransa tenia tant nom. Y li respongué que era un home fill de una gent de baixa mà y pobres de la montaña, un mosso o fàmulo⁵⁴⁷ moliner, etc., etc., conforme lo que de ell tinch ja sobre explicat. Aquest arrahonament⁵⁴⁸ dels dos ohí lo mateix cotxero, que per guiar las mulas estava assentat en la cadireta pròpia del cotxero, que està devant del cotxe. Y un subjecte que ohí del mateix cotxero esta expressió o pregunta del rey me referí a mi lo que tinch dit, de què pot inferir-se quant en memòria tindria nostre bon rey lo expressat y fiel patrici Manso.

De alguns pochos mesos atrás, quant encara estava corrent la guerra, havían los nostres posat siti formal a Barcelona, y lo ja predit coronel Manso està [*sic*] ab sa divisió apostat en Sant Andreu de Palomar y cercanias. Y al passar nostre rey des de Mataró a Molins de Rey, en [*f. 83*] aquellas cercanias del riu Besós, isqué Manso (se digué) a visitar-lo, fer-li son degut obsequi⁵⁴⁹ y a prestar-li son degut homanatge. Y preguntant-li lo rey qui era, respongué que don Joseph Manso. Y al ohir lo rey lo nom de Manso, se adelantà, lo abressà y li demostrà ab expressió gran affecta y amor, de lo que pot inferir-se que per sos mèrits se haurà guañat pa blanch ab abundància per tota la vida. En esto ha arribat⁵⁵⁰ un fadrí, un mosso moliner,

---

546. *luego*: de seguida.

547. *fàmulo*: criat.

548. *arrahonament*: enraonament, conversa.

549. *obsequi*: obsequiositat (cortesia).

550. *en esto ha arribat*: fins aquí (fins en aquest punt) ha arribat.

no comprant ab diners puestos y dignitats, com fan alguns, sinó ab sas assañias, virtud, treball y sa natural vivesa y coneixement en lo ús de las armas. Dich natural perquè, com tinch dit sobre, no conexia ell antes lletra alguna, bé que des de que prengué las armas comensà a provar de apèndrer-ne. Y en efecte, vuy die se diu que ja llegeix y escriu sufficient bé.

Ja he dit sobre que lo die 28 mars, etc., partí de Girona nostre rey Fernando per Molins de Rey, Tarragona y València, ahont se detingué algun [f. 83v] temps (se digué) fins al mes de maig, des de ahont (segons se creu) se va informa[r] exactament de las Corts y Regència de Madrid, sens lo que ja antes sabia, y de tot lo Regne.⁵⁵¹ Y als 11 o 13 de dit mes de maig (penso) entrà en Madrid⁵⁵² ab gran aplauso del vulgo; però no de tots los vocals de las vocals [sic] de las Corts, segons se digué. Perquè havían estas Corts treballat unas Constitucions generals, que havían fet publicar en 1812 y fèyan observar per tot lo Regne, en què, entre la multitud de capítols que contenían, n'í havia un que derogava y privava a la Corona Real de sos drets, perquè privava al rey la facultat de establir ni posar lley alguna, qual facultat quedava solament pròpria de las Corts; y solament tocava al rey lo ser executor de las lleys y cuidar de sa observància, com si fos un pur mosso y criat de las Corts, quals Constitucions ha-[f. 84]via lo mateix rey de jurar al recobrar son trono. Però com lo rey estigués ja informat de tot y no pogués sufrir tal espècie de injúria com se feya a la Corona, y per altra part tingués la mà de la forsa dels inglesos y aliats, entrà en Madrid a favor seu un exèrcit de 70 mil hòmens o més, se apoderaren de las Corts de improvís y de la casa del Congrés, tancadas las portas ab unas

551. Ferran VII arriba a València el 16 d'abril i hi roman fins el 5 de maig, que es dirigeix cap a Madrid.

552. Aparentment fou el dia 13 quan entrà a Madrid, encara que alguna altra font recull el dia 10.

rigorosas centinellas perquè no se pogués tràurer ni extraviar paper algun ni altra cosa de aquell puesto.⁵⁵³ Y luego se digué que havían ja pres a 70 o més vocals falsos,⁵⁵⁴ però que los de Cataluña foren tots fiels (honra gran per la Província). Falsos, he dit, al Rey, a la Iglésia, Religió y a tota la Pàtria y Regne; perquè recobrat al⁵⁵⁵ rey y posat en son trono, luego se digué que se havia enquantrat altra Constitució secreta y oculta, y sols sabedora per tots los de la lli-[f. 84v]ga⁵⁵⁶ y de son bàndol, en la que estava (se digué) disposat que en una nit o molt breu temps havían de morir, o acabar ab, tots los frares, capellans y gran part de la noblesa. Y més sé jo per persona fidedigna, qui ha llegit, diu, eixa nova y oculta Constitució, y assegura que en lo primer capítol de ella se disposava que havia de morir el rey y família real; seguidament⁵⁵⁷ los *grandes*, marquesos, barons y noblesa; y en tercer lloch frares y capellans, de la que se poden después inferir altres crueltats a est tenor. Y de aquí pot també inferir-se quant infectadas estàvan aquellas Corts y tot lo Regne (pués pertot tenían sequasses y sembrada la pesta infernal de irreligió, de manera que molts ja no podían quasi contenir-se ja quasi en publicar-la, sens témer la Inquisició, que havían ja las Corts abolida), quant infectadas, deya, estarían las Corts de sectaris, ogonotas,⁵⁵⁸ francmasons y altres ministras de [f. 85] Satanàs que, com dich, pertot se estenían, per vilas y ciutats, pués en Vich alguns se exclamàvan de que el rey havia tornat 6 mesos massa aviat o prompta,

553. Ferran VII va entrar a Madrid escortat per tropes angleses i clausurà les Corts. De fet, ja abans, des de València, el Rei havia decretat la dissolució de les Corts i la derogació de la Constitució, fent cas de l'anomenat «Manifiesto de los Persas», document en què 69 diputats absolutistes defensaven el retorn a l'Antic Règim.

554. *falsos*: traïdors al Rei i, podríem dir, a l'Antic Règim (ho explica a continuació).

555. *al*: per *el*.

556. *lliga*: aquí, 'aliança, conxorxa'.

557. *seguidament*: hem corregit *segurament*.

558. *ogonotas*: hugonots (heretges, protestants...).

suposant que a tardar⁵⁵⁹ sis mesos més ja hauria⁵⁶⁰ succehit lo estrèpit y haurían lograt son depravat fi. Però la misericòrdia de Déu, que és infinita, nos féu salvos y librà de tal desgràcia, de què jamay li podem donar sufficients gràcies. Havent-se ab esto verificat lo ditxo de alguns vells (fundats, dèyan, en profecias de alguns sants) de que la España, y Religió en ella, arribaria a punt de pèrdrer-se, y que sols se tindria (com diu lo vulgo) per un fil, però que no arribaria del tot a trencar-se. Y penso havem arribat a eix terme y perill, que se ha sustingut solament per miracle y per providència vinguda del Cel, gràcies al Senyor.

Verificadas ja las paus, y per tant cessada ja del tot la guerra, en lo die 28 de maig de 1814 se despediren y [f. 85v] marxaren de Barcelona los gavatxos,⁵⁶¹ amistosament y sens estrèpit, causant un general contento a tothom menos als agavatxats, havent ja alguns dies antes marxat del mateix modo los de Tortosa. En 6 anys de guerra és veritat que se ha perdut molta gent, ja de espants, ja de morts en la guerra y ja de presoners, bé que, verificadas las paus, ne tórnan alguns mils de estos últims. Però si nosaltres havem tant perdut, tampoch se'n poden ells ben riurer, pués asseguràvan los papers públichs y gazetas que, sens haver pogut lograr lo fi de apoderar-se y subjectar la España, han perdut en ella passat de sis-cents mil hòmens.

En est estat nos trobam en lo estiu del ja sobre expressat y corrent any de 1814.

També he pensat declarar un dubte, que podria suscitar-se, y realment alguns havíam tingut, [f. 86] a saber és que, com

---

559. *a tardar*: en cas d'haver tardat.

560. *hauria*: corregim *haria*.

561. Efectivament és el 28 de maig del 1814 quan Barcelona es veu finalment deslliurada dels francesos en el seu procés de replegament i retrocés cap a la frontera.

quant se comensà a dir que tornava al⁵⁶² rey, y més quant se verificà sa entrada, estava encara algun tant⁵⁶³ pendent la guerra en esta nostra pàtria, al parèixer del vulgo, se admirava moltíssim com se li permetia tornar, y més al vèurer que vingué acompanyat amistosament de nostres enemichs los fransesos. Però anant de fondo a buscar lo fonament, diré algo de lo que ja sobre està insinuat, de que en la Fransa aquell que se havia fet proclamar Emperador, aquell gran ambiciós Napoleon Bonaparte, intrús en aquell Regne, aquell que portat de sa ambició havia (penso) projectat y pensat de si que seria altre Alexandro Magno, aquest que después de ser proclamat Emperador, autorisat ab la solemnitat Pontificia, com està insinuat, correspongué tan mal a Sa Santetat que li usurpà sos Estats, lo apartà de [f. 86v] Roma, privat rigorosament de la correspondència dels demés prelats de la Iglésia del modo y forma que sobre tinch explicat; aquell, per últim, que havent repudiat la sua muller Josefina y que contra tota lley se casà después ab una filla del Emparador de Alemaña, per qual causa después foren los dos aliats; aquest, pués, que pensa tenir de eix modo ja dominada la major o gran part de la Europa; aquest, dich, maquinà ab señals antecedents de amistat, lo incorporar-se, subjectar y dominar la España ab la falsa maña y del modo sobre expressat, y entretant estant las demés potèncias de Europa ab alguna, y no plena, quietut. Passan[t], sí, de est modo alguns anys, fins a que se comensà la guerra ab la España del modo [*que*] tinch ja sobre apuntat, y com fou tant gran la resistència espanyola que jamay pogué [f. 87] plenament superar-la, per més que teníam tants falsaris interns y externs. Fou esto un motiu (segons se creu) perquè tingués temps la Inglaterra de fer vèurer a las demés potèncias la injustícia del ambiciós Bonaparte contra

---

562. *al*: enteneu *el*.

563. *algun tant*: una mica.

la España, y que, ab intrigas, falsamañas,⁵⁶⁴ forsa y modo de obrar, sens dubte pretenia apoderar-se de tota la Europa, y més si li fos possible, y que may seria son apetit saciat (aixís se creu). Y en efecte, la Rússia, Prúcia, Suècia y altres potències se aliaren y compongueren un formidable exèrcit, que la veu més comuna era ser de set a vuit-cents mil hòmens, obligant al seu sogra, lo Emperador de Alemanya, a tornar-se declarar contra lo ambiciós son gendre Bonaparte, constant també lo exèrcit del ambiciós de alguns cents mil hòmens, ab què hi agué entre ells encontres los més terribles, per qual motiu no podia Bonaparte enviar a España refors de [f. 87v] consideració, que fou esto ditxa nostra.

Encesa allí la guerra novament ab vigor y ardor, comènsan los aliats a guañar plassas las majors de la altra part del riu Rin, lo atrevessan, y luego en dretxura⁵⁶⁵ se encamínan y èntran a París, sens que ningú pogués contenir-los; y Bèlinton⁵⁶⁶ per part de⁵⁶⁷ la Navarra, ab un exèrcit de cent o cent sinquanta mil hòmens. Arríban, pués, los aliats a París, y en dos dies seguits (segons referían los papers) derròtan del tot lo exèrcit de Bonaparte. En esta o altre ocasió, en breu lo prènan a ell, lo destrònan y destèrran, y li fan (diuhen) una pensió per viurer (que no sé si la cobra); introduheixen allí y proclàman son legítim rey de la sanch y família del infelís rey Lluís XVI, que fou gallotinat al principi de la revolució. Y com después feren també pèrdrer a hereditari⁵⁶⁸ lo Delfí, que havia de ser Lluís XVII, que alguns ja li donaren eix nom, per esto al nou rey proclamat se li donà lo nom de Lluís XVIII (que fou [f. 88]

564. *falsamanyas*: no és al DCVB, però prové de *falses manyes* 'martingales, enganys'.

565. *en dretxura*: de dret (cast. *en derecha*).

566. *Bèlinton*: Wellington.

567. *per part de*: per la part de.

568. *fer pèrdrer a hereditari*: fer perdre com a hereu, eliminar com a hereu. Com ja hem dit en nota anterior, el fill i hereu de Lluís XVI, també de nom Lluís, nascut el 1785, morí estant empresonat a París, el 8 de juny del 1795. Després de l'execució del seu pare, alguns ja l'havien considerat rei: Lluís XVII, per tant.

o esdevingué esta proclamació y coronació en febrer o mars del corrent any 1814).⁵⁶⁹

Apoderats, pués, los aliats de París, se digué que havían manat al Senat o Govern de Fransa que fos tornat a España son legítim rey Fernando VII sens mal ni dany, y ab ell son oncle y germà ja sobre mencionats y los demás (penso) de sa companyia, o quant no tot se reduhiria en cendras⁵⁷⁰ (de sos pares y demás germans no-s digué cosa alguna, ni al present sé de cert si tornaran, però ningú los demana, ni al⁵⁷¹ vulgo los desitja; no sé lo que de ells serà).⁵⁷² Tornant a nostre intent: en efecte, mogut més de temor (penso), lo Senat, que de amor, restituhiren y nosaltres recobràrem a nostre desitjat rey Fernando ab sa comitiva ja sobre mencionada, [f. 88v] en lo temps, die y forma ja també expressada. Y ab esto tenim ja declarat lo dubte⁵⁷³ sobre insinuat y la admiració⁵⁷⁴ que causava lo restituhir los enemichs nostre catiu⁵⁷⁵ rey amigablement, estant encara las dos potències en actual guerra.

També havia dit sobre de Copons que tan bon general havia estat per Catalunya (y en efecte fou aixís, y per bo lo ha tingut sempre al vulgo), però fos lo que fos de sa bondat per nosaltres, lo cert és que en los primers dies del mes de juny del corrent 1814 fou cridat a Madrid ab ordre sèria, que li intimà al Baró de Aroles, marxant de Barcelona a mitja nit, acompanyat de un coronel y 40 cavalls, sens saber lo que serà

569. Lluís XVIII de França (Versalles 1755 - París 1824) era germà de Lluís XVII. Essent comte de Provença, en morir el seu germà es proclamà regent i en morir el seu nebot el 1795 es proclamà rei a l'exili. El 1814, després de l'abdicació de Napoleó, fou cridat pel senat de França i proclamat rei, entrant a París el 4 de maig del mateix any.

570. *quant no tot se reduhiria en cendras*: en cas que no en quedessin només cendres, en cas que no fossin ja morts.

571. *al*: el, com la majoria de les vegades.

572. Els pares de Ferran VII, Carles IV i Maria Lluïsa de Parma, es van retirar l'any 1812 a Roma —al palau Borghese—, on l'ex-rei morí el 1819.

573. *declarat lo dubte*: aclarit, solucionat el possible dubte dels seus lectors.

574. *admiració*: estranyesa, sorpresa.

575. *catiu*: captiu.

de ell. Pot ser que secretament agués comès algun desllís⁵⁷⁶ que al vulgo ignora y constarà⁵⁷⁷ al rey; y aixís⁵⁷⁸ deixem córrer lo que de ell serà.⁵⁷⁹

[f. 89] Tinch conclós lo objecte que me havia proposat manifestar en lo assumpto de la guerra, los treballs, sustos y congoixas que havem⁵⁸⁰ patit. Tenim a nostre desitjat rey Fernando Setè posat en son trono, que mediant lo auxili dels inglesos ha recobrat, después de sis anys de cautiveri. Apar va ara arreglant las cosas, y tornar-las al antich costum, pués hi ha ja ordres per tornar las justícias⁵⁸¹ que foren en lo any 1808 (en què entraren los fransesos y fou ell cautivat), per servir y governar en lo restant del corrent any 1814. Se diu [f. 89v] que ha ja restablert y posat en son peu y nova possessió lo Tribunal de la Santa Inquisició, que los vocals igonau⁵⁸² de las Corts havían destruït o abolit per víurer (podem dir) ab més descaró y llibertat ab sos pèssims costums, vivint públicament sens temor com a fiels sirvents de Satanàs.

576. *desllís*: falta, incorrecció (cast. *desliz*).

577. y *constarà*: però li deu constar (és a dir, cal confiar que el rei ja sap prou per què ho ha decidit).

578. y *aixís*: i per tant.

579. Com hem dit en la nota 496, Copons havia estat destituït en imposar-se el retorn a l'absolutisme, a causa de la seva ideologia favorable a la Constitució, i havia estat confinat temporalment a Sigüenza.

580. *que havem*: repetit en el manuscrit.

581. *las justícias*: els jutges jurisdiccionals, representants dels senyors jurisdiccionals als respectius termes i que, com que administraven justícia per ells, eren la cara més visible de l'Antic Règim.

582. *los vocals igonau*: els diputats hugonots (segurament per 'heretges', en sentit «ampli»). El mot *higonau*, derivat de la pronúncia francesa d'*hugonot*, l'empra encara Verdaguier, per exemple en el seu llibre *Montserrat*, en el poema titulat «L'espasa de San Ignasi»: «Als romeus que va trovant / de la Verge los demana; / un igonau ho ha sentit, ab llenga de cà'n malparla». Curiosament, en l'edició inicial del poema publicada el 1880, en lloc de *un igonau*, hi consta *un vell moro* (Jacinto VERDAGUER, *Cansons de Montserrat ara novament dictadas y en celebració del milenar publicadas*, Vic: Ramon Anglada, 1880, p. 41), i és en versions posteriors on apareix *igonau* (Jacint VERDAGUER, *Montserrat: llegendari, cançons, odes*, Barcelona: Estampa de Francisco X. Altés, 1898, p. 36; Jacint VERDAGUER, *Obres completes*, Barcelona: Llibreria Científic-literària, 1905-1908, vol. 1, p. 305; etc.).

Se diu també [*que*] va captivant y castigant los falsaris y traïdors segons mareixen, però sens albarot⁵⁸³ ni publicar-se, sinó quietament y sens estrèpit, donant mostrars de voler obrar en tot ab rectitut y christianitat. Déu nos fàcia la gràcia de concedir-nos un sant y perfet monarca, que acèrtia lo govern del modo que convinga a honra y glòria sua y profit de nostras ànimas. Amén.

[f. 90] Explicats los treballs⁵⁸⁴ directas de la guerra (en què los pares se vèyan privats de sos més necessaris fills, que per orde de la superioritat havían de anar a la guerra, quedant molts de dits pares, per sa falta,⁵⁸⁵ constituïts en una summa misèria), a més de esto ocasionà la guerra una carestia tant gran que me ha aparegut no devia posar-la en silenci, pués los quevíurers tots (especialment los grans, que són los de primera necessitat) anaren a un preu tan excessiu que ningun pobre podia víurer ni guañar per comprar-los, pués los officis y arts per guañar estàvan estancats, per qual causa no corrían diners, que tot acompanyava per agravar la gran misèria.

[f. 90v] Mon amat pare dexà notat com a cosa particular y jamay ohida que en lo any (me apar) de 1765, de què jo ja tinch també memòria, que en la plassa de Alspens se arribà a vèndrer blat a preu de 9 lliures 5 sous. Jo mateix tinch notat sobre que en la primera guerra [*que*] tinguérem ab la Fransa arribà al blat a vèndrer-se a 15 lliures la q[uar]te[ra].⁵⁸⁶ Cosa o preu excessiu era en aquella ocasió, però pitjor fou en la guerra que acaba de finir, pués anant per orde diré que jo venguí lo poch blat que tinch o tenia de primícia als últims del any 1810 o principi del any 11; y venent a un preu regular lo venguí a 12 lliures 7 sous 6 diners; en 1812, venent-lo a un

583. *albarot*: sic, vegeu la nota núm. 226.

584. *los treballs*: penalitats.

585. *sa falta*: la falta dels fills a casa.

586. *quartera*: «mesura d'àrids, de capacitat variable segons los comarques, però aproximada a 70 litres» (DCVB).

preu benigne,⁵⁸⁷ lo vas [f. 91] vèndrer a 14 lliures; y en lo any 13, venent-lo al preu ímfim y més baix, lo venguí a 15 lliures (y sols tres q[uarte]ras, que éran de la Obra de la Iglésia, lo venguí a preu de 15 lliures 15 sous), quant comunament anava a 9, 10, 12 y 13 duros de plata, y penso que per estos volts, no molt distant, se'n vengué a 16 duros. Y més,⁵⁸⁸ me asseguraren que a la part de Manresa arribà y se'n vengué a 18 duros, cosa jamay vista, estant encara sempre los bladers ab la boca badada, que jamay se saciàvan. Al blat de moro arribà anar a 18 lliures, al llagum⁵⁸⁹ o favas a...,⁵⁹⁰ de manera, torno a dir, que los pobres menestrals no podían víurer si no és patint talent,⁵⁹¹ y molta. Passàvan unas professons de pobres que aturdían [f. 91v] y causàvan llàstima, buscàvan molts herbas boscanas per menjar, que en esta casa differents vegadas los amanírem, y ells menjàvan com a anciam.⁵⁹² En la part de Manresa y Pla de Bajas⁵⁹³ se digué que en differents dies se havían trobat alguns morts, que pensàvan havían mort de fam.

Durà esta gran misèria y carestia fins que, tenint ja lo port de Tarragona libre, com sobre tinch dit, comensà a desembarcar-se vianda; los preu[s] se anaren rebaixant, de manera que en lo mateix any 13 me apar que lo blat tornà ja a 18 lliures la q[uarte]ra; y en la primavera del any 14, en què jo venguí lo de primícia a 7 lliures 10 sous, era ja aleshores lo

---

587. *benigne*: moderat.

588. *y més*: i per si això no fos prou.

589. *llagum*: llegum.

590. A continuació hi ha els símbols de lliura i sou, però només van precedits d'espais en blanc, com si ho hagués deixat per omplir-ho més tard. Abans, la xifra (18) que indica el preu del blat de moro també sembla (per la mida, i pel gruix del traç) escrita a posteriori, i hi ha quedat un espai en blanc davant del símbol de sous.

591. *talent*: fam.

592. *anciam*: enciam, en el sentit original d'amanida' (no pas en el de 'lletuga').

593. *Bajas*: Bages.

preu més corrent y regular. Y a proporció se acomodà també lo preu en los demés grans y comestibles; y los officis apar tórnan a tenir algun cor-[f. 92]rent,⁵⁹⁴ y, treballant, la gent apar que va més alegre y animosa (no obstant que casas y famílias hi haurà que, a causa de las cremas y repetits robos que patiren y suffiren, no tornaran sos dueños a vèurer-se reparats de sos danys y excessivas pèrduas, ocasionadas per la guerra).

Tot lo que fins aquí tinch dit de la primera y última guerra que ara acaba de finir ab la Fransa, he notat⁵⁹⁵ perquè si los veniders en son temps experimèntan desgràcias, tribulacions e infortunis, se anímian, considerant que també sos passats tinguéran molt que sufrir de treballs, misèrias y mortificacions excessivas (y quasi insuportables, si no ajudats⁵⁹⁶ de la Divina Providència), y que no tot ha estat en temps passat regalos y delícias; considerant, en fin, que estam en una vall de llàgrimas, ahont no hi ha béns [f. 92v] ni descansos perfets y duraders, que estos sols los encontrarem en la Glòria, si havem viscut y morim com a christians. Supliquem y posem per medianera⁵⁹⁷ a Nostra Mare Maria Santíssima, [*que*] nos alcànsia de son amantíssim Fill la gràcia de víurer y morir en gràcia sua, per anar en sa companyia después a cantar las divinas alabansas en la Glòria. Amén.

Se segueixen aquí los impresos o estampats ja sobre insinuats en sos respectius llocs.

---

594. *tornen a tenir algun corrent*: tornen a «funcionar», a tenir curs.

595. *he notat*: ho he anotat.

596. *...si no ajudats...*: enteneu 'que haurien resultat insuportables si no haguéssim estat ajudats per la Divina Providència'.

597. *medianera*: mitjancera.

**Relación circunstanciada de quanto intentaba
Don Manuel de Godoy, y todo su resultado**

El dia 13 de Marzo salió de esta Corte con todo el lleno de su grandeza, el asombro del Mundo, el que todo lo mandava, el que todo lo podia, y en fin el grande Almirante Principe de la Paz, y Señor de todos, pues que todos le rendian adoracion. Pasó al Real Sitio de Aranjuez donde estaba la Corte, y fue aseguando á SS. MM. que Barcelona estaba bañada en sangre; que Madrid se hallaba tumultuado en tales terminos que le habia costado mucho trabajo á Su Alteza Serenisima el poder salir de esta Corte; y de consiguiente que hera precisa la fuga de SS. MM. y AA. pues ya estaban á la vista las Tropas Francesas, no quedando mas arvitrio que executar lo mismo que hicieron los Reyes de Portugal.

Jamás se ha visto Madrid mas tranquilo y sosegado, ni se pensaba menos tumul[t]os, ni alborotos; pero combenia á sus ideas é indigna intencion alucinar á nuestros Soberanos, arrastrandolos al precipicio, ya que él veía proximo el suyo con la venida del Exercito Francés.

Como para hacer la fuga, hera necesario que el Decreto se firmara por el Principe de Asturias y los Ministros ó Secretarios de Estado, lo presentó Godoy al primero y resistió hacerlo, pero se le dijo que si no hiba por buenas lo haria de otra manera. Los Ministros hicieron igual resistencia, solo el de Hazienda Soler que lo firmó inmediatamente. Debia ambien firma[r]se por el Consejo, y á este efecto lo presentó á el un Adecan de Godoy esperando la respuesta à [sic] caballo. El Consejo se formó completo aun de los enfermos, y despues

de estar desde las 9 hasta las 12 se le respondió al Ayudante ó Adecán que el Consejo no había tenido por conveniente contestar⁵⁹⁸ á dicho Godoy en derechura y si acerlo á S. M. como lo verificó; y el Consejo salió á las 4 y media de la tarde, proponiendo á S. M. la tranquilidad y sosiego que debía tener, y la confianza que reinaba en todo el Pueblo y Reyno Español; pero apesar de todo se Decretó la fuga para la noche del 15 alas tres de ella apesar de la resistencia echa por las Personas Reales, excepto Rey y Reyna, y no obstante ha haberle ablado al Rey toda claridad así los hijos como los Ministros, quienes despues de decir solemnes claridades á Godoy llegó la cosa al extremo de tirar⁵⁹⁹ las Espadas contra dicho Godoy los citados Ministros.

En este tiempo se presentaba ya en Aranjuez, sin saverse por quien estaba llamada, una gran porcion de gente de paisanos de todos aquellos lugares inmediatos, enterminos que puso en cuidado al Generalísimo, y conociendo que todo el Paisanage estaba dispuesto á evitar la fuga de sus Soberanos,⁶⁰⁰ y livertar á su Principe, creyó, ser el unico medio el de oponer la fuerza; y asi despachó orden á esta Corte para que inmediatamente fuesen el Cuerpo de Guardias de Corps, los demás de Guardias Españolas y Walonas, el Cuerpo de Usares creado por él para su Guardia de honor con la Artilleria de este Cuerpo y toda la Guarnicion que había aquí; dexando al mismo tiempo el Gran Generalísimo la orden al Capitan General para que en la misma noche del 15 á la misma hora de la fuga se tocasen á Fuego todas las Campanas de Madrid para alborotar la gente, señalando el puesto donde había de ponerse la Artilleria para acer fuego al Paysanage. El Capitan General consultó esta orden con el Gobernador del Consejo, y acordaron no ponerla en cumplimiento de manera

---

598. *contestar*: corregim *contextar*.

599. *tirar*: treure, fer sortir (gallicisme per *sacar, desevainar*).

600. *Soberanos*: corregim *Soberonos*.

alguna, y despachó el parte acostumbrado, diciendo no había novedad y todo estaba quieto.

En efecto llegó la Tropa de Casa Real al Sitio de Aranjuez: Pero quan diferentes salieron las ideas de este monstruo de soberbia, pues el Cuerpo de Guardias de Corps recibe una orden secreta del Principe de Asturias, diciendoles ponía toda su confanza en ellos. Unese á ellos las Españolas y Walonas, y junto con el numeroso Pueblo se ponen á evitar la fuga de las Personas; toman todas las salidas del Sitio, y los Guardias de Corps rodean con la mayor vigilancia el Palacio, y solo reynaba una voluntad entre Tropa y Paysanage. Llega la hora, empiezan ha gritar viva el Rey, muera Godoy.

A la una de la noche del día 15 se empezó el alboroto: El Cuerpo de Usares de la Guardia de honor hace fuego contra los Guardias de Corps. Don Diego Godoy, como Coronel de Guardias Españolas, manda hacer fuego contra aquellos y el Pueblo, colocan la Artilleria suya á la Retaguardia de los Guardias, pero la Infanteria no obedece y huye Don Diego; viendo los Usares ser inutil su resistencia, se dispersan y no tubieron mas advitrio de desnudarse de sus Uniformes asi Oficiales como Soldados; pero viendo los Guardias Españolas hiban á extinguir⁶⁰¹ este Cuerpo, los Guardias y el Pueblo acogenlos en el Quartel, los afeytan y visten de otra suerte, y estuvieron escondidos hasta que se les dio la orden para pasar á Ocaña.

El alboroto seguía aclamando todos por su Rey y Principe, quienes para sosegarlo en parte se presentaron con luces en el Balcon alas dos de la noche diciendo, aqui estamos, sosegaros: Las voces se armaron de viva el Rey, y muera Godoy.

Temerosos de que seles huyera este Coloso de sovervia y poder, como ya corrieron voces de que lo había echo; seguros de que Palacio estaba guardado por los Guardias, pasa el Pueblo y Tropa á casa de Godoy, encuentran alguna resistencia

---

601. *extinguir*: corregim *extiuquir*.

en la Guardia que tenia de Usares, la hacen dispersar, y entran en ella; sacan con todo respecto á la Princesa de la Paz y su hija, y en andas las llevan á Palacio adonde las dejaron; vuelvense á la Casa, la saquean haciendo pedazos quanto veian de Espejos Sillas y demas excepto las preciosidades que habia que estas las llevaban á Palacio, donde pidieron á la Princesa de la Paz les dixese adonde estaba Godoy: Responde que en su casa y que lo busquen en las Guardillas⁶⁰² pues alli estaba.

En efecto seguian entrando y registrandolo todo mas nada conseguian de sus ideas; pero un Soldado Walon ó ya llevado de curiosidad, ó temeroso de alguna traicion, sigue suviendo y en una Guardilla siente ruido se alarma y en efecto al entrar el, salia Godoy con una lebita de paysano y sombrero redondo: Se quedan parados ambos, mas aquel Coloso de soberbia, aun no queria conocer el estado de abatimiento en que se hallaba, le dice al Soldado: [¿]Conocesme[?], responde el Soldado, si conozco á Vm, replicale, pues vien dame tu casaca y calla que yo te haré feliz. Mas el Soldado desprecia su oferta y grita, á qui está, á qui está: Sube la gente trata de esconderse, mas ellos qual lobos sangrientos se arrojan á el, y lo sacan á la Calle, donde fué tan grande el aplauso por su hallazgo que no es facil mi torpe pluma lo explique. Al salir á la Calle el dia a 8 aquel Almirante que el dia 14 habia tenido una Corte tan asombrosa en su casa, echase un pañuelo á la cara para cubrir su rostro del Pueblo, y para contener la sangre que arrojaba de una herida que tenia sobre del ojo : Aquel pueblo a quien tanto habia ofendido, lo llevaba como al mas malechor dandole palos, puntapiés, pezcociones, escupiendole, tirandole piedras, injuriandole de palabras y en fin despues de todos estos ultrages le pasaron el muslo con una aguja de espartero, siendo esta la peor herida de las muchas que tine en su cuerpo: Distinguen los Reyes Padres

---

602. *guardillas: per buhardillas.*

desde Palacio que llebaba el Pueblo á Godoy en aquellos terminos, y mandan que salga el Principe de Asturias á librar la vida á el que tantas veces habia intentado quitarsela á el; y lo austeriza [*sic*] para que lo juzgue:⁶⁰³ Viendo el Cuerpo de Guardias de Corps la disposicion en que el Pueblo llevaba al Almirante, sale al frente, rodea á este y lo llevaba al Quartel, quando se presenta el Principe de Asturias, quien preguntó al Pueblo que queria; y este y la Tropa pide la Cabeza de Godoy, ofrecela el Principe quien se retiró á Palacio en medio de las mayores aclamaciones y por ir apie, hombres y Mugerés tendian sus vestidos por donde pasaba.

Haun no habian saciado los valientes Españoles la sed que tenian de que seles presentase la caveza del que tanto los oprimia, y asi vuelbense á alborotar; crehen no estaba preso Godoy, y asen salir segunda vez al Principe de Asturias quien pasó al quartel de Guardias, y sacó por su mano el Reo manifestando estaba allí, y sosego al Pueblo ofreciendo hacer justicia luego que Don Manuel de Godoy⁶⁰⁴ declarase y confesase, pues asi convenia para vien de todo el Reyno, y tomando su coche se volvió á Palacio; pero la gente quitó las mulas y querian llevar el coche mas S. A. dixo no queria que sus Vasallos fuesen animales suyos, y si los queria como à hijos.

Expide S. M. el Rey Padre el Decreto de exoneracion⁶⁰⁵ de los empleos de Generalisimo y Almirante al Principe de la Paz, y la confiscacion de sus bienes y rentas mandada hacer por nuestro Soberano actual. Se aquieta la gente con esto y con saber que el preso tenia ademas de quatro centinelas al rededor de la cama, y otras quatro á la entrada del quarto, cinquenta Guardias de Corps á caballo cercando todo el quartel; pero notando las gentes el dia 18 mucha novedad en Palacio, se

---

603. *juzgue: corregim juzge.*

604. *Godoy: corregim Godey.*

605. *exoneracion: corregim exonoracion.*

volvió á alborotar el Pueblo, hasta que salió un Exento de Guardias á caballo publicando Reynaba ya FERNANDO EL VII. con cuya tan plausible noticia se llenaron de gozo y se sosegó el Pueblo manifestádo con vivas y demas demostraciones de alegría, la que reynaba en los corazones de todos por verse libre de un Tirano, y con un Monarca á quien todos adoran.

Posteriormente extiendese la voz en el Sitio de que los Reyes Padres se hiban á Granada, y que habian pedido á su hijo llevarse delante de si ala Alambra de Granada á Godoy: En efecto se pone el coche, ba abuscarlo al Quartel, mas la gente à pedradas desvaratan el coche, y anoser por los Guardias hubieran acabado con mulas tambien.

Traian preso á Don Manuel de Godoy á esta Corte pero fue preciso dejarlo en Pinto por haberse agravado de sus heridas, en donde permanece con 300. hombres de Guardias, de Corps, Españolas, Walonas y Milicias Urbanas, sin contar el numeroso Pueblo que le sigue. Está comisionado el Marqués de Castelar como Comandante con la Orden, de responder de la Caveza del Preso con la Suya: Las centinelas Juradas para no ablar una palabra, y asi aunque pregunte y pida alguna cosa, nadie le responde; ha estado muy malo, pero en este dia está mejor, y haun se creia estubiese en disposicion de vestirse, luego que esto se verifique se le pondran las prisiones correspondientes y que hasta ahora no ha tenido.

De esta suerte se halla aquel que no solamente queria extender su mando al Imperio Mexicano; aquel cuya Soberania tenia en poco el obsequio que todo el Mundo le hacia y quiso coronarse sus Sienes con la Diadema de Rey, como lo acreditan las medallas encontradas al efecto, y con la Artilleria y Fusiles hallados en la Casa Arzenal de esta Corte que todo tiene la Inscricion de = Manuel I. Rey de los Algarves y de las Indias. VIVA FERNANDO VII. VIVA.

CON LICENCIA : EN VALENCIA.

Exclamacion que hizo en brazos del cardenal Rinuccini, N. Smo. Padre Pio VII al tiempo de darle la funebre Embajada, de haberse visto violentado el Señor Don Fernando VII para la abdicacion de la Corona de las Españas, cuya noticia recibió á los 12 de Mayo de 1808, seis dias despues de dicha abdicacion.

Dexame, ó mi amado Hermano en Christo; Cardenal, dexame que con estas mis caducas lagrimas riegue el suelo de esta Patria, seno antes de las delicias de Dios, y de su Iglesia, y ahora de algun tiempo á esta parte infeliz, y desgraciada por los falsos seductores de todo el Orbe: Dexame llorar, y tus amados brazos sean el baculo en que se pueda sostener este anciano, y moribundo cuerpo, cuya alma solo espera verse en la presencia de aquel irritado, y justiciero Dios; de aquel Dios infinitamente ofendido. No me acrecientes con las tuyas el acerbo dolor, de ver el suceso de Nuestro muy amado en Christo, Hijo Fernando, muy semejante, y quasi à punto de verse la España, como se vió en tiempo de Nuestro Antesor en el año 1798, este suelo, y el Santuario desolados, robados, y ultrajados por unos Legiones de hinumanos, por unas Tribus de engañadores; Pero animo Españoles, que Dios bolverá por nuestra causa: Dios justo, y quan incomprendibles son tus juicios! Bien sabeis, ó mi Dios! Que desde que abracé el timon de la Nave de tu dictada verdadera Religion, solo mis esfuerzos se han dirigido á la gloria de tu mayor aumento; pero veo, que mis trabajos no te han sido agradables. Permites que se postre tu Pastor, y Rebaño al poder belicoso de una Nacion destructora, de una

P EXCLAMACION QUE HIZO EN BRAZOS DEL CARDENAL Rinuccini, N. Smo. Padre Pio VII, al tiempo de darle la fúnebre Embajada, de haberse visto violentado el Señor Don Fernando VII, para la abdicacion de la Corona de las Españas, cuya noticia recibió á los 12 de Mayo de 1808, seis dias despues de dicha abdicacion.

Dexame, ó mi amado Hermano en Christo; Cardenal, dexame, que con estas mis caducas lagrimas riegue el suelo de esta Patria, seno antes de las delicias de Dios, y de su Iglesia, y ahora de algun tiempo á esta parte infeliz, y desgraciada por los falsos seductores de todo el Orbe: Dexame llorar, y tus amados brazos sean el baculo en que se pueda sostener este anciano, y moribundo cuerpo, cuya alma solo espera verse en la presencia de aquel irritado, y justiciero Dios; de aquel Dios infinitamente ofendido. No me acrocientes con las tuyas el acorbo dolor, de ver el suceso de Nuestro muy amado en Christo, Hijo Fernando, muy semejante, y quasi á punto de verse la España, como se vió en tiempo de Nuestro Antecesor en el año 1798, este suelo, y el Sacramento desolados, robados, y ultrajados por unos Legiones de hinumanos, por unas Tribus de engañadores; Pero animo Españoles, que Dios bolverá por nuestra causa: Dios justo, y quan incomprehensible con tus juicios! Bien sabéis, ó mi Dios! que desde que abracé el tronco de la Nave de tu dictada verdadera Religion, solo mis esfuerzos se han dirigido á la gloria de tu mayor aumento; pero veo, que mis trabajos no te han sido agradables. Permites que se postre tu Rebaño, y Rebaño al poder belicoso de una Nacion destructora, de una turba errante, é idolatra. ¿Pues lo permites? Tus Divinos juicios son altos, é incomprehensibles! El corazon, ó mi Dios! se me arranca del pecho al verte irritado, y mi lengua no puede presentarte los sentimientos de esta pobre y afligida Alma, consternada con tanto descalabro. O mi Dios! Perdona una y mil veces, perdona á aquel Reyno escogido con el timbre de Catholico, y dá tus Divinos auxilios para poder permanecer sobre el Rebaño que me encargastes, dictando y sosteniendo tu Santa Ley, en medio de los falsos Filósofos, que intentan destruir los monumentos incontrastables de tu Iglesia; Y si el derramamiento de la ultima gota de mi sangre no es suficiente á aplacar tu ira ¿Que haré Dios, Dios mio? ¿Que haré por ti?

Al llegar aquí, alcanzó á Su Santidad una opresion de corazon, que le duró mas de media hora, pensando sus familiares, que habia entregado su Espiritu al Criador; pero con los auxilios del Medico de Camara Santili, pudo bolver en si, aunque con mucha debilidad de sus sentidos, y llorando fue preciso ponerle en Cama donde aun permanece, y encarga que todos lloren, y bagan penitencia para desagraviar al Dios de los Exercitos, Roma 22 de Mayo de 1808.

turba errante é idolatra. ¿Pues lo permites? Tus Divinos juicios son altos, é incomprehensibles! El corazon, ó mi Dios!⁶⁰⁶ Se me arranca del pecho al verte irritado, y mi lengua no puede presentarte los sentimientos de esta pobre y afligida Alma, consternada con tanto descalabro. O mi Dios! Perdona una y mil veces, perdona á aquel Reyno escogido con el timbre de Catholico, y dá tus Divinos auxilios para poder permanecer sobre el Rebaño que me encargastes, dictando y sosteniendo tu Santa Ley, en medio de los falsos Filósofos, que intentan destruir los monumentos incontrastables de tu Iglesia; Y si el derramamiento de la ultima gota de mi sangre no es suficiente á aplacar tu ira ¿Que haré Dios, Dios mio? ¿Que haré por ti?

Al llegar aquí, alcanzó a Su Santidad una opresion de corazon, que le duró mas de media hora, pensando sus familiares, que habia entregado su Espiritu al Criador; pero con los auxilios del Medico de Camara Santili, pudo bolver en si, aunque con mucha debilidad de sus sentidos, y llorando fue preciso ponerle en Cama donde aun permanece, y encarga que todos lloren, y hagan penitencia para desagraviar al Dios de los Exercitos. Roma 22 de Mayo de 1808.

606. Dios: corregim Dois.

7. RECULL BIBLIOGRÀFIC⁶⁰⁷

Pietro BALDASSARI, *Histoire de l'enlèvement et de la captivité de Pie VI*, París: Librairie d'Adrien Le Clere et Cie., 1839.

Borredà. Berga: Àmbit de Recerques del Berguedà, 1991.

Isidro CLOPAS BATLLE, *El invicto Conde del Llobregat y los hombres de Cataluña en la guerra de la Independencia*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 1961.

Miquel FURRIOLS, «Diari de mossèn Isidre Serrat (1796-1815)», dins *Ausa*, III (núm. 23, 1958), p. 16-21.

Valentí GIRBAU I TÀPIES, *Església i societat a la Catalunya central: el bisbat de Vic a l'època del bisbe Veyan (1784-1815)*, Barcelona: Herder, 1996.

Joan GUIU I CASADESSÚS, *Guía descriptiva del Obispado de Vich*, de l'any 1898.

Ramon ORDEIG I MATA, «La Batalla de Vic», dins *Ausa*, XI (1983-1985), p. 353-367.

Josep ALBERT PLANES, *Alpens, una història del Lluçanès: pagesos, paraires i carlins*, Alpens: Ajuntament d'Alpens, DL 1999.

Maties RAMISA I VERDAGUER, «Aspectes de la Guerra del Francès a Vic (1808-1814)», dins *Ausa*, XI (1983-1985), p. 239-249.

---

607. Recopilem en aquest breu recull exclusivament la bibliografia especialitzada citada en aquesta edició.

Maties RAMISA I VERDAGUER, *La Guerra del Francès al corregiment de Vic, 1808-1814*, Vic: Eumo (L'Entorn, 26), 1993.

Modest REIXACH, «Clérigos franceses en Vich a raiz de la revolució de 1798», dins *Ausa*, III (1960), p. 412-414.

Jacinto VERDAGUER, *Cansons de Montserrat ara novament dictadas y en celebració del milenar publicadas*, Vic: Ramon Anglada, 1880.

Jacint VERDAGUER, *Montserrat: llegendari, cançons, odes*, Barcelona: Estampa de Francisco X. Altés, 1898, p. 36;
Jacint VERDAGUER, *Obres completes*, Barcelona: Llibrería Científich-literària, 1905-1908.

Miquel YLLA-CATALÀ I GENÍS, «Ramon Genís i Bayés (1905-1959)», dins *Ausa*, XXII (núm. 156, 2005), p. 219-229.

8. ÍNDEX ALFABÈTIC

AHUMADA, Duc d': 82.

Aiguafreda: 12, 57.

ALEMANY, Marià: 11.

Alemanya: 89, 97, 98, 100, 103, 124, 137, 138.

Alexandre magne: 115, 137.

Alexandria: 99.

Algarve: 108, 150.

Alkmaar: 93.

Alpens: 8, 9, 10, 12, 21, 22, 23, 24, 26, 39, 43, 47, 51, 53, 56,
60, 61, 69, 77, 79, 92, 103, 141.

ÁLVAREZ DE CASTRO, Mariano: 121.

AMARILLAS, Marquès de las (Pedro Agustín GIRÓN): 82.

Amiens, Pau d': 90, 91, 100, 101.

Ancona: 98.

Andalusia: 120.

Anglaterra: 66, 67, 90, 91, 100, 104, 137.

ANTONIO, Infant don: 132.

Aran, Vall d': 88.

Aranjuez: 109, 117, 145, 146, 147.

ASPINET: vegeu ESPINET.

ASTÚRIES, Príncep d': 105.

AUSTERA, Santa: 53.

Àustria: 89.

Bages, Pla de: 142.

BALDASSARI, Pietro: 97.

BALMES, Climent: 43, 49.

Banyoles: 122.

BARANJAS, [ ]: 44.

BARANJAS, Miquel: 40, 41.

BARANJAS, Rigo: 40, 41.

Barcelona: 52, 84, 103, 107, 108, 127, 131, 133, 136, 139, 145.
BARJAU: 39.
BARJAU i SERRAT, casa: 60.
BARJAU, [ ]: 42, 44, 47.
BARJAU, casa: 12, 20, 52, 58, 61, 75.
BARJAU, Eudalda: 54.
BARJAU, Francesc: 52.
BARJAU, Joan: 40, 41, 42, 44, 46, 49, 50, 51.
BARJAU, Joana: 41.
BARJAU, Magdalena: 50.
BARJAU, Maria: 41.
BARJAU, Maria Àngela: 51, 52, 54.
BARJAU, Miquel: 17, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 50.
BARJAU, Pere: 51, 52.
BARJAU, Rigo: 41.
BARJAUS: 11, 17.
Basilea, Pau de: 88, 90.
Batalla de Vic: 24, 127.
Baviera: 89.
Bayona: 111, 113, 116.
Bellver de Cerdanya: 87.
BELLVITGES, Esteve: 32.
BERG, Duc de: 101, 108, 114.
Besós, Riu: 133.
Biblioteca Episcopal de Vic: 15.
BLAKE, Joaquim: 120, 121, 127.
Boatella, mas: 10.
BONAPARTE, Josefina: 137.
BONAPARTE, Josep: 101, 103, 115, 117.
BONAPARTE, Napoleó: vegeu Napoleó.
BORBÓ: 112.
BORGHESE, palau: 139.
Borredà: 10, 14, 39, 131.
BRASCHI, Giannangelo: 96.

Brasil: 104, 109.
Brest: 93.
Briançon: 97.
BURCH, Francesca: 19.
Burgo de Osma: 121.
Burgos: 110, 111.
Cabo San Vicente, Batalla de: 91.
Cadis: 83, 93, 104, 107.
Camp de la Riera: 44.
Camp de Tarragona: 120, 126.
CAMPÀS, Bernat: 45.
CAMPÀS, Joan: 45.
Camperdown, Batalla de: 93.
Camperduin: 93.
Campo de Gibraltar: 124.
Campoformio, Tractat de: 89.
CAMPOVERDE, Marquès de: 122, 123, 124.
Camprodon: 22, 70, 76, 80, 81.
CANUDAS ARBOIX, Ramon: 18.
CAÑADA-IBÁÑEZ, Marquès de: 130.
CAPDEVILA, Josep: 47.
CARAVENT, Josep: 45.
Cardona: 125.
CARLEMANY: 101.
CARLES III: 53, 103.
CARLES IV: 91, 102, 103, 105, 109, 113, 114, 139.
CARLOS, Infant don: 132.
CARO I SUREDA, Pere: 103.
Cartaxo: 103.
CARVAJAL-VARGAS, Luis Fermín de: 71.
CASALS, Joan: 19.
CASANELLAS, Pere: 32.
Casanova, casa (Alpens): 76.
CASARAMONA, Bartomeu: 51.
CASARAMONA, Magdalena: 51.

CASARAMONA, Margarida: 51.
 CASAS, Gràcia: 57.
 Castella: 120, 130.
 Catalunya: 24, 67, 82, 84, 103, 108, 119, 120, 124, 125, 128, 130, 132, 135, 139.
 Catllà, el: 76.
 Cent mil fills de Sant Lluís: 62.
 Cerdanya: 68, 69, 86, 87.
 Cerdanyons: 79.
 Cervera: 122.
 Ciudad Rodrigo: 80.
 Ciutat de Mallorca: 124.
 CLOPAS, Isidre: 131.
 COBLENZ, Ludwig von: 89.
 COLÍ, Francesc: 18, 49.
 Coll de Soler: 69, 78, 79.
 COLL, Antoni: 32.
 COLL, Isidre: 49, 51, 55.
 COLL, Jaume: 54.
 COLL, Pere: 55.
 COMAS, Joan: 40, 41.
 Comià: vegeu Sant Esteve de Comià.
 Consejo: 145, 146.
 Consolat (França): 98, 99, 100.
 CONSTÀNCIA, Santa: 53.
 Convenció (França): 72, 73.
 COPONS, General: 14, 125, 126, 127, 129, 133, 139, 140.
 Cornador, Puig: 69, 78.
 COROMINES, Joan: 32, 39.
 Corts: 129, 130, 132, 134, 135, 140, 145, 150.
 Cotlliure: 68, 83.
 CRUELLES I ARXÉ, Joan: 18.
 CRUELLES I CIDERA, Josep: 18.
 CHIARAMONTI, Gregori Bernabé: 98.
 Daimiel: 130.
 Delfinat: 97.
 Den Helder: 93.
 Dinamarca: 103, 104.
 Directori: 72, 98, 99, 101.
 DOGUMIER, [ ]: 81.
 Dòrria: 22, 85.
 DUROC, Mariscal: 112.
 Empordà: 67, 68, 71, 83, 103, 122, 130, 130.
 EROLES, Baró d': 14, 62, 124, 130, 139.
 Escandinàvia: 103.
 Escorial, Procés de l': 106.
 Església: 89, 95, 96, 97, 115, 137.
 Espanya: 23, 28, 53, 61, 65, 67, 75, 82, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 125, 129, 132, 136, 137, 138, 139, 151.
 ESPINET, casa: 45.
 ESPINET, Joan: 45.
 ESPINET, Josep: 45.
 ESPINET, Teresa: 45.
 Estats Pontificis: 98, 101, 116, 137.
 Estiula: 78.
 Etrúria: 102, 103, 104, 116, 118.
 Europa: 66, 95, 99, 103, 104, 115, 137, 138.
 FELIP V: 121.
 FERRAN I DE BORBÓ-DUES SICÍLIES: 101.
 FERRAN IV DE NÀPOLS: 101.
 FERRAN VII: 14, 26, 28, 62, 82, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 125, 132, 133, 134, 135, 139, 140, 150, 151.
 FERRAN, PRÍncep d'ASTÚRIES (posterior Ferran VII): 105, 106, 107, 109, 113, 115, 145, 146, 147, 149.
 FERRER, Antoni: 10.
 Figueres: 68, 81, 82, 83, 88, 103, 107, 108, 121, 122, 123, 124, 127, 130, 132.
 Florència: 96.

Fluvià, Riu: 132.
 Fontainebleau: 102, 115.
 Fontainebleau, Tractat de: 104, 107.
 França: 21, 23, 26, 27, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 81, 88, 89,
     90, 91, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 107, 111, 112,
     114, 115, 117, 118, 124, 127, 130, 133, 137, 139, 139,
     141, 143.
 FRANCESC DE PAULA: 116.
 FRANCESC I: 73.
 FRANCESC, Sant: 52, 53.
 FRANQUESA, Eudalda: 51, 52.
 Frísia: 93.
 FURRIOLS, Miquel: 15.
 GARCÍA DE LA CUESTA, Gregorio: 86.
 Garrotxa: 122.
 Gasteiz: 111.
 Gazeta de Madrid: 27, 97.
 GENÍS I BAYÉS, Ramon: 15.
 Gènova: 102.
 Gibraltar: 107, 124.
 Ginestet: 45.
 GIRBAU, Valentí: 128.
 GIRÓN, Pedro Agustín: 82.
 Girona: 81, 120, 121, 122, 127, 130, 132.
 GODOY, Diego: 147.
 GODOY, Manuel de: 14, 28, 105, 106, 107, 108, 109, 110,
     111, 113, 115, 118, 145, 146, 147, 148, 149, 150.
 Gombren: 21, 69, 78.
 GONZÁLEZ DE AGUILAR I TORRES, Lluís: 122.
 GOYA: 117.
 GRAELL, Joan Pau: 43.
 Gran Bretanya: 22, 67, 91.
 Granada: 150.
 GRAVINA, Federico Carlo: 83, 84.
 GREGORI XIII: 69.
 Grenoble: 97.
 Guerra del Francès: 7, 12, 15, 21, 23, 24, 82, 86, 120, 128.
 Guerra Gran: 21, 83, 84, 86, 88, 103, 120, 121.
 GUILLOT, [ ]: 72, 122.
 GUIU I CASADESSÚS, Joan: 39.
 GUIU, Andreu: 56.
 Hautes-Alpes: 97.
 Holanda: 66, 91, 93.
 Hostal Cremat (les Llosses): 78.
 Hostalric: 122.
 IBÁÑEZ CUEVAS, Joaquim de: 124, 130.
 IGLÉSIES, Josep: 10.
 Igualada: 11.
 IL·LUMINADA, santa: 53.
 ILLA, Francesc, notari: 51.
 Imperi: 53.
 Imperi Napoleònic: 101.
 Imperio Mexicano: 150.
 Índia (Amèrica): 88, 104.
 Índies (Amèrica): 112.
 Irlanda: 90.
 ISABEL MARIA (de França): 73.
 Itàlia: 89, 90, 97, 98, 100, 101, 102.
 IZQUIERDO, Domingo: 84.
 JOSEP I (de Portugal): 104.
 Junta Central: 103, 117, 118, 119, 124, 129.
 Junta Corregimental de Vic: 24.
 JUNYENT, Eduard: 10.
 LACUESTA, Gregorio: vegeu Gregorio GARCÍA DE LA CUESTA: 86.
 LACY, Lluís Robert: 124, 125.
 LALANDRA, Margarida: 42.
 LAPEÑA, [ ]: 68.
 LAVORI, Joan: 42.
 Lepant, Batalla de: 69.
 Lima (Perú): 71.

Lió: 103.
LOMBARD, Jordi (pseudònim): 94.
Lusitània Septentrional: 102.
Lleida: 122, 126.
Llers (Alt Empordà): 71.
Llosses, les: 24, 69, 78, 128.
Lluçà: 79.
Lluçà, Santa Maria de: 50.
Lluçanès: 10, 39.
LLUÍS CARLES (delfí): 73, 74.
LLUÍS I DE BORBÓ: 102.
LLUÍS II: 102.
LLUÍS XVI: 65, 66, 73, 74, 138.
LLUÍS XVII: 138, 139.
LLUÍS XVIII: 138, 139.
Mac Auliffe Regiment: 121.
MAC AULIFFE, Dermont: 121.
MADOZ, PASCUAL: 10.
Madrid: 71, 82, 84, 101, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 111,
112, 114, 115, 116, 118, 125, 131, 134, 135, 139, 145,
146.
Málaga: 120.
Mallorca: 103, 124.
Manresa: 127, 142.
MANSO I SOLÀ, Josep: 14, 131, 132, 133.
MARANJAS, vegeu BARANJAS.
MARÇAL DEL PADRÓ, casa: 49, 51.
MARÇAL, Joan: 51.
MARÇAL, Segimon (notari): 48.
MARIA ANTONIETA D'ÀUSTRIA: 73.
MARIA I DE PORTUGAL: 104.
MARIA LLUÏSA DE BORBÓ-PARMA: 102, 105, 139.
MARIA TERESA D'ÀUSTRIA: 73.
MARQUÉS DE PALACIOS: 119.
MARSAL, Joan: 19, 61.

Matamala: 39.
Mataró: 125, 126, 133.
Milà: 97.
Molins de Rei: 120, 133, 134.
MOLL, Francesc de B.: 41.
Montalegre, Cartoixa de: 12, 57.
Montesquiu: 44, 45, 47, 86, 87.
Mont-lluís: 68, 88.
Montpeller: 121.
Montserrat: 130.
MULLER, General: 97.
MURAT, Joachim: 101, 108, 113, 114.
NAPOLEÓ BONAPARTE: 7, 89, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
104, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 122,
137, 138, 139.
Nàpols: 90, 101.
Navarra: 67, 108, 138.
Noguer de Sant Joan de Sora: 12, 18.
NOGUER I SERRAT, [ ]: 61.
NOGUER I SERRAT, Maria: 18, 61.
NOGUER, Joan: 12, 18, 45, 57, 60.
NOGUER, Josep: 46.
NOGUER, Josepa: 58, 61.
NOGUER, Margarida: 58, 60.
NOGUER, Maria: 58, 76.
NOGUER, Pere: 13, 57, 60, 61.
NOGUER, Quitèria: 46.
Ocaña: 147.
O'DONNELL, Enrique: 121, 127.
OGUENDO, [ ]: 80.
OLIVER COPONS, Francesc de Paula: vegeu Copons.
Olot: 125, 127.
OMET, Pau: 43.
ORDEIG I MATA, Ramon: 24, 127.
Osona: 39.

País Basc: 84, 103.
 Països Baixos: 89.
 Palerm: 83.
 Palma de Mallorca: 86, 103.
 Pamplona: 108, 115.
 París: 24, 66, 72, 73, 74, 100, 138, 139, 139.
 Parma: 89, 96, 102.
 Patronat d'Estudis Osonencs: 7, 15.
 Pau d'Amiens: 90, 91, 100.
 Pau de Basilea: 90.
 Pedró, el: 49, 51.
 Península Ibèrica: 91.
 Perafita: 24, 41, 42, 43, 128.
 Perpinyà: 68.
 Perú: 71.
 Pirineu: 120.
 Pirineus, Tractat dels: 88.
 PIUS V: 69.
 PIUS VI: 95, 96, 97, 98.
 PIUS VII: 28, 98, 99, 100, 102, 115, 151.
 Pla de Bages: 142.
 Pla de la Perxa: 68.
 Pla de l'Estany: 122.
 Plaça, la: 45.
 Placeta, la: 19.
 Plana de Vic: 24.
 PLANAS, Maria: 43.
 Planès: 22, 70.
 Planes, carrer: 18.
 PLANES, Josep Albert: 24, 69.
 Planoles: 22, 70.
 Pol, el (Ripoll): 51, 52.
 PONTÍFICE (vegeu Sant Pare): 96.
 PORTAVELLA, Jaume: 9.
 PORTAVELLA, Margarida: 9, 55.
 Portugal: 102, 103, 104, 108, 109, 125, 145.
 Portvendres: 68, 83.
 Prat de Lluçanès: 48.
 PRAT, Josep Melcior: 32.
 PRAVIS, Joan: 41.
 PRIM, Jaume: 46.
 PRÍncep d'ASTÚRIES (posteriorment FERRAN VII): vegeu Ferran, Príncep d'Astúries.
 PRÍncep de la Pau: 148 (vegeu Godoy).
 PRINCESA DE LA PAZ: 148.
 Principat: 121, 122.
 Procés de l'Escorial: 106.
 Provença: 139.
 Prússia: 66, 88, 90, 97, 100, 138.
 Puig Cornador: 69, 78.
 PUIGCERCÓS, Joan: 10.
 Puigcerdà: 22, 68, 69, 87.
 Puigdon: 69, 78.
 RAMISA, Maties: 24, 127.
 Real Cámara: 10.
 REDING, Theodor: 14, 120, 129.
 Regència d'Urgell: 62.
 REIXACH, Modest: 67, 89.
 República Francesa: 75.
 República Pertenopea: 101.
 República Romana: 95.
 Revolució Francesa: 7, 21, 23, 65.
 Ribes de Freser: 22, 69, 76, 86.
 RICARDOS, Antonio Ramón: 68, 71.
 RIEGO, Aixecament: 62.
 Riera, Camp de la: 44.
 RIEROLA, Climent: 44.
 RIEROLA, Joan: 44.
 Rin, riu: 138.
 RINUCCINI, Cardenal: 151.

Ripoll: 22, 47, 51, 52, 70, 76, 77, 80, 86, 87.
RIPOLL, ABAT DE: 79.
Ripoll, Arxiprestat de: 39.
Ripollès: 85.
Roma: 21, 53, 57, 95, 96, 101, 102, 115, 137, 139, 153.
Roma, Sant Esteve de: vegeu Sant Esteve de Comià.
ROMANA, Marquès de la: 103.
Roses: 82, 83, 84, 85, 88.
Rosselló: 67, 71, 81.
ROSSICH, Albert: 32.
ROVIRA, Dr. Francesc: 122, 130.
Rússia: 97, 98, 100, 138.
SABATER, Simon: 73.
Saboia: 89.
SAINT-CYR, [ ]: 121.
Salamanca: 103.
Salselles: 39.
San Ildefonso, Tractat de: 91.
San Roque (Cadis): 107, 124.
Sant Agustí de Lluçanès: 7, 11, 12, 23, 24, 60, 61, 128.
Sant Andreu de Palomar: 133.
Sant Bartomeu (muntanya): 76.
Sant Boi de Lluçanès: 12, 24, 128.
Sant Esteve de Comià (Sant Esteve de Roma): 7, 10, 21, 39,
56, 60, 65, 78, 79, 80, 87.
Sant Esteve de Roma: vegeu Sant Esteve de Comià.
Sant Jaume de Frontanya: 51, 52.
Sant Joan de les Abadesses: 22, 40, 76.
Sant Joan de Sora / Sant Joan del Noguer: 12, 24, 45, 60, 61,
128.
Sant Jordi, (basílica de Venècia): 98.
Sant Martí d'Albars: 77.
Sant Miquel de Campmajor: 122.
Sant Ofici (Inquisició): 53, 140.
Sant Pare: 7, 90, 95, 97, 98, 99, 115, 116, 137.

Sant Quirze de Besora: 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 80.
Sant Sebastià: 82, 121.
Santa Eulàlia de Puig-oriol: 50.
Santa Maria de Lluçà: 50.
Santa Seu: 90, 99.
Santander: 86.
Santili, [ ]: 153.
Santo Domingo, illa de: 88.
Santpedor: 11.
Sants Metges: 56.
Sardenya: 89.
SAURÍ, Francesc: 103.
SAURÍ, Josep: 103.
SAVARY, Anne Jean Marie René: 110, 111, 112.
Savona: 102, 115.
Saxònia: 89.
SAYOL, casa: 18.
Schwyz: 120.
SERRA, Constança: 20.
SERRAT I NOGUER, [ ]: 58, 59.
SERRAT I VALL, Damià: 9.
SERRAT, Anna: 13.
SERRAT, casa: 18, 19, 53, 58.
SERRAT, Climent: 12, 56.
SERRAT, Constança: 12, 18, 57, 60, 61, 77.
SERRAT, Damià: 40, 48, 55, 57, 60, 75.
SERRAT, família: 17.
SERRAT, Gregori: 53.
SERRAT, Isidre: 9, 39, 47, 48, 54, 55, 60, 61, 62, 65, 97.
SERRAT, Jacint: 52, 57.
SERRAT, Josep: 18, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54.
SERRAT, Margarida: 13.
SERRAT, Maria: 12, 18, 53, 54, 55, 57, 77.
SERRAT, Maria Rosa: 13, 55.
SERRAT, Rosa: 13.

SERRAT, Salvador: 52.
Seu d'Urgell, la: 84, 87, 88, 125.
Sevilla: 117.
Sicília: 101.
Siena: 96.
Sigüenza: 125, 140.
SOLER, [ ], ministre: 145.
Soler, casa: 19.
Soler, coll del: 69, 78, 79.
Sora: 12, 18, 24, 45, 57, 61, 128.
SUCHET, []: 130.
Suècia: 103, 104, 138.
Talam: 130.
Tamarit de Llitera: 128.
Tarifa: 125.
Tarragona: 26, 120, 123, 124, 126, 133, 134, 142.
Tegel / Texel (Holanda): 93.
Tiana: 57.
TOLEDO, ARQUEBISBE DE: 96.
Tolentino, Tractat de: 90.
TOLL, Francesca: 103.
TOR, Joan: 51.
TORNER I SERRAT, Josep: 18, 53.
Tortosa: 122, 127, 136.
Toscana: 102.
Toses: 22, 69, 70, 85.
Tractat d'Amiens: 101.
Tractat de Campoformio: 89.
Tractat de Fontainebleau: 104.
Tractat de San Ildefonso: 91.
Tractat de Tolentino: 90.
Tractat dels Pirineus: 88.
TRAGGIA Y URIBARRI, Domingo Mariano: 119.
Tres Caps, Castell dels: 97.
Trienni Constitucional: 82.

Trienni Liberal: 62.
Trois Têtes, Fort des: 97.
Úlster: 121.
Ultònia, Regiment d': 121.
UNIÓ, Conde de (Luís Fermín de CARVAJAL-VARGAS): 71, 72, 81, 82, 84.
URRUTIA, General José de: 84, 86.
Usall: 122.
Valence: 97.
València: 84, 120, 121, 122, 133, 134, 135, 150.
València del Delfinat: 96.
València del Drome: 97.
Vall d'Aran: 88.
Vall, la (Alpens): 18, 49, 53.
VALL, Francesc: 52, 54.
VALL, Joan: 17, 43, 48, 49.
VALL, Magarida: 9.
VALL, Maria: 54.
Valladolid: 120.
Vallespirans: 79.
Valls: 120.
VALLS, Maria: 9.
VAUX, MARQUESA DE: 97.
Venècia: 98.
VERDAGUER, Jacint: 140.
Versalles: 139.
VEYAN I MOLA, Francesc de: 128.
Vic: 27, 87, 124, 127, 128, 135.
Vic, Batalla: 24.
VIC, GOVERNADOR DE: 80.
Vic, Plana: 24.
Vila d'Alpens, mas: 77.
VILA, Jeroni: 12, 57, 77.
VILADEMUNT I BURCH, Ramon: 18.
VILADEMUNT I NOGUER, Ramon: 18, 19.

VILADEMUNT, Joan: 61.
 VILADEMUNT, mas: 61.
 VILADEMUNT, Nicolau: 39.
 VILAVELLA, Albert: 51.
 VINYES, Joan: 50.
 VINYES, Maria: 50.
 Vitòria: 111.
 VIVES, Joan Miquel de: 80, 81, 83, 84, 85, 119, 120.
 Voló, el: 71.
 WELLINGTON, Duc de: 125, 138.
 YLLA-CATALÀ I GENÍS, Miquel S: 15

7. ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	7
2. L'AUTOR	9
3. EL DOCUMENT	15
3.1 Descripció del manuscrit	16
3.2 El contingut	17
4. LA LLENGUA	31
5. CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ I ANOTACIÓ	35
6. TRANSCRIPCIÓ	39
<i>Notícia del fonament i origen de esta casa i</i> <i>construïdors de ella, que foren uns tals Barjaus</i>	39
<i>Revolució de Fransa, i part de lo que per sa</i> <i>ocasió esdevingué en nostra España i frontera</i>	65
Apèndix primer	145
Apèndix segon	151
7. RECULL BIBLIOGRÀFIC	155
8. ÍNDEX ALFABÈTIC	157

